

พินิจภาษา

เล่ม ๑

นวรรณ พันธุมะธา

ก ๔๙๕-๙๑๘

ม.๕.๓

น ๓๑๒ ๓

ด ๔

DCID LIBRARY

0000008770

กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ

พินิจภาษา

เล่ม ๓

หนังสืออ่านเพิ่มเติมภาษาไทย
ระดับมัธยมศึกษา

กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ

พินิจภาษา เล่ม ๓

นววรรณ พันธุมธา

ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

© ลิขสิทธิ์ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๓๙

ISBN 974-268-0698

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

๒๒๔๙ โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว บางกะปิ กรุงเทพฯ ๑๐๓๑๐

นายสมมาตร มีศิลป์ ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา ๒๕๓๙

๔๔๕.๙๑๘ นววรรณ พันธุมธา.

น-พ พินิจภาษา เล่ม ๓. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวง
ศึกษาธิการ, ๒๕๓๙.

๑๓๙ หน้า.

๑. ภาษาไทย-การใช้ภาษา. ๒. ชื่อเรื่อง.

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยกรมวิชาการได้จัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง *พินิจภาษา*
เล่ม ๓ เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนในกลุ่มวิชาภาษาไทย ระดับ
มัธยมศึกษา ขึ้น กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้
หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๘

(นายกมล ภูประเสริฐ)

รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

๕ ๐๐๙๘๘ ๓ ๔
๕ ๔๙๕,๔๑๘ ๘๖๗
๒๕ ๓๑๙ พ
๒๔ ๕๔๔ ๑๕๔๔ ๑

คำนำ

พินิจภาษา เล่ม ๓ เป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติมวิชาภาษาไทย สำหรับชั้นมัธยมศึกษาอีกเล่มหนึ่งในหนังสือชุด ‘พินิจภาษา’ ซึ่ง รองศาสตราจารย์ ดร. นววรรณ พันธุเมธาได้เรียบเรียงขึ้น และมอบให้ กรมวิชาการพิมพ์เผยแพร่ให้นักเรียนระดับมัธยมศึกษาได้ใช้ประกอบการเรียนวิชาภาษาไทย **พินิจภาษา เล่ม ๓** นี้ มีลักษณะคล้ายคลึงกับ เล่ม ๑ และ ๒ กล่าวคือผู้เขียนได้แบ่งหมวดหมู่ของการใช้ภาษาเป็น เรื่องของ การใช้คำ ลักษณะของคำและประโยค และศิลปะการใช้ ภาษา ในแต่ละหมวดประกอบด้วยบทความสั้นๆ ซึ่งผู้เขียนได้ตั้งข้อ สังเกต วิพากษ์วิจารณ์ และให้ข้อคิดที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการใช้ ภาษาไทย ทำให้ผู้อ่านได้รับทั้งความรู้และวิจารณ์ญาณในการใช้ ภาษาไทย

กรมวิชาการได้รับความอนุเคราะห์จากศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา นาคสกุลช่วยตรวจพิจารณาต้นฉบับให้เช่นเดียวกับ เล่ม ๑ และเล่ม ๒ ที่ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ไปแล้ว และหวังว่าหนังสือ **พินิจภาษา เล่ม ๓** จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่นักเรียนและผู้สนใจเรื่องการใช้ภาษาไทย โดยทั่วกัน กรมวิชาการขอขอบคุณผู้มีส่วนช่วยให้หนังสือเล่มนี้สำเร็จ ลุล่วงไปไว้อีก ที่นี้

นาง อ. วร

(นางกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา)

อธิบดีกรมวิชาการ

๑๗ สิงหาคม ๒๕๓๘

สารบัญ

หน้า

การใช้คำ

คะ-กะ	๒
ให้แก่-ให้กับ	๕
ตอก ตก ชุต จ่าย	๘
ตัว-ตน	๑๐
เรื่องของนาง	๑๓
ว่าด้วยใน	๑๖
มันติดปาก	๑๙
รักษาพยาบาล	๒๒
คำที่เหมือนกับเหมือน	๒๖
รู้กับทราบ	๓๐
เรียน-เรียนสาย	๓๓
คำสรรพนามสำหรับผู้หญิง	๓๖
อุ่นและอบอุ่น	๓๙

ลักษณะของคำและประโยค

คำ ๓ พยางค์	๔๒
คำมี ะ ต้นคำ	๔๕
อันเนื่องจากกรรติ	๔๘
แผลง ว เป็น พ	๕๑

เพลง ฎ ต และ ป	๕๔
นักษกริยา	๕๗
กรรมที่เป็นกริยา	๖๐
ประธานหรือกรรมที่อยู่หน้ากริยา	๖๓
ปฏิเสธซ้อนปฏิเสธ	๖๕
ถามให้เลือกตอบ	๖๘

ศิลปะการใช้ภาษา

การใช้คำหลายความหมาย	๗๒
คำเลียนเสียงธรรมชาติ	๗๔
เสียงของคำเร้าความรู้สึก	๗๗
ใช้คำซ้ำๆ	๘๐
ใช้คำสัมผัส	๘๓
ใช้ประโยคขัดแย้ง	๘๖
เพิ่มคำเปลี่ยนสีตา	๘๘
ผมไม่ได้ขโมย	๙๑
ข้อคิดจากนิทาน	๙๓
เล่าและแสดงความเห็น	๙๖
เลือกเล่าเพื่อสว	๙๙
การกล่าวเกินจริง	๑๐๒
ลักษณะคำกล่าว	๑๐๕
รายละเอียดในการพรรณนา	๑๐๙

การลำดับรายละเอียด	๑๑๑
การเปรียบเทียบ	๑๑๔
ข้อบกพร่องในการเปรียบเทียบ	๑๑๖
พูดเป็นปริศนา	๑๑๙
แนะให้คิดต่อ	๑๒๒
การใช้ภาษาผิดแปลกในร้อยกรอง	๑๒๕
การซ้ำเสียงในคำประพันธ์	๑๒๘
บุคลาธิษฐานในกวีนิพนธ์	๑๓๐

บรรณานุกรม

๑๓๓

คะ - คะ

เมื่ออาทิตย์ที่แล้ว ผู้เขียนฟังรายงานวิทยุรายการหนึ่ง
ตอนแรก ฟังผ่านๆ ไม่ได้สนใจมากนัก แต่ฟังได้สักพักหนึ่งก็เริ่มตั้งใจฟัง
และในที่สุดถึงกับหยิบปากกามาจดข้อความ ได้ข้อความมาดังนี้

สตรีที่ตั้งครรภ์จะเหนื่อยง่ายนะคะ เหนื่อยง่าย
กว่าสตรีที่ไม่ตั้งครรภ์ ควรพักผ่อนให้เต็มที่นะคะ ควรดื่ม
เครื่องดื่มอุ่นๆ ก่อนนอนจะทำให้หลับสบาย การเดินทาง
ไกลอาจทำให้เกิดแท้งหรือคลอดก่อนกำหนดได้นะคะ
การรักษาความสะอาดนะคะ ต้องหมั่นอาบน้ำรักษา
ร่างกายให้สะอาดนะคะ เชื้อโรคจะได้ไม่เข้ามาในร่างกาย
นะคะ เชื้อโรคจะกระจายเข้าไปในกระแสโลหิตได้นะคะ
การขยับถ่ายจะมีปัญหาสำหรับสตรีที่ตั้งครรภ์มากนะคะ
เพราะจะต้องคอยหาห้องน้ำอยู่เรื่อยนะคะ การแต่งกาย
ควรแต่งกายให้เหมาะสมนะคะ ไม่ควรใส่เสื้อผ้าที่คับเกิน
ไปนะคะ ไม่ควรใส่รองเท้าส้นสูงนะคะ...

ผู้พูดผู้นี้ลงท้ายประโยคว่า นะคะ เกือบทุกประโยค ทำให้ฟัง
ซ้ำซาก น่าเบื่อ อันที่จริงเธอใช้ นะคะ ลงท้ายประโยคเพียงบางประโยค
ก็น่าจะพอ หรือถ้าเกรงว่าการพูดลอยๆ ไม่มีคำลงท้ายจะฟังห้วนเกินไป
อาจจะใช้คำว่า คะ แทนบ้างก็ได้ เช่น

‘ควรพักผ่อนให้เต็มที่นะคะ’ แก่เป็น ‘ควร
พักผ่อนให้เต็มที่ค่ะ’

‘ต้องหมั่นอาบน้ำรักษาร่างกายให้สะอาดนะคะ’
แก่เป็น ‘ต้องหมั่นอาบน้ำรักษาร่างกายให้สะอาดค่ะ’

การใช้คำว่า คะ มาแทน นะคะ ได้ ทำให้พูดเหมือนว่า คะ กับ คะ ใช้แทนกันได้ แต่โดยทั่วไปเรารู้กันอยู่ว่า คำ ๒ คำนี้มีที่ใช้ไม่เหมือนกัน ประโยคอย่างเช่น “อาจารย์คะ หนูมาหาอาจารย์ไม่พบ พรุ่งนี้หนูจะมาไหมนะคะ” เป็นประโยคที่ฟังแปลก และประโยคอย่าง เช่น “อาจารย์คะ หนูหยิบรายงานคืนไปแล้วคะ” ก็เป็นประโยคที่ฟังแปลกอีกเหมือนกัน

คะ กับ คะ นั้น ต่างกันที่ คะ มักปรากฏหลังคำที่ใช้เรียก เช่น คุณแม่คะ อาจารย์คะ คุณน้อยคะ คุณพี่คะ ท่านคะ และใช้ในประโยคคำถาม เช่น เปื่อไหมคะ ง่วงหรือยังคะ คุณหายไปไหนมาทั้งคืนคะ คุณไม่รักฉันแล้วหรือคะ

ส่วน คะ ใช้ในประโยคบอกเล่า เช่น ฉันรู้แล้วละคะ ฉันเชื่อใจเขาคะ เขาเป็นคนดีมากคะ ใครๆ ก็ชอบเขาคะ และใช้ในประโยคคำสั่ง ประโยคอนุญาต ประโยคชักชวน เช่น เราต้องพูดกันให้เด็ดขาดคะ คุณอยากอยู่คนเดียวก็ได้คะ เราไปหาทนายกันดีกว่าคะ

น่าสังเกตว่า คำที่ผู้หญิงใช้ขานรับนั้น โดยปกติมักเป็นคำว่า ขา เช่น วินัยเรียกสุดาว่า สุดาจ๋า สุดาก็ขานว่า ขา แต่ในบางกรณีสุดาอาจไม่ขานว่า ขา แต่ขานว่า คะ หรือ ค่ะ (หรืออื่นๆ ซึ่งไม่อาจทำนายล่วงหน้าได้ เช่น อุทานว่า เอ๊ะ ฮี หรือถามว่า อะไรอีกละ เรียกทำไม ฯลฯ) การขานว่า คะ หรือ ค่ะ จะมีความหมายต่างกัน ถ้าขานว่า คะ แสดงว่า ผู้พูดสงสัย ไม่เข้าใจว่าเรียกเพราะเหตุใด แต่ถ้าขานว่า ค่ะ ก็แสดงว่า

ผู้พูดทราบอยู่แล้วว่าผู้เรียกต้องการให้ตนทำอะไร จึงรีบรับปากว่าจะทำ

ข้อสังเกตอีกอย่างหนึ่งคือ คำว่า ค่ะ จะไม่ปรากฏหลังคำว่า ชิ หรือ นะ เป็นอันขาด ประโยคว่า “เห็นใจฉันบ้างชिकะ เรื่องนี้ฉันเสียเปรียบนะค่ะ” เป็นประโยคที่ฟังแปลก เมื่อใดที่มีคำว่า ชิ หรือ นะ จะต้องค่อยท้ายด้วยคำว่า คะ ไม่ใช่ ค่ะ แม้ในประโยคบอกเล่า ประโยคคำสั่ง ประโยคอนุญาติและชักชวน ซึ่งโดยปกติจะต้องลงท้ายว่าค่ะ ถ้าประโยคนั้นมีคำว่า ชิ หรือ นะ อยู่ด้วยก็ต้องใช้คำว่า คะ เสมอ เช่น เชิญชिकะ ตามใจคุณชिकะ พรุ่งนี้เราไปพัทยากันนะค่ะ ประโยคข้างต้นจะเปลี่ยนคำว่า คะ เป็น ค่ะ ได้ต่อเมื่อตัดคำ ชิ หรือ นะ ออกไป ซึ่งอาจทำให้ความหมายของประโยคเปลี่ยนไปเล็กน้อย โดยเฉพาะประโยคสุดท้ายนั้น เมื่อเปลี่ยน นะค่ะ เป็น ค่ะ ประโยคว่า พรุ่งนี้เราไปพัทยากันค่ะ เป็นประโยคบอกเล่า ไม่ใช่ประโยคชักชวน

ให้แก่ - ให้กับ

ท่านผู้ใหญ่ท่านหนึ่งปรารภกับผู้เขียนว่า สมัยนี้มีผู้เข้าใจกับ กันมาก คำบุพบทที่ใช้ตามหลังคำกริยา ให้ ควรเป็นคำว่า แก่ ไม่ใช่คำว่า กับ ท่านกล่าวว่า อาจารย์ภาษาไทยน่าจะกวัดขันลูกศิษย์ให้ใช้คำบุพบทที่ถูกต้อง

ผู้เขียนเคยนึกสงสัยว่า เหตุใดคำบุพบทที่ถูกต้องสำหรับคำว่า ให้ จึงต้องเป็นคำว่า แก่ ไม่ใช่คำว่า กับ ถ้าย้อนไปดูเอกสารเก่าๆ ก็จะพบว่า คนไทยแต่ก่อนเคยใช้ทั้งคำบุพบท แก่ และคำบุพบท กับ กับคำว่า ให้ เช่นใน ใบบอกเจ้าพระยาศรีสหเทพบอกส่งสำเนาจดหมายเมืองเชียงรุ้ง จ.ศ. ๑๒๑๑ ซึ่งอยู่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการใช้ ให้กับ ดังนี้

หลวงทัตสุเรนทองโดยจ่ายเงินให้กับ หมื่นราช
สงครามคุมลงมาส่ง ให้กับ ข้าพเจ้า

ในประกาศเรื่อง คำฤชาธรรมเนียม จ.ศ. ๑๒๑๓ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีใช้ทั้ง ให้กับ และ ให้แก่ ดังนี้

ถ้าโจทก์จำเลยเอาเงินค่าฤชามาเสีย ให้แก่ คุณา
การ ให้ตุลาการจดหมายปิดตรา ให้กับ คู่ความ

ผู้เขียนได้ถามอาจารย์ภาษาไทยท่านหนึ่งว่าจะใช้ ให้กับ ไม่ได้ หรือ ท่านก็ตอบว่า ตามประกาศรัชกาลที่ ๔ ให้ ไม่ใช่กับคำว่า กับ ประกาศที่อาจารย์ท่านนั้นอ้างถึงก็คือประกาศให้ใช้คำ กับ แก่ แต่ แต่ ต่อ ใน ยัง ในที่ควร จะขอกัดข้อความที่เกี่ยวข้องกับคำว่า กับ และ แก่ มาบางตอนเพื่อแสดงว่า กับ และ แก่ ควรใช้อย่างไร

คนสองคนสามคนขึ้นไปทำกริยาเหมือนกันใช้ว่า
กับ ผัวนอนกับเมีย ผัวอยู่กับเมีย นายไปกับบ่าว คน
หนึ่งนั่งพูดเล่นกับคนหนึ่ง...อะไรอื่นๆ เช่นนี้มีมากมายนัก
เอาที่คนสองคนสามคนหรือมากทำกริยาเดียวกัน ทำด้วย
กัน จึงใช้กับฯ อนึ่ง ถ้าเป็นของที่ไปด้วย มาด้วย อยู่ด้วย
ได้มาด้วย เสียไป หายไปด้วยกัน ก็ว่า กับ ได้ เหมือน
หนึ่งคนไปกับย่ำของตัว ไปกับดาบและปืนของตัวก็ว่า
ได้... อะไรๆ เป็นอันมากที่ไปด้วยกัน มาด้วยกัน อยู่ด้วย
กัน ทำอะไรด้วยกัน ว่า กับ ได้หมด แต่ถวาย แลให้ แลรับ
แลเรียกเอา บอกเล่าว่า กับ ไม่ได้เลย...ให้ใช้ใน แต่ ต่อ
โดยสมควร นอกกว่านี้ใช้ แก่ คือ พระราชทานแก่ ให้แก่
บอกแก่ แจ้งความแก่ ร้องเรียนแก่ ทำคุณแก่ ทำให้แก่...
แลอื่นๆ ที่คล้ายกันให้ว่า แก่ อย่าว่า กับ เลย

การที่มีประกาศฉบับนี้แสดงว่ามีผู้ใช้คำบุพบทสับสน เป็นต้น
ว่าให้ ให้กับ แทนที่จะใช้ ให้แก่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า-
อยู่หัวจึงต้องทรงอธิบายวิธีใช้คำบุพบทเพื่อให้คนไทยใช้บุพบทได้ถูกต้อง

อันที่จริง ผู้เขียนเคยพบว่ามีผู้ใช้ ให้กับ โดยมีความหมายต่าง
กับ ให้แก่ ‘ให้เงินแก่น้อง’ หมายความว่า น้องเป็นผู้ได้เงิน แต่ ‘ให้
เงินกับน้อง’ หรือ ‘ให้เงินไว้กับน้อง’ น้องเป็นผู้รับเงินแทนผู้อื่น ไม่ใช่
ผู้ได้เงิน

ปัจจุบันน่าจะยังมีคนไทยอีกไม่น้อยที่ถือว่า ให้กับ กับ ให้แก่ มีความหมายแตกต่างกัน เพียงแต่เปลี่ยนคำบุพบท กับ เป็น แก่ หรือ แก่ เป็น กับ ความหมายของข้อความจะเปลี่ยนไป แต่ถ้าต่อไปใครๆ หันมาใช้ ให้กับ เลิกใช้ ให้แก่ ความหมายที่ต่างกันของ ให้กับ กับ ให้แก่ ก็คงไม่มีผู้ใดนึกถึงอีก เราจะไม่สามารถแสดงความหมายที่ แตกต่างกันด้วยวิธีง่ายๆ วิธีเดิม อาจจะต้องพูดอธิบายใช้ถ้อยคำมากขึ้น ถึงแม้ว่าผู้เขียนจะทราบว่าภาษาย่อมต้องมีการเปลี่ยนแปลง แต่ถ้าจะ เปลี่ยนแปลงไปอย่างนี้ก็อดนึกเสียดายไม่ได้

ดอก ตก ขุด ข้าย

สามีดอกตะปูเสียงดังปั้งปั้ง ภรรยาถามว่า “คุณดอกอะไรนะ” สามีตอบว่า “ดอกตะปู” ภรยานึกฉุนฉามใหม่ว่า “รู้แล้วละว่าดอกตะปู ฉุนฉามว่าคุณดอกอะไร” สามีตอบเสียงดังกว่าเดิมว่า “ดอกไม้” ภรรยาได้ฟังเช่นนั้นก็เลิกถาม ปล่อยให้สามีนั่งทำงานไปตามสบาย

ภรรยาถามสามี แต่ไม่ได้คำตอบที่ต้องการ จะโทษว่าสามีตอบไม่ตรงคำถามก็คงจะไม่ได้ ต้องโทษภาษาว่าทำให้เกิดความไม่กระจ่าง ในขณะที่สามีดอกตะปูไปที่ขาโต๊ะนั้น สามีจะพูดดอกตะปูก็ได้ ดอกไม้ก็ได้ ดอกขาโต๊ะก็ได้ ตะปูมีความสัมพันธ์กับกริยาตก คือเป็นสิ่งที่ถูกตก ขาโต๊ะเป็นสิ่งที่ตะปูถูกตกลงไป ส่วนไม้เป็นวัสดุที่นำมาใช้ทำเป็นขาโต๊ะ ฉะนั้นการที่สามีตอบภรรยาว่าดอกตะปูและดอกไม้ ก็มีได้ ผิดความจริง เพียงแต่ว่าไม่ใช่คำตอบที่ภรรยาต้องการเท่านั้น

คำว่า ตก เป็นคำกริยาที่ดูจะต่างกับคำกริยาอื่น คำกริยาโดยทั่วไปจะสัมพันธ์กับคำนามที่ตามหลังได้เพียงแบบเดียว เช่น คำกริยา ทับ จะมีคำนามที่เป็นชื่อสิ่งที่ถูกทับตามหลัง ไม่ว่าจะเป็นพูด ทับอก ทับโต๊ะ หรือทับกระดาน ออก โต๊ะ และกระดาน ต่างก็เป็นสิ่งที่ถูกทับ คำกริยา ไป จะมีคำนามที่เป็นชื่อสถานที่ที่ไปตามหลัง ไม่ว่าจะเป็นพูด ไป ตลาด ไปเชียงใหม่ หรือไปขายทะเล ตลาด เชียงใหม่ และขายทะเล ต่างก็เป็นสถานที่ที่ไป

แต่คำว่า ดอก ไม่เหมือนคำกริยา ทบ หรือคำกริยา ไป คำนาม
ที่ตามหลังคำว่า ดอก อาจสัมพันธ์กับคำว่า ดอก ได้หลายลักษณะ อาจ
เป็นชื่อสิ่งที่ถูกดอกก็ได้ เป็นชื่อสิ่งที่มีสิ่งอื่นดอกลงไปก็ได้ หรือเป็น
ชื่อวัสดุที่ใช้ทำสิ่งที่มีสิ่งอื่นดอกลงไปก็ได้อีกเหมือนกัน

นอกจากคำว่า ดอก ยังมีคำกริยาอื่นอีกบางคำที่สัมพันธ์กับ
คำนามที่ตามหลังได้หลายแบบ ตัวอย่างเช่น ตก ขุด และจ่าย

ตก เป็นคำกริยาแสดงการเคลื่อนที่จากที่สูงไปยังที่ต่ำ คำนาม
ที่ตามหลังคำว่า ตก อาจเป็นชื่อที่เดิมก่อนจะตกก็ได้ เช่น ตกเตียง
ตกต้นไม้ หรือเป็นชื่อที่ที่ตกลงไปก็ได้ เช่น ตกท่อ ตกหลุม

ขุด เป็นคำกริยาแสดงการทำให้สิ่งหนึ่งเปลี่ยนสภาพไป คำ
นามที่ตามหลังคำว่า ขุด อาจเป็นชื่อสิ่งที่ถูกขุดก็ได้ เช่น ขุดดิน ขุดภูเขา
หรือเป็นชื่อสิ่งที่เกิดขึ้นเนื่องจากการขุดก็ได้ เช่น ขุดหลุม ขุดคลอง

จ่าย เป็นคำกริยาแสดงการทำให้สิ่งหนึ่งเปลี่ยนมือไป คำนาม
ที่ตามหลังคำว่า จ่าย อาจหมายถึงสิ่งที่ถูกจ่ายไปก็ได้ เช่น จ่ายค่าแรง
จ่าย ๕๐ บาท หรือหมายถึงผู้ได้รับสิ่งที่ถูกจ่ายก็ได้ เช่น จ่ายลูกจ้าง
จ่ายบริษัทประกันภัย นอกจากนั้นในบางกรณีอาจหมายถึงสถานที่ที่ไป
จ่ายก็ได้ เช่น จ่ายตลาด หรือหมายถึงสิ่งที่ได้มาเนื่องจากการจ่ายก็ได้
เช่น จ่ายกับข้าว

จะเห็นได้ว่าคำกริยาบางคำสัมพันธ์กับคำนามที่ตามหลังได้
หลายแบบ ถ้าไม่พิจารณาให้ดีก็อาจเข้าใจผิดได้ เช่น ประโยคว่า ‘นิคคิน
ลูกจ้าง’ อาจจะตีความว่าลูกจ้างเป็นผู้ที่นิคคินไปให้แก่เจ้าของเดิมก็ได้
หรือจะตีความว่าลูกจ้างเป็นผู้รับอะไรบางอย่างที่นิคคินไปก็ได้อีก
เหมือนกัน

ตัว-ตน

อาจารย์ผู้หนึ่งถามผู้เขียนว่า ตัว กับ ตน ต่างกันอย่างไร สาเหตุที่ถามก็เพราะศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธนได้เคยเขียนคำเตือนสติท่านไว้ว่า ‘จงเป็นตัวของตนเอง’

ประโยคว่า ‘จงเป็นตัวของตนเอง’ อ่านแล้วสะอึกใจ เพราะโดยทั่วไปเรามักจะใช้กันว่า ‘จงเป็นตัวของตัวเอง’ ตัวเอง กับ ตนเอง ใช้ได้ทั้งคู่ เช่นประโยคว่า “เขาคิดถึงตัวเอง” จะใช้ว่า “เขาคิดถึงตนเอง” ก็ได้ แต่เราจะรู้สึกว้า ตนเอง ฟังไพเราะกว่า ตัวเอง และมักจะใช้ในภาษาเขียน

หากจะเปรียบเทียบเฉพาะคำว่า ตัว กับคำว่า ตน คำว่า ตัว มีที่ใช้มากกว่า เราใช้เป็นคำนามหมายถึงกาย เช่น ตัวไปใจอยู่ เหนือท่วมตัว ระวังจะเจ็บตัว ใช้หมายถึงบุคคลแต่ละคน เช่น คิดถึงทรัพย์สินของตัว ตัวของตัวก็พาให้รอดเออะ และก็เลยนำมาใช้เป็นลักษณนามสำหรับสัตว์ทุกชนิดยกเว้นช้าง กับใช้สำหรับสิ่งของบางอย่าง เช่น โต๊ะ เก้าอี้ เสื้อ กางเกง ตะปู

คำว่า ตัว ใช้เป็นสรพนามก็ได้ ในสมัยก่อนคำว่า ตัว ใช้เป็นสรพนามบุรุษที่ ๒ ที่ผู้ใหญ่ใช้เรียกผู้น้อย หรือใช้แสดงความโกรธเท่าที่อ่านพบเป็นคำที่ชายใช้กับชาย เช่น ในหนังสือ สามก๊ก เล่ม ๑ หน้า ๕๖ มีข้อความว่า

ตั้งหวนเจ้าเมืองตั้งจื๋นขึ้นขึ้น แล้วร้องว่า
แกตั้งโตะว่า ตัวเป็นแต่ขุนนางหัวเมือง มาทำองอาจจะ
ถอดเจ้าเสีย

แต่ปัจจุบัน คำว่า ตัว เป็นสรรพนามที่ผู้หญิงใช้เรียกผู้ที่เสมอกันและ
สนิทกัน

นอกจากนั้น คำว่า ตัว ยังใช้ร่วมกับคำอื่น เป็นคำประสมหรือ
สำนวน เช่น ตัวโกง ตัวเก่ง ตัวการ ตัวกลาง ตัวกลั่น ตัวจ๋านำ ตัวเซ็ด
ตัวตั้ง ตัวแทน ตัวนาง ตัวประกอบ ตัวประกัน ตัวเปล่า ตัวพิมพ์ ตัวเมือง
ตัวไม้ ตัวยืน ตัวสะกด ตัวเอก ตัวเต็ง ตัวเงิน ตัวดี เสียตัว ตั้งตัว ดีตัว
ออกห่าง ติดตัว แก่ตัว อยู่ตัว หายตัว ดายตัว รู้ตัว ลืมตัว กลับตัว รอดตัว

ตน ใช้เป็นคำนามหมายถึงบุคคลแต่ละคน เช่น ตนเป็นที่พึ่ง
แห่งตน ตั้งตนเป็นที่ปรึกษา และหมายความว่ากาย มักใช้ในคำประพันธ์
เช่น ค่อยบังตนไต่เต้า พลันยกอ้อมล้อมเข้า คลุกตี

ตน ใช้เป็นลักษณนามก็ได้ ใช้สำหรับ ฤๅษี ยักษ์ คนธรรพ์
นอกจากนั้นในสมัยสุโขทัย ตน ก็ใช้แทนชื่อทำหน้าที่เป็นสรรพนาม
บุรุษที่ ๓ ได้ด้วย ใช้ได้ทั้งกับคนและสัตว์

ตัวอย่างคำว่า ตน ที่ใช้กับคน มีอยู่ใน ศิลาจารึกวัดศรีชุม
หน้า ๖๔ ว่า

พ่อขุนบางกลางหาวได้ซื้อศรีอินทราดินทราทิตย์
เมื่อพ่อขุนผาเมืองเอาชื่อ ตน ให้แก่พระสหายอีก

ตัวอย่างคำว่า ตน ที่ใช้กับสัตว์มีอยู่ในหนังสือ ไตรภูมิพระร่วง
หน้า ๔๖ ว่า

เมื่อครุฑราชเอานาคกินดั่งนั้น เอานาคอันเท่า
ตน แลน้อยกว่าตนดั่งนั้นแล ใหญ่กว่าตนดั่งนั้นก็เอากิน

บ่ มิได้แล ครุฑราช อันเป็นชลภาพุชโยนิแล อันทชโยนิได้
 ไล่ อันจะเอานาคอันเป็นสังเสทชโยนิ แลอุปปาติกโยนิ
 นั้นดีกว่าตนดั่งนั้น บ่ มิได้

จะเห็นได้ว่า ตัว กับ คน ต่างเป็นได้ทั้งคำนาม คำสรรพนาม
 และคำลักษณนาม เมื่อเป็นคำนามมีความหมายตรงกันคือหมายถึง กาย
 และหมายถึงบุคคลแต่ละคน แต่ก็ใช้ในสำนวนภาษาที่ต่างกัน

เรื่องของนาง

คำว่า นาง เป็นคำที่ใช้หน้านามสตรีที่แต่งงานแล้ว ดังในพระราชกฤษฎีกาให้ใช้คำนำนามสตรีซึ่งมีขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ข้อความว่า

(ข) ถ้าเป็นผู้มีสามีแล้ว แต่สามีเป็นผู้ยังไม่มีบรรดาศักดิ์ ให้ใช้คำว่า นาง เป็นคำนำนาม แล้วเอานามสกุลของสามีเข้าประกอบ ตัวอย่างเช่น นางม้วน เอกะวัต เป็นต้น

ถ้าสำหรับใช้เรียกหรือเขียนโดยปกติ (ไม่ใช่ในราชการ) จะใช้แต่คำว่า นาง นำนามสกุลเท่านั้นก็ได้ ตัวอย่างเช่น นางเอกะวัต เป็นต้น

(ค) ถ้าสามีเป็นผู้มีบรรดาศักดิ์ชั้นต่ำกว่าพระยา ลงมาให้ใช้คำว่า นาง เป็นคำนำประกอบกับราชทินนามของสามี ตัวอย่างเช่น ต่างว่าสามีเป็น หลวงเอกะวัตวิสิฐ เรียกภรรยาว่า นาง เอกะวัตวิสิฐ เป็นต้น

เมื่อได้มีพระราชกฤษฎีกาดังนี้แล้ว คำว่า นาง ก็เป็นคำหนึ่งที่ใช้หน้าหน้าชื่อผู้หญิงจนกระทั่งปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามคำว่า นาง คงมิได้เพิ่งมีใช้ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ อาจสันนิษฐานได้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำคำว่า นาง ซึ่งมีใช้อยู่แต่เดิมมาใช้นำหน้าชื่อผู้หญิงที่มีสาม และทรงเติมคำว่า สาว หลังคำว่า นาง ใช้นำหน้าชื่อผู้หญิงที่ไม่มีสาม

ในเอกสารเก่าดังเช่น ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง มีคำว่า นาง ปรากฏในข้อความ ‘แม่กูชื่อนางเสื่อง’ ในภาษาไทยถิ่นหลายถิ่น ก็มีคำว่า นาง ใน พจนานุกรมภาษาไทยเก่า-ไทย-อังกฤษ ของอาจารย์ คุณบรรจบ พันธุเมธา ให้ความหมายคำว่า นาง (ซึ่งไทพม่าเก่าออกเสียงเป็นนาง) ไว้ว่า

- นาง ๑. คำนำหน้าชื่อผู้หญิงไทย (นับแต่แรกตั้งชื่อเป็นต้นมา) ใช้เป็นคำร้องเรียกด้วย ถ้าเป็นเด็กเล็กที่ยังไม่มีชื่อบางทีเรียก นางอ่อน
๒. สตรี เป็นคำให้เกียรติยกย่อง
๓. คำที่สามมีเรียกภรรยา(ด้วยความสนิทรักใคร่)
๔. เจ้า ขุน ใช้เป็นลักษณนามด้วย (ปัจจุบันนี้ไม่มีที่ใช้แล้ว)

นอกจากนั้นท่านยังเคยเล่าว่า คนไทใหญ่ใช้คำนำหน้าชื่อผู้หญิงว่า นาง ถ้าเป็นเจ้าใช้ เจ้านาง ไทคำตี้ใช้คำนำหน้าชื่อผู้หญิงที่เป็นเจ้าวา นางจ้อย

ในภาษาไทยขากก็มีคำว่า นาง ชาวไทขาวผู้หนึ่งเล่าว่าเจ้าเมืองใหญ่เรียกว่า อันญา เจ้าเมืองน้อยเรียกว่า เพี้ย ลูกชายหลานชาย อันญาหรือเพี้ย เรียกว่า ต้าว ลูกสาวหลานสาวอันญาหรือเพี้ยเรียกว่า นาง

จะเห็นได้ว่า นาง เคยเป็นคำใช้นำหน้าชื่อผู้หญิงที่มีศักดิ์สูง เป็นคำที่ใช้อย่างยกย่อง ดังปรากฏหลักฐานในเอกสารเก่าและภาษาไทย บางถิ่น แต่ในปัจจุบันเราใช้คำว่า นาง นำหน้าชื่อผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว เป็นคำที่ใช้อย่างเป็นทางการ มิได้ยกย่องเป็นพิเศษ

ว่าด้วย ใน

ในเรื่อง เพิ่มคำเปลี่ยนลีลา มีข้อความอยู่ตอนหนึ่งว่า

ผู้เขียนเคยสั่งการบ้านให้นักศึกษาคัดเลือกข้อเขียนที่
เห็นว่ามีศิลปะในการใช้ภาษามาส่ง

หลังจากเรื่องนี้ได้ตีพิมพ์แล้ว ผู้เขียนได้อ่านทวนอีกครั้งหนึ่ง
ก็นึกสะดุดใจว่า ถ้าไม่เขียนว่า ‘ศิลปะในการใช้ภาษา’ จะตัดคำว่า ใน
ออกเหลือเพียง ‘ศิลปะการใช้ภาษา’ ก็ได้ ความหมายไม่เปลี่ยนแปลง
เมื่อนึกสะดุดใจเช่นนี้แล้ว ก็นึกต่อไปถึงการใช้คำว่า ใน ในปัจจุบัน

คำว่า ใน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕
ให้ความหมายไว้ว่า ‘ตรงกันข้ามกับนอก, ไม่ใช่ นอก เช่น ในบ้าน ใน
เมือง; แห่ง ของ เช่น พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า-
เจ้าอยู่หัว (ข. ในว่าแห่ง ของ)’

แต่ถ้าพิจารณาคำว่า ใน ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน จะพบว่า ใน
มิได้มีความหมายแต่เพียงตรงข้ามกับ นอก หรือมีความหมายว่า แห่ง
หรือของ มีผู้ใช้คำว่า ใน ตามหลังคำกริยาบางคำ ส่วนใหญ่เป็นคำกริยา
แสดงประสบการณ์ แสดงความรู้สึก แสดงความสามารถ เช่น

นักเรียนควรสนใจในการศึกษาเล่าเรียน
 คนบางคนไม่พอใจในความเป็นอยู่ของตน
 เขาสงสัยในคำตอบของข้าพเจ้า
 บิดามารดาภูมิใจในความสำเร็จของบุตร ธิดา
 วิชาไม่เข้าใจในเรื่องที่เกิดขึ้น
 ผู้แสวงหาความหลุดพ้นยอมไม่อาศัยในบุตรภรรยา
 หล่อนตระหนักในความรักของบิดา
 เราเศร้าใจในความเห็นแก่ตัวของมนุษย์
 เธอสะอิดใจในน้ำเสียงของชายคนรัก
 ฉันไม่รู้ไม่เห็นในเรื่องที่เกิดขึ้น
 เด็กคนนี้ฉลาดในทางเอาเปรียบมนุษย์

ประโยคที่ยกมาเป็นตัวอย่างเหล่านี้บางประโยคตัดคำว่า “ใน” ไม่ได้ เช่น “หล่อนตระหนักในความรักของบิดา” จะตัดเหลือ “หล่อนตระหนักความรักของบิดาไม่ได้” ส่วนประโยคอื่นๆ ส่วนใหญ่ตัดคำว่า “ใน” ได้ ความหมายไม่เปลี่ยนแปลง เช่นประโยคว่า “นักเรียนควรสนใจในการศึกษาเล่าเรียน” ความหมายเหมือนกับประโยค “นักเรียนควรสนใจในการศึกษาเล่าเรียน” และประโยค “บิดามารดาภูมิใจความสำเร็จของบุตรธิดา” ความหมายก็เหมือนกับประโยค “บิดามารดาภูมิใจในความสำเร็จของบุตรธิดา”

การที่ตัดคำว่า “ใน” ได้ในบางประโยค อาจเป็นเพราะคำว่า “ใน” เป็นบุพบท ย่อมจะตัดทิ้งไปได้เหมือนกับบุพบทอื่นๆ ที่อาจตัดทิ้งได้ในบางกรณี เช่นเราพูดได้ว่า นอนบนเตียง หรือ นอนเตียง กินด้วยมือ หรือ กินมือ เดินไปที่บ้าน หรือ เดินไปบ้าน

ไม่แต่ ใน ที่อยู่หลังคำกริยาเท่านั้น ใน ที่อยู่หน้าคำนามใช้เป็น
 ส่วนนอกเวลาก็มักจะตัดทิ้งได้ เช่น ในปัจจุบัน ในเวลานี้ ในขณะนั้น
 ในระหว่างเวลา อาจจะตัดคำว่า ใน เหลือเพียง ปัจจุบัน เวลานี้
 ขณะนั้น และ ระหว่างเวลา ตามลำดับ

ผู้เขียนเคยคิดว่าเราใช้คำว่า ใน ตามส่วนภาษาอังกฤษ เช่น
 ภาษาอังกฤษใช้ว่า to be interested in ภาษาไทยก็ใช้ว่า สนใจใน
 แต่เมื่อดูหนังสือเก่า ๆ ก็ได้พบคำว่า ใน ที่ใช้ตามหลังคำกริยาแสดง
 ประสพการณ์ เช่น

ภิกษุ ใน พระศาสนาแต่ก่อนจำเป็นบวชด้วย
 อาลัยในภรรยาก็มี ในทรัพย์สมบัติก็มี

(กฎหมายตราสามดวง หน้า ๗๒๔)

สมเด็จพระเจ้าหลานเธอเข้มแข็งชำนาญการในการณรงค์

(สำเนาคำปรึกษาเรื่องตั้งพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ จ. ศ. ๑๑๔๔)

ดูเอาคนที่แข็งแรงเลยไปเข้าใจในทางทะเลนั้นออกไปให้มาก

(จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ หน้า ๕๘-๕๙)

ตัวอย่างเหล่านี้แสดงว่าคำว่า ใน ที่ใช้ตามหลังคำกริยาแสดง
 ประสพการณ์มิใช่มานานแล้ว มิใช่ได้แบบอย่างมาจากภาษาอังกฤษดังที่
 ผู้เขียนเคยเข้าใจ

มันติดปาก

เมื่อ ๒-๓ วันก่อน ผู้เขียนคันดูในสมุดจดข้อความต่างๆ ที่คิดว่าน่าสนใจ ก็ได้พบข้อความที่ผู้เขียนขอคัดมาลงดังนี้

“เล่นมาหลายโชว์แล้ว คิดว่าชอบโรงละครไหนมากที่สุด เล่นแล้วสบายใจ”

“มันจะไม่ค่อยคิดถึงเป็นโรง มันคิดเป็นทีมงานมากกว่า แล้วมันก็ไม่สบายใจสักโรง เพราะมันก็เป็นกังวล ไม่ว่าจะเป็นโรงเล็กอย่าง มณฑิรมันก็จะตื่นเต้น จะต้องออกกำลังกาย จะต้องซ้อม มีการอุ่นเครื่อง จะเป็นประสาธเอา วันนี้นั่นโน้นมาดู คนนี้มาดู ก็จะสติเสีย แล้วทุกโรงทุกเรื่องก็จะมีปัญหาให้ตื่นเต้น แต่มันก็ดี ถ้าชีวิตไม่มีปัญหา มันก็กร่อย ก็เลยทำให้ชอบการแสดงบนเวที เพราะทุกวันมันจะตื่นเต้น”

ข้อความข้างต้นเป็นตอนหนึ่งของบทสัมภาษณ์ ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นนักแสดงที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งของเมืองไทย ผู้เขียนขออนุญาตนำถ้อยคำของเธอมาลงไว้โดยมิได้แก้ไขตัดทอน เพราะเห็นว่าน่าสนใจ ในแง่ที่ว่ามีความว่า มัน อยู่เกือบทุกประโยค

คำว่า มัน เป็นคำที่ใช้กันมาช้านาน ในจารึกที่เชื่อกันว่าเป็นจารึกหลักแรกของไทยคือ จารึกพ่อขุนรามคำแหง ก็มีคำว่า มัน อยู่หลายแห่ง เช่น

ไพร่ฟ้าหน้าปก กลางบ้านกลางเมืองมีด้อยมี
ความเจ็บท้องข้องใจ มันจกกล่าวถึงเจ้าถึงขุนบไว้ไป
ลั่นกระดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองได้
ยินเรียกเมื่อถามสวนความแก่ มันด้วยชื่อ

จะเห็นว่าคำว่า มัน ที่ปรากฏในจารึก ใช้แทนพลเมืองสุโขทัย
ทั่วๆ ไป มิได้ใช้เฉพาะกับผู้ที่เรามิได้ยกย่องดังในปัจจุบัน

ในภาษาถิ่นของไทยมากมายหลายถิ่น เช่น ภาษาไทยเหนือ
ภาษาไทยใหญ่ คำว่า มัน ก็มีได้แสดงความต่ำด้อยของผู้ที่กล่าวถึง
มักใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่สาม คู่กับคำว่า เขา เขา ใช้แทนบุคคล
จำนวนมาก ส่วน มัน ใช้แทนบุคคลคนเดียว ผู้พูดภาษาไทยถิ่นบางคน
ใช้คำว่า มัน ตามความหมายอย่างที่เขาเคยใช้ คนกรุงเทพฯ ฟังแล้วก็
อดสะอึกไม่ได้ ดังเช่นเมื่อ ๓-๔ ปีก่อน มีชาวไทยเหนือจากรัฐยูนนาน
ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน มาศึกษาภาษาไทยที่คณะอักษรศาสตร์
เขากล่าวถึงอาจารย์คนหนึ่งโดยใช้คำว่า มัน ผู้เขียนได้ยินแล้วก็ต้องรีบ
บอกเขาให้เปลี่ยนถ้อยคำที่ใช้เสียใหม่

ในภาษาไทยกรุงเทพฯ เองนั้นปัจจุบัน มัน ใช้แทนเฉพาะสัตว์
สิ่งของ และผู้ที่ผู้พูดมิได้ยกย่อง ผู้พูดบางคนใช้คำว่า มัน เฉพาะแก่
ลูกหลานที่สนิท บางคนหลีกเลี่ยงไม่ใช้คำว่า มัน แก่บุคคล และบางคน
ไม่ใช้คำว่า มัน แม้แต่แก่สัตว์หรือสิ่งของที่ตนรัก เช่น เจ้าของแมว
เจ้าของหมาบางคนใช้สรรพนามแทนหมาแมวของตนว่า เขา และเมื่อเร็วๆ
นี้เอง ผู้เขียนได้ยินนักคอมพิวเตอร์ผู้หนึ่งใช้สรรพนามแทนคอมพิวเตอร์
ว่า เขา ไม่ใช้คำว่า มัน

นอกจาก มัน จะใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่สามแล้ว มีการใช้คำว่า
มัน อีกอย่างหนึ่งซึ่งพบมากขึ้นในปัจจุบัน นั่นคือใช้ มัน ขึ้นต้นประโยค

มีผู้ให้ความเห็นว่า มัน ที่ใช้ขึ้นต้นประโยคนี้มีลักษณะเหมือนกับ II ที่ใช้ขึ้นต้นประโยคในภาษาอังกฤษ เช่น

มันเป็นเวลาบ่ายเมื่อเรามาถึงอยุธยา

มันเป็นการยากที่จะชักจูงใจเขา

ประโยคข้างต้นมีรูปประโยคเลียนแบบประโยคภาษาอังกฤษ และ มัน ในประโยคเหล่านี้ก็เทียบได้กับ II แต่ยังมี มัน ในอีกหลายประโยคที่ไม่น่าจะเทียบกับ II เช่น

มันจะไม่ค่อยคิดถึงเป็นโรง

มันคิดเป็นที่มงานมากกว่า

ผู้ทำกริยาในประโยคเหล่านี้คือผู้พูด แต่ผู้พูดมิได้ใช้คำว่า ดิฉัน ซึ่งเป็นสรรพนามแทนผู้พูดที่เป็นหญิง กลับใช้คำว่า มัน ขึ้นต้นประโยค คำว่า มัน นี้ถ้าจะตัดทิ้งไปประโยคก็ยังมีความหมายคงเดิม แต่คนไทยจำนวนไม่น้อยยังคงใช้คำว่า มัน โดยมีได้ต้องการสื่อความหมายอย่างใดเป็นพิเศษ ผู้เขียนลองถามเพื่อนคนหนึ่งว่า เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น ก็ได้รับคำตอบว่า “ตัดมันตัดได้ แต่มันติดปาก” เสียแล้ว

รักษาพยาบาล

วันหนึ่งคุณจิรีพูดกับคุณจิราว่า “คุณป้าชมคุณอุไรว่าช่วยรักษาพยาบาลจนหายเจ็บ” คุณจิราถามว่า “พยาบาลเป็นอะไรล่ะ”

บทสนทนาระหว่างคุณจิรีกับคุณจิราจบเพียงเท่านี้ แต่ถึงจะไม่มีคำตอบจากคุณจิรี ผู้อ่านก็คงจะทราบได้ทุกคนว่า คุณจิราเข้าใจผิดหรืออาจจะแกล้งเข้าใจผิด คุณอุไรมิได้รักษาผู้ที่เป็นพยาบาล แต่ได้รักษาพยาบาลคุณป้าของคุณจิรี คำว่า พยาบาล ที่คุณจิรีพูดเป็นคำกริยา ไม่ใช่คำนาม

คำว่า พยาบาล เป็นคำที่เรามักใช้เข้าคู่กับคำ รักษา เป็นรักษาพยาบาล คำว่า รักษา มีหลายความหมาย แต่คำ รักษา ที่ใช้เข้าคู่กับคำพยาบาล มีความหมายเดียวคือหมายถึง เยียวยา ส่วนคำ พยาบาล หมายถึงดูแล ประณินัติ ใช้เฉพาะดูแลประณินัติผู้ป่วยเท่านั้น ถ้าดูแลประณินัติคนทั่วๆ ไปที่มีได้เจ็บไข้หรือได้รับบาดเจ็บ ไม่ใช่คำว่าพยาบาล

คำว่า รักษา มาจากคำ รกษ ในภาษาสันสกฤต ส่วนคำ พยาบาล พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ มิได้บอกที่มา แต่มีผู้สันนิษฐานไว้ดังที่ปรากฏในหนังสือ ภาษาไทยวันละคำ ว่าเป็นคำที่เกิดจากการประกอบรูปศัพท์ในภาษาบาลีสันสกฤต ได้แก่ อุปสรรค วิ อุปสรรค อา และธาตุ ปาล อุปสรรค วิ มีความหมายว่า

ยอดเยี่ยมหรือวิเศษ อุปสรรค อา มีความหมายว่า มาก หรือล้นพ้น ธาตุ
 ปาล มีความหมายว่า เลี้ยง รักษา ปกครอง หรือดูแล เมื่อนำ วิ มารวม
 กับ อา และ ปาล ก็แปลง วิ เป็น พย แปลง ปาล เป็น บาล พย กับ
 อา และบาล จึงรวมกันเป็นคำศัพท์ว่า พยาบาล มีความหมายว่า
 ดูแลอย่างดีเยี่ยม คุ้มครองอย่างดีเยี่ยม หรือผู้ดูแลอย่างดีเยี่ยม
 ผู้คุ้มครองอย่างดีเยี่ยม

คำว่า พยาบาล มีใช้ในภาษาไทยมาช้านาน อย่างน้อยก็ตั้งแต่
 สมัยสุโขทัย เพราะในหนังสือ ไตรภูมิพระร่วง มีข้อความว่า

ในปากประตูกำแพงแก้วอันเป็นคำรบ ๗ ชั้น
 นั้น มียักษ์ใหญ่ผู้หนึ่งชื่อทิสปาโมกษยักษ มียักษ์บริวาร
 ๗,๐๐๐ อยู่เฝ้าพยาบาล แลสมบัติเศรษฐีนั้นโอฬาริก
 ดั่งนั้น

คำว่า พยาบาล มีใช้เรื่อยมาปรากฏในเอกสารสมัยอยุธยา
 จนถึงรัตนโกสินทร์ ดังใน กฎหมายตราสามดวง มีคำว่า พยาบาล
 ปรากฏอยู่หลายแห่ง ใช้ในบริบทกว้างขวางกว่าปัจจุบัน โดยทั่วไป
 หมายความว่า คุ้มครอง ดูแล อาจจะคุ้มครองดูแลเด็ก พระพุทธรูป หรือ
 สัตว์เลี้ยงก็ได้

ตัวอย่างการพยาบาลเด็ก

พระผู้เป็นเจ้าดำเนียรพระราชโองการจัดแจง
 พระราชทานขมเฝ้าให้พยาบาลเลี้ยงพระราชกุมารพระราช-
 บุตรีพระราชนัดดา

ตัวอย่างการพยาบาลพระพุทธรูป

ถ้าผู้พยาบาลพระนั้นทำด้วยใจเป็นสัจให้หมา
เสียด้วย

ตัวอย่างการพยาบาลสัตว์เลี้ยง

ยืมโคท่านไปใช้ แลมิได้พยาบาล โคท่านขาดไป
เข้าไร่เข้านาท่าน...ท่านให้ใช้ทุนโคท่านอันหายอันตายนั้น

ในบางตัวอย่าง พยาบาล ใช้หมายถึงการดูแลผู้ป่วย ผู้ป่วยนั้น
อาจเป็นสัตว์ก็ได้ ซึ่งผิดกับปัจจุบัน พยาบาล จะใช้กับการดูแลบุคคล
เท่านั้น ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำ พยาบาล ให้หมายถึงการดูแลสัตว์
ที่ป่วยหรือบาดเจ็บ

แม้ช้างม้าวัวควายนั้นใช้ก็ดี งามก็ดี เสือขบก็ดี
ให้ไปบอกแก่เจ้าของ พยาบาลของเขาเอง

โดยทั่วไป พยาบาล มักใช้คู่กับคำว่า รักษา อาจอยู่หลังคำว่า
รักษา ก็ได้ เช่น

แลพระเจ้าอยู่หัวท่านใช้ให้ไปกระทำการ
รักษาพยาบาล แห่งใดใด แลผู้ไปนั้นมีได้รักษาพยาบาล
แลละราชการพระเจ้าอยู่หัวเสีย มิได้กระทำตาม แล
ท่านออกพระราชโองการท่านสั่งนั้น ท่านว่าเลมิดพระราชนิ
ษัตริย์ราชโอรสใช้นั้น

หรืออยู่หน้าคำว่า รักษา ก็ได้เช่น

เจ้าเบี้ยได้พะยาบานรักษา ให้คิดเอาค่าน้ำนม
เข้าป้อน แด่อายุคิมะเจดขวบลงมา

จะเห็นได้ว่าในหนังสือ *ไตรภูมิพระร่วง* และ *กฎหมายตราสามดวง* คำว่า พยาบาล ใช้เป็นคำกริยาเท่านั้น หมายถึงการดูแลโดยทั่วไป หรือหมายถึงการดูแลผู้ป่วย และมักใช้คู่กับคำว่า รักษา ปัจจุบัน คำว่า พยาบาล ใช้เป็นคำกริยาและคำนาม เมื่อเป็นคำกริยามีความหมายแคบลง คือหมายถึงการดูแลผู้ป่วยเท่านั้น แต่ก็ยังคงใช้คู่กับคำว่า รักษา อยู่เช่นเดิม

คำที่เหมือนกับเหมือน

มีเรื่องเล่าว่า ตำรวจเห็นชาย ๒ คนยืนเคียงกันอยู่ ก็เดินเข้าไปหา ชายคนหนึ่งบอกตำรวจว่า “ไม่มีอะไรหรอกครับ ผมเพียงแต่บอกว่าหน้าเขาเหมือนหน้าสุนัข เขาก็บอกว่าหน้าสุนัขเหมือนหน้าผมเท่านั้นเอง”

คำว่า เหมือน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้ความหมายว่า ‘ดั่ง อย่าง เช่น เหมือนใจ; อย่างเดียวกัน ไม่แปลกกัน’ คำนี้ใช้ได้เหมือนคำกริยาอื่นๆ คือปรากฏหลังคำนามที่เป็นประธานได้ เช่น ดิమ్เหมือนต๋อย และมีคำช่วยกริยาปรากฏร่วมด้วยได้ เช่น ดิమ్คงจะเหมือนต๋อย

ลักษณะพิเศษของคำกริยา เหมือน คือ คำนามที่อยู่ข้างหน้าและข้างหลังคำว่า เหมือน อาจสับที่กันได้ เช่น ดิమ్เหมือนต๋อย ต๋อยเหมือนดิమ్ และอาจปรากฏหน้าคำว่า เหมือน ทำหน้าที่เป็นประธานทั้งคู่ก็ได้ เช่น ดิమ్กับต๋อยเหมือนกัน เมื่อมีการย้ายตำแหน่งคำนามเหล่านี้ ความหมายของประโยคก็มีได้เปลี่ยนไปมาจนก้ ต่างกันแต่การเน้นประโยคว่า หน้าสุนัขเหมือนหน้าเขา หรือ หน้าเขาเหมือนหน้าสุนัข ความหมายจึงแทบจะไม่ต่างกัน

ในกรณีและผู้พูดต้องการเน้นว่า สิ่งหนึ่งเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง ในแง่ใด อาจมีคำกริยาอื่นปรากฏในประโยคด้วย ทำให้ความหมายชัดเจนขึ้น เช่น ต้มสวดยเหมือนต๋อย ต้มชนเหมือนต๋อย ต้มแก่งเหมือนต๋อย แม้เมื่อมีกริยาอื่นปรากฏในประโยคด้วยเช่นนี้ คำนามที่อยู่ข้างหน้าและข้างหลังคำว่า เหมือน ก็ยังคงสับสนที่กันได้หรือทำหน้าที่เป็นประธานทั้งคู่ได้ เช่น ต้มชนเหมือนต๋อย ต๋อยชนเหมือนต้ม ต้มกับต๋อยชนเหมือนกัน

น่าสังเกตว่าประโยคตัวอย่างทั้งหมดข้างต้นนี้ เราใช้คำว่า คล้าย แทนได้ เช่นพูดได้ว่า ต้มสวดยคล้ายต๋อย ต๋อยสวดยคล้ายต้ม ต้มกับต๋อยสวดยคล้ายกัน

คำว่า คล้าย นี้ พจนานุกรมฯ ให้ความหมายว่า เกือบเหมือน นี่ชวนให้คิดว่า คำที่มีความหมายแสดงการเปรียบเทียบสิ่ง ๒ สิ่งว่าเหมือนกันหรือเกือบเหมือนกัน น่าจะใช้ได้ในประโยคเหมือนๆ กัน แต่ความจริงไม่เป็นเช่นนั้น คำที่มีความหมายทำนองเดียวกับ เหมือน ยังมีอีก เช่น ดัง หรือ ดัง ซึ่งแปลว่า เช่น อย่าง รวากับคล้าย เหมือน ดุจ ซึ่งแปลว่า เหมือน คล้าย เพียง ดัง รวากะ และ ประหนึ่ง ซึ่งแปลว่า ดัง เหมือน

คำว่า ดัง ดัง ดุจ ประหนึ่ง ใช้แทนคำที่คำว่า เหมือน ได้ เช่นเดียวกับคำว่า คล้าย ในกรณีที่มีคำกริยาอื่นอยู่ในประโยคด้วย เช่น เธอสวดยเหมือนเทพธิดา เธอสวดยคล้ายเทพธิดา เธอสวดยดังเทพธิดา เธอสวดยดุจเทพธิดา เธอสวดยประหนึ่งเทพธิดา

แต่ถ้าไม่มีคำกริยาอื่นอยู่ในประโยค จะใช้คำว่า คล้าย แทนคำว่า เหมือนได้ แต่จะใช้คำว่า ดัง ดัง ดุจ ประหนึ่ง แทนคำว่า เหมือนไม่ได้ เราพูดว่า เธอเหมือนเทพธิดา หรือ เธอคล้ายเทพธิดา แต่ไม่พูดว่า เธอดังเทพธิดา เธอดุจเทพธิดา หรือ เธอประหนึ่งเทพธิดา

เราอาจจะสรุปจากตัวอย่างเหล่านี้ได้ว่า เหมือน และ คล้าย เป็นคำกริยา ส่วน ดัง ตั้ง ดูจ ประหนึ่ง ไม่ใช่คำกริยา ไม่อาจปรากฏในตำแหน่งคำกริยาในประโยคได้ แต่การสรุปเช่นนี้ทำให้เกิดคำถามต่อไปว่า เหตุใดคำที่มีความหมายทำนองเดียวกับ เหมือน และ ใช้แทนเหมือน ได้ในบางตำแหน่ง จึงใช้แทน เหมือน ในตำแหน่งที่สำคัญคือ ตำแหน่งกริยาของประโยคไม่ได้

คำถามข้อนี้ เราพอจะหาคำตอบได้โดยศึกษาการใช้คำต่างๆ เหล่านี้ในเอกสารเก่าๆ ใน ไตรภูมิพระร่วง มีตัวอย่างการใช้คำ ดูจ และ ดัง ดังนี้

๑. แม้นชื่อว่าเปรตฝูงนั้นแม้นจะเป็นคิมิ
ยศศักดิ์เท่าใดๆ ก็ดี บมิ ดูจ เทวดาในสวรรค์แล

๒. สมบัตินิพพานนั้นประดุจหิ้งห้อยเปรียบ
ด้วยพระจันทร์ ถ้ามิ ดัง นั้นดูจน้ำอันติดอยู่ปลายผมแล
มาเปรียบด้วยน้ำมหาสมุทรอันลึกได้ ๘๔,๐๐๐ โยชน์

๓. เทพยดาถือบาณชี้นั้นก็หมายบาณชีใน
แผ่นทองนั้นก็ ดูจ ความอันเจ้าตัวกล่าวนั้น

๔. แลเขากินกลีบดินก็ดี อัน ดัง ดวงดมนั้น
ก็ดี เมื่อกินเชือกเขากัถลาลดำนนั้นก็ดีอันจะเป็นลามก
อาจมหาบมิได้

ตัวอย่างที่ ๑ และตัวอย่างที่ ๒ แสดงว่าคำว่า ดูจ และคำว่า ดัง ปรากฏหลังคำปฏิเสธได้ เช่นเดียวกับคำกริยาทั่วไป

ตัวอย่างที่ ๓ แสดงว่าคำว่า ดูจ อยู่หน้านามวลี ทำหน้าที่เป็นกริยาของประโยคได้

และตัวอย่างที่ ๔ แสดงว่าคำว่า ดัง อาจอยู่หลังประพันธ-
สรพณาม ทำหน้าที่เป็นกริยาของอนุประโยค

ตัวอย่างทั้งหมดล้วนแสดงว่าคำว่า ดัง และ ดูจ เคยใช้เป็น
คำกริยาได้ นอกจากคำทั้งสองนี้ คำว่า หนึ่ง ซึ่งปรากฏในกฎหมาย
ตราสามดวง ก็มีลักษณะเหมือนคำกริยา ดังนี้

๕. อนึ่งสนมกำนัลคบผู้หญิง หนึ่ง กันทำดูจ
ชายเป็นคู่เมียกัน ให้ลงโทษด้วยลาวหนึ่ง ๕๐ ที่ สักคอ
ประจานรอบพระราชวัง

คำว่า กัน เป็นคำที่ใช้ขยายกริยาและมักปรากฏหลังคำกริยา
โดยอาจจะมีคำนามที่เป็นกรรมมาคันบ้างในบางกรณี เช่น พุดกัน
ถกปัญหากัน รักกัน ฯลฯ จึงอาจจะกล่าวได้ว่า คำว่า หนึ่ง ซึ่งอยู่หน้า
คำว่า กัน ในตัวอย่างที่ ๕ ทำหน้าที่เหมือนคำกริยา และคำว่า หนึ่ง นี้
ต่อมามีการเติม ประ ต้นคำ กลายเป็นประหนึ่ง

สรุปว่าคำว่า ดัง ดัง และหนึ่ง ซึ่งต่อมากลายเป็น ประหนึ่ง
เคยใช้เป็นคำกริยาได้เช่นเดียวกับคำว่า เหมือน แต่ต่อมาคำเหล่านี้
เปลี่ยนแปลงวิธีใช้ไป ทำให้ใช้ต่างกับคำว่า เหมือน ไปบ้าง ปัจจุบันมี
แต่คำว่า คล้าย เท่านั้นที่ใช้แทนคำว่า เหมือน ได้เกือบทุกกรณี โดยที่
ความหมายจะต่างออกไปเล็กน้อย

รู้ กับ ทราบ

ต่อไปนี้เป็นบทสนทนาระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง

“แสง รู้ ไหมว่าฉันห้ามคนทุกคนในบ้านนี้เล่นการพนัน”

“รู้ เอ๊ย ทราบครับ”

“ทราบแล้วทำไมยังทำ”

“ผมไม่ทราบว่า คุณจะรู้ครับ”

บทสนทนานี้น่าสนใจที่มีทั้งคำว่า รู้ และ ทราบ เริ่มแรก นายจ้างใช้คำว่า รู้ แต่เมื่อลูกจ้างใช้คำว่า ทราบ ก็ใช้ตาม ส่วนลูกจ้างใช้คำว่า ทราบ สำหรับตัวเอง แต่ใช้คำว่า รู้ สำหรับนายจ้าง

คำว่า รู้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้ความหมายว่า ‘แจ้ง, เข้าใจ, ทราบ’ ส่วน ทราบ พจนานุกรมฯ ให้ความหมายว่า ‘รู้ (ใช้ในความสุภาพ) เช่น ทราบข่าว ได้รับทราบแล้ว เรียนมาเพื่อทราบ’

โดยทั่วไป เราถือกันว่า ทราบ เป็นคำสุภาพของ รู้ ถ้าใช้คำว่า รู้ ผู้พูดเกรงว่าจะไม่สุภาพ ก็มักจะเปลี่ยนเป็นคำว่า ทราบ แต่ ทราบ มิใช่จะแทนคำว่า รู้ ได้เสมอไป ในบางกรณีเมื่อนำคำว่า รู้ ประกอบกับคำอื่น จะมีความหมายเฉพาะ หากนำคำว่า ทราบ มาแทนความหมายจะเปลี่ยนไปต้องใช้ในบริบทที่ต่างกัน เช่น

รับรู้-รับทราบ **รับรู้** หมายถึง **รับว่ารู้** **รับไว้**ในความรับผิดชอบ ส่วน **รับทราบ** หมายถึง**รับและรู้** คือได้รับข่าวสาร เรื่องราว และรู้เรื่องราวนั้น เช่น

- ✓ เขาไม่ยอมรับรู้ว่าลูกกระทำผิด
- ✗ เขาไม่ยอมรับทราบว่าลูกกระทำผิด
- ✓ เขาพยักหน้ารับทราบ

รู้ทัน-ทราบทัน **รู้ทัน** หมายถึงรู้ความคิดที่แอบแฝง ส่วน **ทราบทัน** หมายถึงรู้ทันเวลา เช่น

- ✓ ฉันหวังว่าเขาจะรู้ทันกลโกง
- ✗ ฉันหวังว่าเขาจะทราบทันกลโกง
- ✓ ฉันหวังว่าเขาจะทราบทันก่อนที่จะถูกโกงหมดตัว

รู้เรื่อง-ทราบเรื่อง **รู้เรื่อง** หมายถึง เข้าใจ ส่วน **ทราบเรื่อง** หมายถึงรู้เรื่องราว เช่น

- ✓ ฉันฟังเขาพูดเท่าไรก็ไม่รู้เรื่อง
- ✗ ฉันฟังเขาพูดเท่าไรก็ไม่ทราบเรื่อง
- ✓ ฉันตั้งใจฟังเขาพูด เพราะไม่ทราบเรื่องมาก่อน

รู้ดี-ทราบดี **รู้ดี** หมายถึง สู้รู้ ส่วน**ทราบดี** หมายถึงเป็นอย่างดี เช่น

- ✓ เธออย่ารู้ดีไปหน่อยเลย
- ✗ เธออย่าทราบดีไปหน่อยเลย
- ✓ เธอคงทราบดีแล้ว

ในบางกรณีเมื่อใช้คำว่า **รู้** กับ **ทราบ** ในประโยคเดียวกัน ความหมายก็จะต่างกัน เช่น “เขาไปไหนไม่รู้” เป็นการบ่น แต่ “เขาไปไหนไม่ทราบ” เป็นการถามอย่างสุภาพ

และในบางกรณี เราไม่อาจนำคำว่า ทราบ มาแทนคำว่า รู้ เช่น ประโยคว่า “เด็กคนนี้ฉันรู้นิสัยมานานแล้ว” ไม่อาจจะเปลี่ยนให้สุภาพขึ้นเป็น “เด็กคนนี้ฉันทราบนิสัยมานานแล้ว” และประโยคว่า “รู้ยังงี้ฉันซื้อทั้ง ๒ แปลงก็ดีหรอก” ก็ไม่อาจจะเปลี่ยนให้สุภาพขึ้นเป็น “ทราบยังงี้ฉันซื้อทั้ง ๒ แปลงก็ดีหรอก”

หากจะถามเหตุผลว่าทำไมใช้คำว่า ทราบ แทนคำว่า รู้ ในประโยคเหล่านี้ไม่ได้ ก็คงจะตอบได้เพียงว่า ใช้ ทราบ แทนไม่ได้ เพราะไม่มีใครเขาใช้กัน

เรียน-เรียนสาย

มีผู้ถามผู้เขียนว่าคำว่า เรียนสาย ควรใช้หรือไม่ คำถามนี้ออกจะตอบยาก ผู้เขียนเองไม่ใช้คำนี้ และไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องใช้ แต่ก็ไม้อาจจะบอกได้ว่าคำนี้ไม่ควรใช้

ผู้เขียนได้ยินคำว่า เรียนสาย ครั้งแรกเมื่อได้จากเมืองไทยไประยะหนึ่ง และได้กลับมาเมื่อสิบกว่าปีมาแล้ว วันหนึ่งมีเสียงโทรศัพท์เมื่อผู้เขียนไปรับสายก็ได้ยินเสียงพูดว่า “ขอเรียนสายอาจารย์นวรรณ” ปรากฏว่าผู้ที่โทรศัพท์มาเป็นเพื่อนของผู้เขียนเอง คิดจะถามเพื่อนอยู่เหมือนกันว่าทำไมใช้คำ เรียนสาย แต่มัวแต่พูดเรื่องอื่นจนลืมความคิดที่จะถาม หลังจากนั้นก็ได้ยินคำว่า เรียนสาย บ่อยๆ จนชินไปเอง

ในการพูดโทรศัพท์นั้น แต่ละคนมักมีถ้อยคำที่ชอบใช้เฉพาะตัว เช่น “ขอพูดกับคุณ” “คุณ...อยู่ไหมคะ” “ขอสายคุณ....” และบางคนก็ใช้ว่า “ขอเรียนสายคุณ...” เพื่อให้ฟังสุภาพ คำว่า เรียนสาย นี้บางคนวิจารณ์ว่าฟังแปลก สายเป็นสิ่งไม่มีชีวิต ไม่น่าจะเรียนสาย น่าจะเรียนผู้ที่เราต้องการพูดด้วยมากกว่า แต่ก็มีผู้อธิบายว่า เรียนสาย มิได้หมายถึงเรียนต่อสาย แต่หมายถึงเรียนทางสาย

คำว่า เรียน ยังไม่แน่ว่าเป็นคำไทยเราเองหรือยืมมาจากภาษาเขมร ในภาษาเขมร เรียน แปลว่าเรียน ฟีก หัด ถ้าเติมอุปสรรค บั

ข้างหน้า บ่เรียน แปลว่า ทำให้เรียน คือสอน ไทยอาจยืมคำว่า เรียน จากภาษาเขมรก็ได้ แต่อาจารย์คุณบรรจบ พันธุเมธาเล่าว่า ในภาษาไทยลื้อและไทเหนือก็มีคำที่เสียงคล้ายคำว่า เรียน คือคำว่า เฮ้น แปลว่า เรียน เหมือนกัน ถ้าเช่นนั้นเรียนอาจเป็นคำไทยเราเอง ซึ่งออกเสียงต่างกันไปบ้างตามท้องถิ่น คำว่า เรียน นี้โดยทั่วไปหมายความว่าทำให้รู้ อาจจะเป็นทำให้ตัวเองรู้ด้วยการศึกษา เช่น เรียนเลข เรียนภาษาอังกฤษ เรียนดนตรี หรือทำให้ผู้อื่นรู้ด้วยการบอกเล่า ใช้อย่างเป็นทางการ เช่น ขอเรียนให้ทราบว่า ขอเรียนชี้แจง และเพื่อแสดงความยกย่องต่อผู้ที่เราจะบอกเล่าให้มากขึ้น ก็ใช้ว่า กราบเรียน ดังในหนังสือ *หลักภาษาไทย* ของพระยาอุปกิตศิลปสาร กำหนดไว้ว่า กราบเรียน ใช้กับขุนนางชั้นสูง เรียน ใช้กับขุนนางชั้นรองลงมา แจ้งความมายัง ใช้กับขุนนางผู้น้อย คนสุภาพ

การใช้คำว่า เรียน ให้หมายถึง บอกเล่า คงมีมานานแล้ว ใน *อักษราภิธานศรรังค์* ของหมอบรัดเล หน้า ๕๙๕ ก็ให้ความหมายของ เรียน ว่า

เรียนเจ้าคุณ คือการที่คนเล่าเรื่องความต่าง ๆ
ให้เจ้าคุณฟังนั้น คนเอาความเรียนเจ้าคุณ เป็นต้น...
เรียนนาย คือการที่บ่าวเก็บเอาเรื่องบอกแก่นายนั้น คน
เอาความเรียนนาย เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าตัวอย่างใน *อักษราภิธานศรรังค์* คือ เรียนเจ้าคุณ และ เรียนนาย และในหนังสือ *หลักภาษาไทย* ก็กำหนดให้ใช้คำว่า เรียน กับขุนนาง คำว่า เรียน คงจะเคยใช้แต่กับบุคคลที่ผู้พูดเคารพยกย่อง แต่ปัจจุบันคำนี้ใช้ได้กับบุคคลทั่วไป เป็นคำที่แสดงความสุภาพ จึงไม่น่าประหลาดที่มีผู้นำคำว่า เรียน มาประกอบกับคำว่า สาย เป็น

เรียนสาย ใช้ในการโทรศัพท์ และบางคนรู้สึกว่าย่านสายยังไม่แสดง
ว่ายกย่องผู้ฟังมากพอ ก็เพิ่มคำว่า กราบ เป็น กราบเรียน

ที่น่าสังเกตก็คือ คำว่า เรียน นั้นเราใช้กันมาก ใช้นำหน้า
คำกริยาได้ต่างๆ เช่น เรียนถาม เรียนชี้แจง เรียนอธิบาย คำว่า เรียน
อาจจะกลายความหมายไปได้ สาเหตุที่ผู้เขียนกล่าวเช่นนี้ก็เพราะเมื่อ
วันปีใหม่นี้ที่แล้ว ผู้เขียนได้รับจดหมายจากลูกศิษย์คนหนึ่ง มีข้อความ
ตอนหนึ่งว่า “หนูไม่ได้มาเรียนพบอาจารย์เสียนาน”

เรียน ได้กลายความหมายจาก ‘ทำให้รู้’ กลายเป็นคำที่เติม
เข้าไปเพื่อความสุภาพเท่านั้น

คำสรรพนามสำหรับผู้หญิง

สมมุติว่าในเรื่องสั้นเรื่องหนึ่ง มีประโยคว่า “หล่อนยิ้มให้ข้าพเจ้า และพูดว่า ‘คุณคงจำดิฉันไม่ได้’” ผู้อ่านก็คงจะรู้ได้ทันทีว่าผู้ที่พูดกับข้าพเจ้าเป็นผู้หญิง เพราะคำว่า หล่อน กับ ดิฉัน เป็นสรรพนามที่ใช้เฉพาะกับผู้หญิง ดิฉัน ใช้แทนตนเอง ส่วน หล่อน ใช้แทนผู้ที่พูดถึง

อย่างไรก็ตามในสมัยก่อน ดิฉัน และ หล่อน มิได้เป็นสรรพนามเฉพาะสำหรับผู้หญิง ข้อความที่แสดงว่า ดิฉัน ไม่ได้ใช้เฉพาะกับผู้หญิงมีอยู่ในพระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๓ เล่ม ๑ หน้า ๑๓๘ เจ้าพระยาบดินทรเดชาพูดกับเจ้าพระยาพระคลังเรื่องครอบครัวฉนวนที่จับได้ว่า

เจ้าคุณกลั้วบาปอยู่ก็ไว้ธุระดิฉัน

ดิฉัน หมายถึง เจ้าพระยาบดินทรเดชา และในพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๔ รวมครั้งที่ ๑ หน้า ๙๘-๙๙ ก็มีข้อความว่า

ขอเตือนพระสงฆ์จงรู้ เมื่อครั้งดิฉันเป็นภิกษุอยู่ ดิฉันได้กล่าววาจาขึ้นเนื่องๆ

ดิฉัน หมายถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ส่วนคำว่า หล่อน ก็มีหลักฐานเช่นเดียวกันว่าเคยใช้กับผู้ชายก็ได้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรง

สันนิษฐานไว้ปรากฏในหนังสือ *สาส์นสมเด็จพระเจ้า* ว่า คำว่า หล่อน น่าจะ
แปลงมาจาก คำ อ่อน ซึ่งตัดมาจากคำ ลูกอ่อน อีกทีหนึ่ง

คำว่า ลูกอ่อน เป็นสรพนามสำหรับคนรุ่นหนุ่มสาวใช้ในสมัย
ต้นรัตนโกสินทร์ ดังบทเสภาเรื่อง *ขุนช้างขุนแผน* บรรยายเหตุการณ์
ตอนที่ขุนแผนพานางวันทองไปหาพระพิฆิตรว่าดังนี้

ครานั้นขุนแผนแสนสุภาพ

กับวันทองก้มกราบลงที่นั่น

ขุนแผนจึงบอกไปฉับพลัน

ตัวลูกอ่อนนั้นชื่อวันทอง

คำว่า ลูกอ่อน นี้ ภายหลังตัดคำหน้าออก คงใช้แต่คำว่า อ่อน
สมเด็จพระเจ้าทรงดำรงราชานุภาพทรงแล้วว่า

กรมสมเด็จพระสุทนต์นราธิราชประยูรศรีถึง
สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทรงใช้คำว่า ‘อ่อน’ เป็นนิ
เขว่าท่านเอาอย่างสมเด็จพระศรีสุรลัยเรียกพระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมาใช้

จะเห็นได้ว่าคำว่า อ่อน ใช้กับชายก็ได้ ไม่ได้ใช้เฉพาะกับ
หญิงเท่านั้น เมื่อเปลี่ยนแปลงมาเป็นคำว่า หล่อน หล่อน ก็ใช้กับชาย
ได้เช่นกัน ดังในเรื่อง ‘*ขุนช้างขุนแผนเกลียด*’ ซึ่งลงพิมพ์ในหนังสือ
ทวีปัญญา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ นางวันทองซึ่งได้รับจดหมายลับจาก
ขุนแผนรำพึงว่าดังนี้

หม่อมช้างแกจะเกลียดขุนแผนก็เพราะแกร็กเรา
เพียงแต่ออกชื่อหม่อม ก็จนเลือดขึ้นหน้าตึงฉ่ำขึ้นมาแล้ว
นี่ถ้าหล่อนรู้ว่าหนังสือลับมาถึงเรา หม่อมจะเป็นปานใด
แล้วเราจะพิสูตรได้หรือว่าตัวเราไม่ได้เกี่ยวหมองข้องแฉะ
อะไรกับขุนแผนอีก

หล่อน ในคำรำพึงนี้หมายถึงขุนช้าง
และในหนังสือ วรรณญาณวิเศษ เรื่อง ‘ยังไฉ้อิฉันทังได้เป็น
อิสาวทิมทิก’ หน้า ๑๔ ก็มีข้อความว่า

พ่อหนอม (เป็นชื่อที่ฉันทังเรียก หล่อน อย่างกันเอง
จะคุ้นปากเท่ากันกับคำที่ หล่อน เรียกฉันทังว่า พี่เห่นๆ
ฉันทัง) คนนี้เป็นพี่น้องคนเดียวในวงศ์ตระกูลฉันทังที่เห็น
ชอบเอาใจช่วยอย่างเต็มอกเต็มใจด้วยกันกะฉันทังเรื่องเกาะ
วาเรลลา

หล่อน เป็นสรรพนามแทนผู้ชายที่กล่าวถึง
ตัวอย่างต่างๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ก็คงจะพอแสดงได้แล้วว่า
ดิฉันทังและหล่อน เคยใช้กับผู้ชายก็ได้ มิใช่ใช้เฉพาะกับผู้หญิงเท่านั้น
ดังในปัจจุบัน

อุ่นและอบอุ่น

เพื่อนของผู้เขียนคนหนึ่งถามว่า “อบอุ่นร่างกายนี้พูดได้ไหม” ผู้เขียนตอบว่า “ไม่ได้” เขาแย้งว่า “ทำไมจะไม่ได้ ฉันเคยได้ยินบ่อยๆ อย่างเช่นข้อแนะนำในการออกกำลังกายก็มีว่า-ก่อนออกกำลังกาย ควรอบอุ่นร่างกายเสียก่อน” ผู้เขียนไม่อยากจะโต้แย้งกับเพื่อนในแง่ นั้น เปลี่ยนคำตอบให้ชัดเจนขึ้นว่า “มีคนใช้ว่าอบอุ่นร่างกายอยู่เหมือนกัน แต่ไม่ควรใช้ คำว่า อบอุ่น ประดิเรกใช้หลังคำนาม อย่างเช่น อากาศ อบอุ่น ร่างกายอบอุ่น ครอบครัวยุติธรรม แต่ไม่ใช่หน้าคำนาม เมื่อพูดว่า อบอุ่นร่างกาย จะรู้สึกว่ามันแปลก ประโยคที่ยกตัวอย่างมานั้น ควรใช้ว่า “ก่อนออกกำลังกาย ควรทำให้ร่างกายอบอุ่น” เพื่อนของผู้เขียนไม่ยอมแพ้ ถามอีกว่า “ทำไมเราพูดว่าอุ่นอาหารก็ได้ ไม่เห็นต้องพูดว่าทำให้ อาหารอุ่นเลย” ผู้เขียนตอบเขาสั้นๆ ว่า อุ่น กับ อบอุ่น เป็นคนละคำกัน

คงมีใครๆ อีกหลายคนที่นั่งสงสัยเช่นเดียวกับเพื่อนผู้เขียน ประเด็นในการศึกษาภาษานั้น เราจะอาศัยแนวเทียบ เมื่อคำหนึ่งใช้อย่างนี้ คำอื่นที่คล้ายๆ กันก็ควรจะใช้อย่างเดียวกัน การศึกษาภาษาโดยอาศัย แนวเทียบช่วยท่นเวลาในการศึกษาได้มาก แต่ก็มีความยากที่ว่าภาษานั้น มี ทั้งส่วนที่เป็นตามระบบ และส่วนที่เป็นข้อยกเว้นไม่เป็นตามระบบ คำที่มีลักษณะคล้ายกันอาจจะใช้ไม่เหมือนกันก็ได้

อุ่น กับ อบอุ่น ดูเผินๆ ก็มีอะไรคล้ายกันอยู่มาก คือต่างก็เป็นคำที่แสดงความรู้สึกซึ่งเกิดจากการสัมผัสทางผิวหนัง ทั้งสองคำจึงมีคำว่า รู้สึก นำหน้าได้เป็น รู้สึกอุ่น และ รู้สึกอบอุ่น นอกจากนั้นคำนามที่ปรากฏหน้าคำทั้งสองก็เหมือนๆ กัน คืออาจจะเป็นอากาศ สถานที่ บุคคล หรืออวัยวะของบุคคล เราพูดได้ว่า อากาศอุ่น-อากาศอบอุ่น ห้องอุ่น-ห้องอบอุ่น วิชยรู้สึกอุ่น-วิชยรู้สึกอบอุ่น มือเท้าอุ่น-มือเท้าอบอุ่น แต่คำทั้งสองก็มีที่ใช้ผิดกันอยู่บ้าง อบอุ่น จะใช้ได้เฉพาะกับอากาศ สถานที่ บุคคล และอวัยวะของบุคคลดังกล่าวมาแล้ว แต่ อุ่น ยังใช้บอกคุณสมบัติของสิ่งอื่นๆ ได้อีกมาก เช่น น้ำอุ่น กระเป๋าร้อน เลือดอุ่น ฯลฯ

ไม่แต่ อุ่น จะใช้ร่วมกับคำได้มากกว่าอบอุ่นเท่านั้น ยังใช้ในรูปแบบประโยคได้มากกว่าอีกด้วย นั่นคือ อุ่น ใช้นำหน้าคำนามได้ มีความหมายว่าทำให้อุ่น เช่น แม่อุ่นแกง แม่อุ่นข้าว คำนามที่ตามหลังคำว่า อุ่น ได้มีจำกัดกว่าคำนามที่นำหน้าคำว่า อุ่น เราพูดได้ว่า แก้อึ้งยังอุ่นอยู่ แต่ก็ไม่พูดว่า เขาอุ่นแก้อึ้ง หรือพูดได้ว่า เขารู้สึกว่ากระเป๋าน้ำร้อนยังอุ่น แต่ก็ไม่พูดว่า เขาอุ่นกระเป๋าน้ำร้อนที่สังเกต อุ่น จะนำหน้าแต่เพียงคำนามที่เป็นชื่ออาหารเท่านั้น ยกเว้นในกรณีที่ใช้เป็นเชิงเปรียบเทียบอย่างเช่น อุ่นใจ

ด้วยเหตุที่ อุ่น มีที่ใช้กว้างขวางกว่า อบอุ่น การที่เราพูดได้ว่า อุ่นอาหาร จึงไม่เป็นเหตุผลที่จะทำให้อ้างได้ว่า ควรใช้ว่า อบอุ่นร่างกาย ผู้ที่ต้องการใช้วลีนี้ ควรจะต้องยอมรับว่าวลีนี้ผิดหลักภาษา แต่สาเหตุที่ใช้ก็เพราะว่าสันติ ถัลลองใช้ไปสักระยะหนึ่ง คนทั้งหลายรู้สึกชินตา ชินหู ไม่มีใครคัดค้านขัดขวางก็อาจจะใช้ได้ต่อไป แต่ถ้าคนส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย จะชินใช้ต่อไปก็คงจะไม่ได้

เรื่องที่ ๒

ลักษณะของ
คำและ
ประโยค

คำ ๓ พยางค์

ผู้พูดคนที่ ๑ น้อยมีกระเป๋าใบ จี๊ว

ผู้พูดคนที่ ๒ น้อยมีกระเป๋าใบ กระจี๊ว

ผู้พูดคนที่ ๓ น้อยมีกระเป๋าใบ กระจี๊วหลิว

ผู้พูดทั้ง ๓ คนต่างก็บอกแล้วว่าน้อยมีกระเป๋าใบ เล็ก คำทั้งสาม คือ จี๊ว กระจี๊ว และ กระจี๊วหลิว มีจำนวนพยางค์ต่างกัน แต่ความหมายไม่ต่างกัน อาจจะกล่าวได้ว่า ผู้พูดเพียงแค่พูดเพิ่มพยางค์ เพื่อเน้นความรู้สึกของตนโดยมิได้ทำให้ความหมายเปลี่ยน

กระจี๊วหลิว เป็นคำที่มีลักษณะน่าสังเกต คำที่มีลักษณะเช่นเดียวกับ กระจี๊วหลิว ยังมีอีกหลายคำ คำเหล่านี้มี ๓ พยางค์ พยางค์ต้นมีสระเป็น อะ ไม่มีพยัญชนะท้าย พยางค์ที่ ๒ และ ๓ ต่างกันเพียงเสียงพยัญชนะต้น สระและวรรณยุกต์มักเหมือนกัน ถ้ามีพยัญชนะท้ายพยัญชนะท้ายก็เหมือนกันด้วย ดังนี้

กระจืดริด กระจ้อยร่อย กระจี๊วหลิว

กระแจ้แหว กระจ้อหวอ กระจ้องหวอง

กระจองงอง กระจ้องห่ง

กระดางलग

กระเท่ไร่ กะทัดรัด

กระเปาะเหลาะ กระปุกหลุก กระป้อหลอ กระปุดหลุด
 ตะล่อมป้อม ตะเหลาะเปาะ ตะเหลนเป้น ตะเหลนเป้น
 ตะลูกปัก

ตะแหมะแขะ

มล็ดซัด มลือซ้อ มะแหละแะ

อลิ่งฉิ่ง อล่างฉ่าง อล่องฉ่อง

นอกจากนี้ ยังมีคำอื่นที่มีลักษณะเช่นนี้ แต่สันนิษฐานได้ว่า
 ไม่ใช่คำไทย ได้แก่คำ กระทันหัน

คำ ๓ พยางค์ที่ยกตัวอย่างมาข้างต้น บางคำมีบางพยางค์ที่มี
 ความหมายใช้ร่วมกับคำอื่นได้ เช่น กระจิดริด กระจ้อยร่อย กระแจ้แหว
 ตะลูกปัก ตะล่อมป้อม คำว่า จิด จ้อย แจ้ ปัก และ ป้อม ใช้ขยาย
 คำอื่นได้ เช่น ลูกหนูตัวจิด ลูกสาวตัวจ้อย เสื้อสีแดงแจ้ ลูกชายอ้วนปัก
 เด็กตัวกลมป้อม อาจเป็นได้ว่าผู้พูดพูดเพิ่มพยางค์คำว่า จิด จ้อย แจ้
 ปัก และป้อม ให้กลายเป็นคำ ๓ พยางค์เช่นเดียวกับที่ผู้พูดพูดเพิ่ม
 พยางค์ จิว กลายเป็น กระจิวหลิว

แต่คำ ๓ พยางค์บางคำไม่มีพยางค์ใดที่มีความหมาย เช่น
 อล่องฉ่อง ตะเหลนเป้น มลือซ้อ ผู้พูดอาจสร้างคำเหล่านี้โดยอาศัย
 แนวเทียบจากคำ ๓ พยางค์คำอื่นก็ได้

ถ้าพิจารณาทางด้านความหมาย คำเหล่านี้ล้วนใช้ขยาย
 ความหมายคำกริยาแสดงอาการหรือคำแสดงสภาพบอกอาการหรือสภาพ
 ให้ชัดเจนขึ้น ส่วนมากจะช่วยเพิ่มน้ำหนักว่ามีสภาพเช่นนั้นมากยิ่ง
 สูงตะเหลนเป้นคือสูงยิ่ง แบนตะเหลนเป้นคือแบนยิ่ง แดงกระแจ้
 แหวคือแดงยิ่ง เล็กกระจิวหลิวคือเล็กยิ่ง ถ้าไม่เช่นนั้นก็จะช่วยให้
 เห็นภาพของอาการบางอย่าง นิ่งกระจ่องห่อง คือนิ่งยongๆ จ้องดู นิ่ง
 หน้ากระป้อหลอคือนิ่งหน้าเหลอ ขึ้นอลิ่งฉิ่งคือขึ้นอืด

ข้อที่น่าสังเกตอีกข้อหนึ่งก็คือ คำเหล่านี้ส่วนใหญ่ใช้เสียงช่วยเน้นความรู้สึก มิได้มีความหมายประจำอย่างคำนามหรือคำกริยา ที่ใช้ก็ค่อนข้างจำกัด คือจะใช้ขยายเฉพาะคำบางคำเท่านั้น เราพูดว่าสูง ทะเหเลนเป็น ไม่พูดว่าสูงทะเหเลนเป็น นั่งกระจ่องห่องไม่ใช่ นั่งกระเท่เร่ รสมลิดชิด ไม่ใช่ รสมลือชื่อ หากนำคำเหล่านี้มาใช้ขยายผิดที่ก็จะฟังน่าขัน

คำมี ระ ต้นคำ

เคยมีผู้ถามกันว่า รำ กับ ระเบ้า ต่างกันอย่างไร และมีผู้ตอบว่า รำ ใช้กับการแสดงของไทยเรียก รำไทย ส่วน ระเบ้า ใช้กับการแสดงของชาติอื่น เช่น ระเบ้าจีน ระเบ้าแขก ระเบ้าสเปน ระเบ้าญี่ปุ่น

คำตอบนี้ฟังเข้าที่แต่ก็ไม่ถูก พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้ความหมายของคำ รำ ว่า ‘ก. แสดงท่าเคลื่อนไหวคนเดียวหรือหลายคน โดยมีลีลาและแบบท่าของการเคลื่อนไหว และมีจังหวะลีลาเข้ากับเสียงที่ทำจังหวะเพลงร้องหรือเพลงดนตรี อาการที่แสดงท่าคล้ายคลึงเช่นนั้น, ฟ้อน’ ส่วน ระเบ้า ให้ความหมายว่า ‘น. การฟ้อนรำเป็นชุดกัน. ก. ฟ้อนรำเป็นชุดกัน’ รำและระเบ้าต่างกันที่ลักษณะการแสดง ไม่ใช่ต่างกันที่เชื้อชาติของผู้แสดง

ทั้งคำว่า รำ และ ระเบ้า ไทยยืมมาจากภาษาเขมร คำเขมร รำ เปลี่ยนแปลงเสียงเป็น ระเบ้า ไทยยืมมาใช้ทั้งสองคำ นอกจากคำ รำ-ระเบ้า คำยืมจากภาษาเขมรที่มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงเสียงเช่นนี้ยังมีอีก เช่น เรียบ-รเบียบ เรียง-รเบียง (ในภาษาไทยเขียน ระเบ้า ระเบียบ ระเบียง)

น่าสังเกตว่าคำที่มี ระ ต้นคำ พยัญชนะต้นของพยางค์ถัดไป มิใช่ บ เสมอไป บางคำพยัญชนะต้นของพยางค์ถัดไปก็เป็นพยัญชนะ

ตัวอื่น อาจเป็น ย เช่น ระย้อ เป็น ค เช่น ระคน เป็น ด เช่น ระตะ ฯลฯ คำเหล่านี้มีอยู่หลายคำที่เราสันนิษฐานได้ว่าเกิดจากการเติม ระ ต้นคำ ทั้งนี้เพราะเมื่อตัด ระ ออกไป พยางค์ที่เหลือก็ยังมีความหมาย จะขอยกตัวอย่างคำที่น่าจะเกิดจากการเติมพยางค์ ระ ต้นคำดังนี้

ย้อ-ระย้อ ยิบ-ระยิบ หว่าง-ระหว่าง คน-ระคน คาย-ระคาย
 ตะ-ระตะ โยง-ระโยง รวย-ระรวย รัว-ระรัว ราน-ระราน เริง-ระเริง
 เรือย-ระเรือย เกะกะ-ระกะระกะ

คำเหล่านี้ต่างกับคำ รา-ระนำ เรียบ-ระเบียบ ฯลฯ คือมักจะ เป็น คำไทย ไม่ได้ยืมมาจากภาษาเขมร บางคำมีใช้อยู่ในภาษาเขมร เหมือนกัน แต่ความหมายไม่ตรงกับความหมายที่ใช้อยู่ในภาษาไทย เช่น รโยง (ออกเสียงรวโยง) ในภาษาเขมร หมายความว่าโดงแดง แต่ ระโยง ในภาษาไทยหมายความว่าสายโยงเสาคระโดงเรือ จึงไม่แน่ว่าเพี้ยน ภาษาไทยและภาษาเขมรมีคำพ้องกัน หรือภาษาหนึ่งยืมคำอีกภาษาหนึ่ง แล้วเปลี่ยนความหมายไป นอกจากนั้นบางคำพจนานุกรมเขมรก็ระบุว่า เป็นคำไทยทีเดียว เช่น รวาง ระบุว่ามาจากคำไทย ระหว่าง

การลงพยางค์ ระ ต้นคำจึงอาจจะเป็นวิธีการที่ไทยคิดขึ้นเอง โดยเลียนแบบอุปสรรคเขมร เมื่อเติม ระ แล้วความหมายอาจจะยังคงเดิมหรืออาจจะเปลี่ยนไปเล็กน้อย ตัวอย่างคำที่มีความหมายคงเดิม เช่น หว่าง-ระหว่าง คำนี้ถ้าเรามองอีกแง่หนึ่ง อาจสันนิษฐานว่าเดิม คือ ระหว่าง แล้วตัดพยางค์เหลือเป็น หว่าง ก็ได้ แต่ถ้ามีการตัดพยางค์จริงก็ต้องตัดมานานแล้ว เพราะในเอกสารโบราณ เช่น จดหมายเหตุสมัย อยุธยา ก็มีคำว่า หว่าง เช่น 'ชาวพระแสงปืนได้เชิญพระแสงปืนลงหว่างเรือ'

ส่วนตัวอย่างคำที่มีความหมายเปลี่ยนไปเล็กน้อยก็เช่น

คาย หมายถึง อาการที่รู้สึกว่ามีของหรือขุ่นเคืองติดแน่น
กระทบตัว

ระคาย หมายถึง ทำให้คายคันเหมือนถูกสะเก็ด กระทบ
กระเทือน

โยง หมายถึง อาการหรือสภาพที่เกี่ยวข้องกัน

ระโยง หมายถึง สายโยงเสาะกระโดงเรือ

อันเนื่องจากกรรติก

เมื่อยี่สิบกว่าปีมาแล้ว มีข้อสอบวิชาภาษาไทยข้อหนึ่งถามว่า คำว่า กรรติก แปลว่าอะไร แผลงมาจากคำอะไร ผู้เขียนและเพื่อนๆ ที่เรียนคณะอักษรศาสตร์รุ่นเดียวกันพยายามตอบข้อสอบนี้อย่างสุดความสามารถ คนหนึ่งตอบว่า กรรติก แผลงมาจาก กระติก แปลว่า ภาชนะสำหรับเก็บน้ำร้อนและน้ำแข็ง อีกคนหนึ่งตอบว่า กรรติก แผลงมาจาก พรรติก แต่ไม่ได้บอกคำแปลเพราะนึกไม่ออกว่า พรรติก แปลว่าอะไร เพียงแต่เคยได้ยินคำนี้ เห็นว่ามีเสียงใกล้เคียงกับ กรรติก ก็เดาตอบไปเผื่อว่าจะถูก ผู้เขียนเองโชคดี นักแวบขึ้นมาได้ถึงคำว่า กรรติกา จึงตอบว่า กรรติก แผลงมาจาก กรรติกา แปลว่าดาวลูกไก่

ข้อสอบข้อนี้อาจารย์เฉลยว่า กรรติก แปลว่าเดือนสิบสอง แผลงมาจากคำว่า กรรติกา ซึ่งแผลงมาจากคำบาลีสันสกฤตอีกทีหนึ่งในภาษาสันสกฤตมีคำ กฤตติกา ภาษาบาลีเป็น กตติกา ไทยใช้ว่า กรรติกา แปลว่าดาวลูกไก่ เดือนที่มีพระจันทร์เพ็ญเสวยฤกษ์กตติกาคือ เดือนสิบสอง กรรติก ซึ่งแผลงมาจาก กรรติก หรือ กรรติกา จึงแปลได้ว่า เดือนสิบสอง คำนี้ปรากฏในหนังสือ *ทวาทศมาส* ซึ่งเป็นวรรณคดีครั้งกรุงศรีอยุธยาอยู่หลายแห่ง เช่น

กรรติ๊กเคื่อนตั้งแต่ง	โคมถวาย
ทุกทวยหญิงชายแสวง	ล่องเหล่าน
ขบขบชอปีแคนหลาย	เพลงพาทย
ดั่งดั่งน้วน้าวเดิน	ร่อนรำ

ดูเหมือนว่าผู้เขียนจะได้คะแนนข้อนี้ครึ่งหนึ่งจากคะแนนเต็ม เพราะตอบยังไม่ถูกต้องทีเดียว ส่วนเพื่อนที่ตอบว่า กรรติ๊ก แผลงมาจาก กระติ๊ก และ พรตติ๊ก นั้น นอกจากจะไม่ได้คะแนนแล้ว ยังถูกอาจารย์ คว้าทำเป็นเล่น ไม่ตั้งใจตอบ กรรติ๊ก จะแผลงมาจาก พรตติ๊ก ได้อย่างไร ในเมื่อ พ ไม่เคยแผลงเป็น ก และ กรรติ๊ก จะแผลงมาจาก กระติ๊ก ก็ไม่ได้ ชื่อของใช้สมัยใหม่อย่างนี้ ไม่มีกวีที่ไหนนำมาแผลงแต่งเป็น คำประพันธ์

คำ กรรติ๊ก ที่กลายเป็น กรรติ๊ก ไปได้นี้มีการแผลงอยู่ ๒ แห่ง คือ แผลง ด เป็น ต และแผลง อ เป็น อี การแผลง ด เป็น ต นั้น เราจะพบได้ทั่วไปในคำยืมบาลีสันสกฤต เช่น โดมร แผลงเป็น โดมร เดช แผลงเป็น เดช ดีถี แผลงเป็น ดีถี การแผลง อ เป็น อี ก็เช่นกัน มี ปรากฏในคำยืมบาลีสันสกฤตหลายคำ เช่น มหิมา แผลงเป็น มหิมา อธิก แผลงเป็น อธิก ธรรมกถิก แผลงเป็น ธรรมกถิก

เหตุใดไทยจึงนิยมแผลง ด เป็น ต และแผลง อ เป็น อี พระยาอุปทิศศิลปสารได้สันนิษฐานไว้ปรากฏในหนังสือ ปาฐกถาหลัก ภาษาไทย หน้า ๓๔ ว่า

สระ อี อี กับ อี อี การสับเปลี่ยนของสระ ๒ คู่นี้
ย่อมมาจากต่างถิ่นเป็นต้นเหตุ เช่น คำสระอิชองพวก
ไทยกลาง ชาวอุดรมักเรียกเป็นเสียงอี เช่น คิด เป็น คีต สิง

เป็น สิ่ง เป็นต้น และแถมใช้คำสระ อี ในบาลีและ
สันสกฤตเป็น อี ไปด้วย แต่มักจะเป็นคำที่มีตัวสะกด
เป็นวรรณก ก เช่น อธิก เป็น อธิก ลิงค์ เป็น ลิงค์ เป็นต้น

ส่วนการแผลง ด เป็น ต พระยาอุปกิตศิลปสารสันนิษฐานไว้
ปรากฏในหนังสือเล่มเดียวกัน หน้า ๕๒ ว่า ชาวอินเดียภาคใต้ เช่น
ชาวทมิฬและชาวกลิงค์ ออกเสียงพยัญชนะและสระบางตัวผิดเพี้ยนไป
จากภาษาสันสกฤต เช่น ออกเสียงตัว ด เป็นตัว ต ออกเสียงตัว ป
เป็นตัว บ ออกเสียงสระ อะ เป็นสระ ออ มอญและเขมรรับเอาคำของ
ชาวอินเดียภาคใต้ แล้วไทยก็รับมาจากมอญเขมรอีกทอดหนึ่ง ใช้กัน
แพร่หลายจนแทบจะเข้าใจกันว่าเป็นคำไทยกันเอง ครั้นได้รับภาษา
สันสกฤตและบาลีเข้ามาใหม่ซึ่งสำเนียงไม่เหมือนกัน จึงเลยถือกันว่า
คำเก่าเป็นคำแผลงมาจากบาลีและสันสกฤต

เรื่องการแผลง ด เป็น ต นี้ ในคำนำหนังสือพจนานุกรม
เขมร-ไทย ฉบับทุนพระยาอนุমানราชธนก็กล่าวไว้ว่า ตัว ต ของเขมร
แต่เดิมใช้รูปเดียวกันออกเสียงได้ทั้ง ด และ ต เช่น ดิถี เขมรออกเสียง
ได้ทั้ง เตะเทีย และ เตะเทีย เคะชะ เขมรออกเสียงได้ทั้ง เคเจียะห์ และ
แคเจียะห์ แต่ก็มีข้อยกเว้นบ้างคือ บางคำเขมรออกเสียงแต่ ต หรือ ด
อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ดุสิต ออกเสียง ด เป็น โคะเส็ด ตป ออกเสียง
ต เป็น ตะปะ ไทยอาจเห็นตัวอย่างที่เขมรออกเสียง ต ในคำบาลี
สันสกฤตเป็น ด บ้าง เป็น ต บ้าง จึงแผลง ด เป็น ต ทั้งนี้เฉพาะใน
คำที่ยืมมาจากภาษาบาลีสันสกฤต

ข้อสันนิษฐานที่ปรากฏในคำนำหนังสือพจนานุกรมเขมร-ไทย
นี้ก็น่าสนใจ เราอาจจะได้แบบอย่างการแผลง ด เป็น ต มาจาก
เขมรดังที่สันนิษฐานไว้ในคำนำหนังสือดังกล่าวก็ได้

เพลง ว เป็น พ

ใน มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์วนปเวสน มีข้อความกล่าวถึง กษัตริย์เจตราชูร์ทูลเชิญให้พระเวสสันดรครองเมืองเจตราชูร์ แต่ พระเวสสันดรทรงปฏิเสธโดยให้เหตุผลว่า

เมืองนี้ก็ใกล้เขตแดนกับแคว้นสรีวิราชูร์
ประชาราชสีพีก็จะมิไฉนในความไมตรีที่มีมาแต่ก่อน ก็
จะก่อสงครามเป็นความร้อนแก่อาณาประชาราชูร์ทั้ง
สองฝ่าย

น่าสังเกตว่า พระเวสสันดรกล่าวถึงแคว้นสรีวิราชูร์และ ชาวสีพี อ่านดูเหมือนกับว่าชาวสีพีไม่ใช่ชาวสรีวิราชูร์ เพราะชื่อ ไม่ตรงกัน สีพี พยางค์ที่ ๒ มีพยัญชนะต้นเป็น พ สรีวิราชูร์ พยัญชนะต้นของพยางค์ที่ ๒ เป็น ว

อย่างไรก็ดีผู้ที่คุ้นเคยกับการแผลงพยัญชนะในภาษาไทย ย่อม จะเข้าใจได้ทันทีว่า สีพี กับ สวี เป็นชื่อเดียวกัน ทั้งนี้เพราะพยัญชนะ ว ในคำบาลีสันสกฤตมักจะแผลงเป็น พ ได้ นอกจากคำว่า สีพี แล้ว ยังมีตัวอย่างคำบาลีสันสกฤตที่แผลง ว เป็น พ อีกมากมาย เช่น

วจี-พจี วนา-พนา วฐ-พฐ วิบัติ-พิบัติ วิจิตร-พิจิตร วิจารณ-
พิจารณ วิวิธ-พิพิธ วิกล-พิกล วิลาส-พิลาส วินาส-พินาส วิวาท-พิพาท
วิษณุ-พินุ วงศ์-พงศ์

คำแต่ละคู่ข้างต้นถือได้ว่ามีความหมายเหมือนกัน แต่อาจจะใช้ต่างกันบ้างในสำนวนภาษาที่ต่างกันหรือในบริบทที่ต่างกัน เช่น วิบัติ ใช้ทั่วไป แต่ พิบติ ใช้ในคำประพันธ์ หรือใช้ประสมกับคำบางคำ เช่น ภัยพิบัติ วิวาท ใช้ทั่วไป แต่ พิพาท ใช้กับเรื่องสำคัญ และถ้าเป็นการขัดแย้งระหว่างชาติจะใช้คำว่า พิพาท ไม่ใช่ วิวาท เช่น กรณีพิพาท ระหว่างไทยกับกัมพูชาเรื่องเขาพระวิหาร

คำที่แผลง ว เป็น พ นี้ บางคำความหมายจะเปลี่ยนไป เช่น วิถี หมายถึงทำนองหรือหนทางที่จะทำ แบบ เยี่ยงอย่าง พิธี หมายถึงงานที่จัดขึ้นตามลัทธิเพื่อความขลัง วิเศษ หมายถึง ยอดเยี่ยม พิเศษ หมายถึง ยิ่งกว่าปรกติ แปรจากสามัญ

บางคำไม่เคยแผลง ว เป็น พ เลย เช่น วิญญูณ วันทนา วิทญู วิตก บางคำแผลงเป็น พ เสมอ เช่น พยาบาล พุทฺธสบัติ พิชพฤตจิกายน

เหตุใดไทยจึงนิยมแผลง ว เป็น พ อาจารย์คุณบรรจบ พันธุเมธา ได้เขียนไว้ในหนังสือ บาลีสันสกฤตในภาษาไทย หน้า ๑๒๘ ว่า

การที่เราออกเสียงเป็น ว บ้าง พ บ้างเช่นนี้ นักปราชญ์ทางภาษาของอินเดียให้ความเห็นว่า เราอาจจะได้คำเหล่านั้นมาจากชาวอินเดียต่างถิ่นกัน คือชาวอินเดียได้ออกเสียง ว เป็น ว แต่ชาวอินเดียถิ่นอื่นมีเบงกอล โอริสสา อุตตรประเทศ แลพิหาร เป็นต้น ออกเสียง ว เป็น พ (พ ของเขาออกเสียงเป็น บ)

พระยาอุปกิตศิลปสารก็เคยสอนลูกศิษย์ของท่านเกี่ยวกับเรื่องนี้ดังปรากฏในสมุดจดงานของลูกศิษย์คนหนึ่งว่า ตัว ว กับตัว พ แผลงกันได้

พวกปรากฏตัวใช้ ว เป็น พ และอ่านเป็น บ เช่น
 หิมวานต์ เป็น หิมพานต์ แต่อ่านเป็น หิมพานต์ ในข้อนี้
 ไทยเขียน หิมพานต์ ตามเขา แต่อ่านเป็นเสียง หิมพานต์
 ตามของเรา แต่ที่ยังหลงอ่านเสียง ว เป็น บ ตามเขาก็มี
 บ้าง เช่น พระยาราชบังสัน จาก พระยาราชวังสัน...

ข้อสันนิษฐานของพระยาอุปทิศศิลปสารและอาจารย์คุณบรรจบ
 พันธเมธา ช่วยให้เราเข้าใจได้ว่าเหตุใดบางคำจึงเป็น ว เสมอ บางคำเป็น
 พ เสมอ และบางคำเป็นได้ทั้ง ว และ พ

อาจเป็นได้ว่า คำที่เป็น ว เสมอนั้น เรารับมาจากชาวอินเดียที่
 ออกเสียง ว คำที่เป็น พ เสมอนั้น เรารับมาจากชาวอินเดียที่ออกเสียง
 พ (ซึ่งตรงกับเสียง บ ในภาษาไทย) ส่วนคำที่ออกเสียงได้ทั้ง ว และ
 พ นั้น เราอาจจะรับคำคำเดียวกันนั้นมาจากภาษาต่างถิ่นกัน ถิ่นหนึ่ง
 ออกเสียง ว อีกถิ่นหนึ่งออกเสียง พ ในเมื่อมีคำที่ออกเสียงได้ทั้ง ว
 และ พ ความหมายเหมือนกัน ก็อาจจะยอมรับกันว่า ว แผลงเป็น พ
 ได้ และมีการแผลง ว เป็น พ มากขึ้นเรื่อยๆ

เพลง ฎ ต และ ป

เรื่องที่แล้วได้เขียนถึงการเพลง ว เป็น พ ไปแล้ว คราวนี้
จะเขียนถึงพยัญชนะอีก ๓ ตัว ซึ่งเพลงได้ในคำจำนวนมากเช่นเดียวกับ
ว นั่นคือ ฎ ต และ ป

ฎ ในคำบาลีสันสกฤตมักจะเพลงเป็น ฎ เช่น กุฎิ-กุฎี ฎีกา-ฎีกา
ปิฎก-ปิฎก

ต ในคำบาลีสันสกฤตมักจะเพลงเป็น ต เช่น โตมร-โตมร
เตช-เดช ตีถิ-ติถิ

ป ในคำบาลีสันสกฤตมักจะเพลงเป็น บ เช่น ปติ-บดี ปรม-
บรม ปีดา-บิดา

อย่างไรก็ตาม มิใช่ว่า ฎ จะเพลงเป็น ฎ ต เพลงเป็น ต
และ ป เพลงเป็น บ ได้เสมอไป มีคำยืมบาลีสันสกฤตอีกเป็นอันมากที่
เพลงพยัญชนะดังกล่าวไม่ได้ เช่น ปฎิมา ไม่เพลงเป็น ปฎิมา ดิณ
ไม่เพลงเป็น ดิณ และ ปิตี ไม่เพลงเป็น ปิตี

ถึงแม้ว่าการเพลงพยัญชนะเหล่านี้จะมีได้เกิดขึ้นเสมอไป ก็ยัง
นับว่าน่าสนใจ เพราะเกิดขึ้นในคำจำนวนมาก เหตุใดพยัญชนะเหล่านี้
จึงเพลงเป็นพยัญชนะอื่นได้ ยังไม่มีใครทราบคำตอบที่แน่ชัด แต่ก็
ผู้ทรงคุณวุฒิทางภาษาไทยได้สันนิษฐานไว้อย่างน่าเชื่อถือดังนี้

พระยาอุปทิศศิลปสารได้สอนลูกศิษย์ของท่านว่า

เสียง ฎ กลายเป็น ฏ และ ด กลายเป็น ด เกิดจากพวกภาษาปรากฤต เช่น ภาษาเสวรสณีและมหาราษฎร์ เขาเขียนคำเสียงตัว ด สันสกฤตและบาลีเป็นเสียง ท ซึ่งเขาออกเสียงเป็น ด เช่น โหติ เขาใช้ โหทิ แต่อ่าน โหติ ปิตา ใช้ บิทา แต่อ่าน บิดา เป็นต้น แยกพวกนี้เอาภาษาของตนเข้ามาสอนเขมร และไทยก็รับช่วงต่อมาจนนิยมเป็นระเบียบว่า คำตัว ฎ ด ในสันสกฤตและบาลีเราใช้เป็นตัว ฎ ด ได้ทั้งนั้น แต่ไทยนิยมใช้คู่ต่อคู่ คือ ฎ กับ ฏ เช่น ฎีกา เป็น ฎีกา และ ด แทน ด เช่น ดารา ใช้ ดารา แต่เขมรเขียน ฎ และ ด ตามเดิมแต่อ่านเป็น ด เอาเองตามความนิยม

และเสียง ป ในสันสกฤตและบาลีก็อนุโลมอ่านเป็น บ ด้วย เช่น ปารมี เป็น บารมี เป็นต้น และไทยใช้ตัว บ แทนตัว ป แต่เขมรใช้ตัว ป เช่นเดียวกัน

เรื่องการแผลงอักษรนี้ อาจารย์คุณบรรจบ พันธุเมธาภิเษินไว้ในหนังสือ บาลีสันสกฤตในภาษาไทย หน้า ๑๒๖-๑๒๗ ว่า

การที่เสียง ป กลายเป็น บ และ ด กลายเป็น ด ดังกล่าวข้างต้นนั้น จะเห็นว่าเป็นเช่นเดียวกันในภาษาเขมรคืออักษร ด (เขียนเหมือน ด ของเรา) เขาออกเสียงได้ทั้ง ด และ ด โดยเฉพาะคำบาลีสันสกฤต และอักษร บ (เขียนเหมือน บ ของเรา) เขาออกเสียงได้ทั้ง ป และ บ เช่นเดียวกัน เมื่อเป็นคำบาลีสันสกฤต เช่น

ด คีถี ออกเสียงได้ทั้ง เตะเทีย และ เตะเทีย
 เตชะ ออกเสียงได้ทั้ง เตเจียะห์ และ แดเจียะห์
 ติรจฉาน ออกเสียงได้ทั้ง เตะรัจฉาน และ เตะ
 รัจฉาน

บางคำออกเสียงได้แต่ ด เช่น ดุสิต เป็น โตะเส็ด
 เตช เป็น แดจ ดุล เป็น โตล บางคำก็ออกเสียงได้แต่ ด
 เช่น ดป เป็น ตะปะ ดุลา เป็น โตะลา

บ บณจ ออกเสียงได้ทั้ง ปัญจ ปัญ หรือ บัญ
 บรวิาสกมม ออกเสียงได้ทั้ง ปะริ หรือ บอ-
 ระวะสัชะกัม

บางคำออกเสียงได้แต่ บ เช่น บท เป็น บ็อด
 บริโภค เป็น บอระไพก บุราณ เป็น โบะราน หรือที่ออก
 เสียงได้แต่ ป ได้แก่ บเทส เป็น ปะเตส บกติ เป็น
 ปะกะเตะ บกข หรือ บกข เป็น ปัก

เรื่องนี้อาจจะเป็นต้นเค้าที่ทำให้เราใช้พยัญชนะ
 เดียวกันออกเสียงสองเสียงก็เป็นได้

ข้อสันนิษฐานของพระยาอุปทิศศิลปสาร และอาจารย์คุณบรรจบ
 พันธุเมธานี้ให้ความคิดแก่เราว่า คำยืมบาลีสันสกฤตนั้นไทยอาจจะ
 รับมาจากหลายทาง คำคำเดียวกันอาจออกเสียงได้หลายอย่าง แล้วแต่
 ว่าคำนั้นจะผ่านมาจากภาษาใด การที่เสียง ฎ กลายเป็น ฏ ด กลายเป็น
 ด และ ป กลายเป็น บ อาจเป็นเพราะไทยรับบาลีสันสกฤตผ่านมาจาก
 เขมร และเขมรรับมาจากชาวอินเดียที่พูดภาษาปรากฤตอีกต่อหนึ่ง

นับกริยา

ภริยาเข้าไปทำธุระในบ้านแห่งหนึ่ง ปลอຍให้สามีนั่งรออยู่ในรถ เมื่อกลับมาถึง พบว่าสามีหลับสนิท ภรรยาถึงปลุกสามี พูดอย่างเกรงใจว่า “ขอโทษ รอนานหน่อยนะคะคุณ” สามีตอบว่า “ฮือ ผมหลับไปหลายตื่น” อันที่จริงสามีจะตอบภรรยาอย่างถ่อมหน้าใจก็ได้ว่า “ไม่นานหรอก ผมหลับไปสิบหนึ่ง”

หลับไปหลายตื่น หมายความว่า หลับแล้วตื่นแล้วหลับอีกหลายครั้ง ส่วน หลับไปสิบหนึ่ง หมายความว่า หลับไปชั่วเวลาสั้น ๆ เวนำคำกริยา ตื่น และ สิบ มาใช้ขยายคำกริยา หลับ แสดงระยะเวลาที่หลับ

น่าจะคิดว่า สิบ และ ตื่น ในวลี ‘หลับไปสิบหนึ่ง’ และ ‘หลับไปหลายตื่น’ เป็นคำอะไร หากเปรียบเทียบกับวลีว่า ‘ขนมห่อหนึ่ง’ และ ‘ขนมหลายห่อ’ ก็จะเห็นว่าคำว่า สิบ และ ตื่น ทำหน้าที่เหมือน ห่อ คืออยู่หน้าหรือหลังคำที่บอกจำนวน ต่างกันแต่เพียงว่า ขนมห่อหนึ่ง และ ขนมหลายห่อ นับจำนวนของสิ่งสิ่งหนึ่ง ส่วน หลับสิบหนึ่ง และ หลับหลายตื่น นับจำนวนของกริยาอย่างหนึ่ง

คำว่า ห่อ ในไวยากรณ์เรียกว่าลักษณนาม คำว่า สิบ และ ตื่น มีลักษณะคล้ายลักษณนาม ห่อ ผู้เขียนจึงจะขอเรียกว่าลักษณนามไปก่อนทั้งๆ ที่คำเหล่านี้ไม่ได้บอกลักษณะของคำนามแต่อย่างใด

คำลักษณนามที่มีลักษณะคล้ายคำว่า ตื่น และ จีบ ยังมีอีกมาก คำเหล่านี้จะช่วยขยายคำกริยาเมื่อต้องการบอกจำนวนหรือปริมาณของกริยานั้นๆ คำกริยาหนึ่งๆ เราอาจพูดได้ถึงหลายแง่ คำลักษณนามที่ช่วยขยายบอกจำนวนกริยาจึงมีได้หลายพวก ขยายกริยาในลักษณะต่างๆ กัน

คำลักษณนามพวกหนึ่ง บอกระยะเวลาที่เกิดกริยาครั้งหนึ่งๆ ตื่น และ จีบ เป็นคำลักษณนามพวกนี้ ถ้าพูดว่า หลับไป ๒ ตื่น หลับไป ๒ จีบ ก็หมายความว่า หลับแล้วตื่นแล้วหลับใหม่ หรือจีบแล้วตื่นแล้วจีบใหม่ ระยะเวลาที่หลับไป ๒ ตื่นน่าจะนานกว่าหลับไป ๒ จีบ นอกจากคำว่า ตื่น และ จีบ คำลักษณนามในพวกนี้ยังมีอีก เช่น ยก และ พัก พูดอยู่ ๒ พัก หมายความว่า พูดติดต่อกันระยะหนึ่งแล้วพักแล้วพูดใหม่ เขียน ๒ ยก หรือ ชก ๒ ยก หมายความว่า เขียนเป็นระยะเวลาที่เรียกว่ายกหนึ่งแล้วเขียนใหม่ หรือชกเป็นระยะเวลาที่เรียกว่ายกหนึ่งแล้วชกใหม่

คำลักษณนามพวกหนึ่งไม่ได้บอกระยะเวลาแต่บอกปริมาณ เช่น พูด ๒ คำก็หยุด พูดได้ ๒ ประโยคก็นึกไม่ออก จูบลูก ๒ ฟอด

คำลักษณนามพวกหนึ่งบอกระยะทางของการกระทำนั้นๆ ใช้เฉพาะกับคำกริยาบอกการเคลื่อนที่ เช่น เดินไป ๒ ก้าว วิ่ง ๒๐๐ เมตร วิ่งรอบสนาม ๒ รอบ

คำลักษณนามพวกหนึ่งบอกว่าทำกริยานั้นๆ เป็นจำนวนกี่ครั้ง เช่น เคยไป ๒ ครั้ง เคยพูดหลายหน เคยพบเขาหลายคราว เดินไป ๒ เที้ยว เฉพาะคำว่า เที้ยว บอกความหมายพิเศษว่าไปแล้วกลับมาที่เดิม แล้วไปใหม่

คำลักษณนามพวกหนึ่งบอกลักษณะในการทำกริยานั้นๆ เช่น

คุณจะให้ฉันเขียนอย่างหวัดหรืออย่างบรรจง หรือจะให้เขียนปนกัน
ทั้ง ๒ อย่าง

คำลักษณนามต่างๆ เหล่านี้ เห็นได้ว่ามีอยู่หลายคำที่ใช้กับ
คำนามก็ได้ ใช้กับคำกริยาก็ได้ เช่นคำว่า คำ ประโยค อย่าง และ เมตร
อาจมีผู้ถือว่าคำเหล่านี้แท้จริงต้องใช้กับคำนาม แต่เพี้ยนคำนามถูก
ละไปจึงดูเหมือนว่าใช้กับคำกริยา เช่น พุดได้ ๒ ประโยค ละมาจาก
พุดประโยคได้ ๒ ประโยค วัง ๒๐๐ เมตร ละมาจาก วังทาง ๒๐๐ เมตร
อย่างไรก็ตาม แม้จะตัดคำลักษณนามเหล่านี้ไป ก็ยังเหลือคำลักษณนาม
อีกหลายคำที่ใช้กับคำกริยาเท่านั้น เราจึงปฏิเสธไม่ได้ว่าคำลักษณนาม
ที่ใช้กับคำกริยาก็มีอยู่เหมือนกัน

กรรมที่เป็นกริยา

คุณนภาพุชกับคุณกัลยาถกเถียงกันเรื่องหนังสือ ตอนหนึ่งคุณนภาพุชว่า “ใครๆ เขาว่าเรื่องสั้นน่าสนใจกว่านวนิยาย แต่ฉันชอบนวนิยายมากกว่า ถ้าลงได้อ่านแล้วอาจจะเพลินจนลืมกินข้าว” คุณกัลยาแย้งว่า “ฉันทนอ่านนวนิยายยาวๆ ไม่ได้หรอก ฉันชอบเรื่องสั้น ชอบตรงที่ไม่ต้องเสียเวลาอ่านมาก รู้เรื่องรวดเร็วทันใจดี” แล้วคุณกัลยาก็หันไปถามคุณนิตยา ซึ่งนั่งฟังเงียบๆ มานานแล้วว่า “เธอละ ชอบอะไร” คุณนิตยาอ้าปากหา พร้อมกับกล่าวว่า “ฉันนะ หรือ ฉันชอบนอน”

คำว่า ชอบ เป็นคำกริยาซึ่งจะต้องมีคำอื่นมาเสริมความหมาย คำที่มาเสริมความหมายอาจเป็นคำนาม เช่น ชอบนวนิยาย ชอบเรื่องสั้น หรืออาจเป็นคำกริยา เช่น ชอบนอน ชอบคุย คุณกัลยาเจตนาจะถามว่า คุณนิตยาชอบนวนิยายหรือเรื่องสั้น แต่เมื่อคุณกัลยาถามว่า “ชอบอะไร” ผู้ฟังคือคุณนิตยาตอบได้ว่า “ฉันชอบนอน” แม้จะฟังดูไม่ตรงกับเจตนาของผู้ถาม แต่จะดำนิว่าตอบไม่ตรงคำถามก็ได้

หากเทียบคำว่า นอน กับคำว่า นวนิยาย หรือเรื่องสั้น คำว่า นอน ก็มีความสัมพันธ์กับคำว่า ชอบ เช่นเดียวกับคำทั้งสองข้างต้น ในไวยากรณ์ไทย เราเรียกคำนามที่ตามหลังคำกริยาว่า กรรม ถ้าเรา

ถือว่า คำว่า นวนิยาย หรือ เรื่องสั้น เป็นกรรมของชอบ คำว่า นอน ก็
ต้องเป็นกรรมของชอบด้วย แต่เป็นกรรมที่เป็นกริยา ไม่ใช่ชื่อนาม

คำกริยาที่สามารถใช้ร่วมกับกรรมที่เป็นคำกริยามีไม่มากนัก
ส่วนใหญ่เป็นคำกริยาที่บอกสภาพทางจิตใจ เช่น ชอบ ห่วง กลัว อยาก
นิยม คำกริยาเหล่านี้ใช้แสดงความรู้สึกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือการกระทำ
อย่างใดอย่างหนึ่ง จึงใช้คำนามหรือคำกริยามาเสริมความหมายก็ได้
เช่น เขาชอบหนังสือ หรือ เขาชอบอ่านหนังสือ เขาห่วงภรรยา หรือ
เขาห่วงเล่น เขากลัวหมา หรือ เขากลัวหลับ เขาอยากอาหาร หรือ
เขาอยากนอน คนไทยนิยมสินค้าไทย หรือ คนไทยนิยมซื้อสินค้าไทย

นอกจากนั้น คำกริยาที่แสดงขั้นตอนในการกระทำ เช่น
เตรียม เริ่ม หยุด เลิก ก็อาจมีคำนามหรือคำกริยามาเสริมความหมาย
เช่น แม่เตรียมข้าวของ หรือ แม่เตรียมเก็บข้าวของ แม่เริ่มการสนทนา
หรือ แม่เริ่มปั่น พ่อหยุดรถ หรือ พ่อหยุดอ่านหนังสือ พี่เลิกร้าน หรือ
พี่เลิกเรียน คำกริยาบางคำไม่ได้แสดงขั้นตอนในการกระทำ แต่ช่วย
ขยายความหมายของกริยาในด้านอื่นๆ ก็อาจมีคำนามหรือคำกริยา
มาเสริมความหมาย ดังจะแสดงตัวอย่างเทียบให้เห็นเป็นคู่ๆ เช่น

นิตคอยน้อง เทียบกับ นิตคอยรับน้อง

นิตทนความลำบาก เทียบกับ นิตทนลำบาก

น้องอดนม เทียบกับ น้องอดกินนม

นิตเรียนภาษาอังกฤษ เทียบกับ นิตเรียนพูดภาษาอังกฤษ

นิตลองเสื้อ เทียบกับ นิตลองสวมเสื้อ

นิตแกล้งเพื่อน เทียบกับ นิตแกล้งว่าเพื่อน

นิตได้รถ เทียบกับ นิตได้ซื้อรถ

เราอาจสรุปได้ว่า คำกริยาที่ใช้ร่วมกับกรรมที่เป็นกริยามักเป็น คำกริยาที่บอกสภาพทางจิตใจ หรือเป็นคำกริยาที่ช่วยขยายความหมาย ของกริยาอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขยายความหมายโดยแสดงขั้นตอนใน การกระทำ ส่วนกรรมที่เป็นกริยาเองนั้น ก็มีข้อจำกัดอยู่บ้าง มิใช่ว่า คำกริยาทุกคำจะเป็นกรรมของกริยาอื่นได้ เราพูดว่า กลัวกลัว แต่ไม่ พูดว่า กลัวนอน เราพูดว่า ทนนอน แต่ไม่พูดว่า ทนหลับ จะใช้กริยาใด ร่วมกับกริยาใดจำเป็นต้องใช้ให้ถูกต้องด้วย

ประธานหรือกรรมที่อยู่หน้ากริยา

ในเรื่อง คนไทยไม่ใช่ นักพนัน ผู้เขียนเริ่มเรื่องว่า
วันหนึ่งผู้เขียนได้ยินเด็กข้างบ้านพนันกันว่า
แมวครอกนี้จะออกลูกตัวเมียหรือตัวผู้มากกว่ากัน

ประโยคข้างต้นผู้เขียนอ่านแล้วก็รู้สึกสะอึกใจว่า ‘แมวครอกนี้’
เป็นผู้ทำกริยา ‘ออกลูก’ ไม่ได้ แมวที่จะ ออกลูก ได้ ควรจะเป็นแมว
ตัวนี้ ไม่ใช่ แมวครอกนี้

ประโยค ‘แมวครอกนี้จะออกลูก...’ ถือได้ว่าเป็นตัวอย่าง
ประโยคที่ประธานไม่เหมาะกับกริยา ประโยคนี้อาจแก้ไขได้โดยเปลี่ยน
ลำดับเสียใหม่ให้ประธานเป็นคำว่า แมว ดังนี้ ‘แมวจะออกลูกครอกนี้(เป็น)
ตัวเมียหรือตัวผู้มากกว่ากัน’

นอกจากประโยคข้างต้น ประโยคที่ประธานไม่เหมาะกับกริยา
และแก้ไขได้โดยการเปลี่ยนลำดับคำยังมีอีกมาก ผู้เขียนจะยกตัวอย่าง
อีก ๒ ตัวอย่างต่อไปนี้

๑. “รถบรรทุกสัมภาระขึ้นไปข้างหน้า ส่วนเจ้าของสัมภาระ
เดินตามไปข้างหลัง”

ประโยคนี้ถ้าถือว่า รถบรรทุกสัมภาระ เป็นประธาน ประธาน
ก็ไม่เหมาะกับกริยา เพราะรถบรรทุกสัมภาระไม่อาจจะเดินเองได้

ต้องมีมนุษย์เป็นผู้เซ็น เราอาจแก้ไขโดยหาประธานให้ประโยคเสียใหม่ แล้วย้าย ‘รถบรรทุกสัมภาระ’ ไปอยู่หลังกริยา ‘เซ็น’ ประโยคที่แก้ไขใหม่จะเป็นดังนี้

“พนักงานเซ็นรถบรรทุกสัมภาระไปข้างหน้า ส่วนเจ้าของสัมภาระเดินตามไปข้างหลัง”

๒. “มีข้อเสนอแนะให้การบริการปรับปรุงโดยเร่งด่วน”

การบริการ จะปรับปรุงการบริการเองไม่ได้ คำว่า ‘การบริการ’ จึงไม่เหมาะจะเป็นประธานของคำกริยา ‘ปรับปรุง’ ประโยคนี้ควรเรียงลำดับคำใหม่โดยย้าย ‘การบริการ’ ซึ่งอยู่ในตำแหน่งประธาน ไปอยู่ในตำแหน่งกรรม คืออยู่หลังกริยา ประโยคที่แก้ไขใหม่จะเป็นดังนี้

“มีข้อเสนอแนะให้ปรับปรุงการบริการโดยเร่งด่วน”

ประโยคตัวอย่างต่างๆ ที่ยกมานี้ มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ กรรม ซึ่งปรกติควรอยู่หลังกริยากลับมีตำแหน่งอยู่หน้ากริยา ทำให้ดูเสมือนว่าคำเหล่านี้เป็นประธานไม่ใช่กรรม แต่ครั้งถือว่าคำเหล่านี้เป็นประธานก็เกิดปัญหา เพราะเป็นประธานที่ไม่เหมาะกับกริยา ถ้าเรียงลำดับคำเสียใหม่ให้กรรมอยู่หลังกริยา ประโยคก็จะชัดเจนขึ้น

อย่างไรก็ตาม ประโยคที่กรรมอยู่หน้ากริยานั้น ในภาษาไทย ใช่ว่าจะไม่มี ประโยคเช่นนี้เราจะได้พบอยู่มาก ตัวอย่างเช่น

เนื้อนี้กินอร่อย คนตัวอย่างนี้หายาก คนคนนี้เชื่อไม่ได้ เรื่องนี้ชี้แจงลำบาก โต๊ะนี้เซ็ดแล้ว ผ้าแบบนี้ฉลุลายไม่ได้

จะเห็นได้ว่ากรรมไม่จำเป็นต้องมีตำแหน่งอยู่หลังกริยาเสมอไป ประโยคที่กรรมอยู่หน้ากริยานั้นบางประโยคฟังดูรู้สึกว่าจะพอใช้ได้ แต่บางประโยคก็ฟังขัดหู จำเป็นจะต้องแก้ไข

ปฏิเสธซ้อนปฏิเสธ

ในนวนิยายเรื่อง ฟาโหมในซานมาร์โก ซึ่งเทศกัณฑ์ นิยมเหตุ แปลจากเรื่อง *Don Quixote U.S.A.* ของ Richard Powell มีบทสนทนาอยู่ตอนหนึ่งซึ่งมีถ้อยคำน่าสนใจ บทสนทนานั้นผู้พูดฝ่ายหนึ่งคือคาร์ลอสเป็นตัวผู้ร้าย อีกฝ่ายหนึ่งคืออาร์เธอร์ พิบอดี กู๊ดพาสเจอร์ ซึ่งคาร์ลอสเรียกชื่อว่าอาร์ตูโรเป็นตัวพระเอก

คาร์ลอสกับอาร์เธอร์พูดกันดังนี้

คาร์ลอสพูด “ผมไม่เคยชอบการยิงคนโดยไม่เจตนา...”

“คาร์ลอส” ผมพูดขึ้นด้วยความรู้สึกพิกล “ผมฟังไม่ผิดใช่ไหม ที่คุณพูดว่าคุณไม่ชอบยิงคนโดยไม่เจตนา”

“แน่แท้ คุณฟังไม่ผิด” คาร์ลอสบอก “อาร์ตูโร เพื่อนรัก ผมขอเอาหัวเป็นประกันได้เลยว่า เราจะยิงคนโดยไม่เจตนา”

‘ผมไม่เคยชอบการยิงคนโดยไม่เจตนา’ ถ้าตีความหมายตรงไปตรงมาตามถ้อยคำ ประโยคนี้ก็เป็นประโยคปลอมใจ ผู้พูดกล่าวว่าตนไม่ชอบยิงคนโดยไม่เจตนา ดังนั้นก็คงจะพยายามระมัดระวังไม่ให้ลูกปืนพลาดไปถูกใครจนกลายเป็นการยิงคนโดยไม่เจตนา แต่ประโยคนี้

อาจตีความต่อไปได้ว่า ในเมื่อผู้พูดไม่ชอบยิงคนโดยไม่เจตนา ก็อาจจะชอบยิงคนโดยเจตนา ถ้าตีความหมายเช่นนี้ ประโยคนี้ก็เป็นประโยคข่มขวัญ การกระทำของคาร์ลอสหลังจากที่พูดประโยคนี้แล้วได้แสดงให้เห็นว่า ประโยคดังกล่าวควรจะตีความว่าเป็นประโยคข่มขวัญ ไม่ใช่ประโยคปลอบใจ

การที่ประโยค ‘ผมไม่เคยชอบการยิงคนโดยไม่เจตนา’ ตีความได้ว่า ‘ผมชอบยิงคนโดยเจตนา’ ช่วยสนับสนุนคำกล่าวที่ว่า ปฏิเสธซ้อนปฏิเสธกลายเป็นบอกเล่า ตัวอย่างประโยคปฏิเสธซ้อนปฏิเสธมีอยู่มากมาย เช่น

ไม่ใช่ฉันจะไม่อยากไป

ไม่ใช่ผมจะไม่เคยทำอะไรโง่ๆ อย่างนี้

ดิฉันไม่ได้ไม่รู้เรื่องราวอย่างที่คุณคิด

สุวิทย์ไม่ได้ไม่สบาย ที่เขาไม่ไปกินเลี้ยงเพราะไม่อยากไป

ประโยคข้างต้นนี้ล้วนตีความเป็นบอกเล่าได้ ‘ไม่ใช่ฉันจะไม่อยากไป’ หมายความว่าฉันก็อยากไป ‘ไม่ใช่ผมจะไม่เคยทำอะไรโง่ๆ อย่างนี้’ หมายความว่าผมก็เคยทำอะไรโง่ๆ อย่างนี้ ‘ดิฉันไม่ได้ไม่รู้เรื่องราวอย่างที่คุณคิด’ หมายความว่าดิฉันก็รู้เรื่องราว ไม่ใช่ไม่รู้เรื่องราวอย่างที่คิด ‘สุวิทย์ไม่ได้ไม่สบาย’ หมายความว่า สุวิทย์ก็สบายดีไม่ใช่ไม่สบาย

อาจมีผู้ถามว่า เมื่อปฏิเสธซ้อนปฏิเสธมีความหมายใกล้เคียงกับบอกเล่า จะใช้ประโยคบอกเล่าเสียเลยไม่ได้หรือ คำตอบก็คือ ในสถานการณ์ส่วนใหญ่จะนำประโยคบอกเล่ามาใช้แทนประโยคปฏิเสธซ้อนปฏิเสธไม่ได้ ทั้งนี้เพราะประโยคปฏิเสธซ้อนปฏิเสธใช้ได้ในสถานการณ์ที่จำกัด คือมักใช้เมื่อผู้พูดฝ่ายหนึ่งกล่าวปฏิเสธเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

ผู้พูดอีกฝ่ายหนึ่งไม่เห็นด้วยจึงกล่าวปฏิเสธประโยคปฏิเสธนั้น ประโยค ‘ไม่ใช่ฉันจะไม่อยากไป’ จะพูดต่อเมื่อมีผู้พูดว่า ‘คุณคงไม่อยากไป’ หรือถ้าไม่พูดก็ทำอาการอย่างหนึ่งอย่างใดให้ผู้ฟังคิดว่าตนมีความคิดเห็นเช่นนั้น ประโยค ‘สุวิทย์ไม่ได้ไม่สบาย...’ จะพูดต่อเมื่อ มีผู้พูดว่า “สุวิทย์ไม่สบาย” หรือทำอาการซึ่งแสดงว่าตนคิดว่าสุวิทย์ป่วย

คำปฏิเสธนั้นโดยทั่วๆ ไปเรามักใช้คำว่า ไม่ และอาจใช้ร่วมกับคำอื่นเป็น ไม่ใช่ ไม่ได้ ฯลฯ ประโยคปฏิเสธซ้อนปฏิเสธที่มีคำ ไม่ใช่ ไม่ได้ จะมีความหมายใกล้เคียงกับประโยคบอกเล่า แต่ประโยคปฏิเสธซ้อนปฏิเสธที่มีคำ ไม่ บางกรณีมีความหมายใกล้เคียงกับประโยคบอกเล่า แต่บางกรณีก็ยังคงความหมายเป็นปฏิเสธ เช่นประโยค “ฉันไม่คิดว่าเขาจะไม่มา” หมายความว่าฉันคิดว่าเขาจะมา แต่ประโยค “ฉันไม่รู้ว่าเขาจะไม่มา” ไม่อาจตีความเป็น ฉันรู้ว่าเขาจะมา

ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า ปฏิเสธซ้อนปฏิเสธไม่ใช่จะเป็นบอกเล่าเสมอไป ในบางประโยคความหมายก็ยังคงเป็นปฏิเสธอยู่เช่นเดิม

ถามให้เลือกตอบ

อาจารย์ที่สอนภาษาอังกฤษคนหนึ่งเคยปรารภกับผู้เขียนว่า นักเรียนไทยบางคนมักจะงงเมื่อต้องตอบคำถามที่มีเนื้อความเป็นปฏิเสธ เช่นถามว่า Don't you have any bananas? แทนที่จะตอบว่า No, we have no bananas. ก็ตอบว่า Yes, we have no bananas. ซึ่งไม่ถูกต้อง

คำปรารภนี้ทำให้ผู้เขียนนึกถึงความแตกต่างระหว่างการตอบคำถามเป็นภาษาไทย กับการตอบคำถามเป็นภาษาอังกฤษ ในภาษาอังกฤษนั้น ถ้าตอบว่า No ข้อความที่ตามมาต้องมีเนื้อความเป็นปฏิเสธ ถ้าตอบว่า Yes ข้อความที่ตามมาต้องมีเนื้อความเป็นบอกเล่า แต่ในภาษาไทยเราไม่มีข้อจำกัดเช่นนั้น คำตอบที่เริ่มต้นเป็นบอกเล่า ลงท้ายเป็นปฏิเสธ เช่น “ใช่ครับ ไม่ใช่เรื่องนั้นหรอก” หรือคำตอบที่เริ่มต้นปฏิเสธ ลงท้ายเป็นบอกเล่า เช่น “เปล่าค่ะ ฉันอยากไปเอง” ล้วนเป็นคำตอบที่ใช้ได้ ทั้งนี้ต้องแล้วแต่ว่าผู้ถามถามอย่างไร ผู้ตอบตอบตรงกับที่เขาถามหรือไม่

นักภาษาบางคนเคยเขียนว่า ภาษาไทยมีคำถามหลายประเภท เช่นคำถามที่ถามเนื้อความ คำถามที่มีคำว่า หรือ กลางประโยค คำถามที่ลงท้ายว่าหรือไม่ คำถามที่ลงท้ายว่าหรือเปล่า คำถามที่ลงท้ายว่า

หรือยัง คำถามที่ลงท้ายว่าหรือ คำถามที่ลงท้ายว่าไหม คำถามที่ลงท้ายว่าใช่ไหม คำถามที่ลงท้ายว่าถูกไหม คำถามที่ลงท้ายว่าจริงไหม ฯลฯ ผู้เขียนเองนั้นเห็นว่ายกจากคำถามที่ถามเนื้อความแล้ว คำถามอื่นๆ จะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน นั่นคือถามโดยให้เลือกคำตอบ

คำถามที่มีคำว่า หรือ กลางประโยค คำตอบที่ให้เลือกคือ คำถามหรือคำกริยาที่อยู่ ๒ ข้างคำว่า หรือ เช่นถามว่า “อยากได้ขนมหรือของเล่น” ผู้ตอบก็เลือกตอบว่า “ขนม” หรือตอบว่า “ของเล่น” ถามว่า “จะทำค่อหรือจะเลิก” ผู้ตอบก็เลือกตอบว่า “ทำค่อ” หรือตอบว่า “เลิก”

คำถามที่ลงท้ายว่า หรือไม่ หรือเปล่า หรือยัง คำตอบที่ให้เลือกคือคำกริยาที่อยู่หน้าคำว่า หรือ กับคำแสดงการปฏิเสธ ไม่ เปล่า ยัง เช่น

ถามว่า “คุณไปหรือเปล่า” ผู้ตอบอาจตอบรับว่า “ไป” หรือตอบปฏิเสธว่า “เปล่า”

ถามว่า “นิตรักน้องหรือไม่” ตอบรับว่า “รัก” ตอบปฏิเสธว่า “ไม่”

ถามว่า “คุณหิวหรือยัง” ตอบรับว่า “หิว” ตอบปฏิเสธว่า “ยัง”

คำถามที่ลงท้ายว่า หรือไม่ อาจพูดรวบเป็น ไหม คำถามที่ลงท้ายว่า ไหม จึงเป็นคำถามให้เลือกตอบเช่นกัน คำตอบที่ให้เลือกก็คือคำปฏิเสธ ไม่ กับคำกริยาที่อยู่หน้าคำว่า ไหม เช่น

ถามว่า “คุณดีใจไหม” ตอบรับว่า “ดีใจ” ตอบปฏิเสธว่า “ไม่ดีใจหรอก”

ถามว่า “เขาเป็นญาติคุณใช่ไหม” ตอบรับว่า “ใช่” ตอบปฏิเสธว่า “ไม่ใช่หรอก”

ถามว่า “คนดีใครๆ ก็สรรเสริญจริงไหม” ตอบรับว่า “จริง”
ตอบปฏิเสธว่า “ไม่จริงหรอก”

ถามว่า “ผมต้องทอนคุณ ๒๐๐ บาท ถูกไหม” ตอบรับว่า
“ถูก” ตอบปฏิเสธว่า “ไม่ถูกหรอก”

คำถามที่ลงท้ายว่า หรือ ก็เป็นคำถามที่ให้เลือกตอบรับหรือ
ปฏิเสธ นักไวยากรณ์บางคนสันนิษฐานว่าคำว่า หรือ ท้ายประโยค
คำถามเหล่านี้ เดิมก็เป็นคำเชื่อมความแสดงความหมายให้เลือกเอา
เช่นเดียวกับคำว่า หรือ ในประโยคคำถามอื่นๆ ประโยคว่า “คุณจะไป
หรือ” อาจมาจาก “คุณจะไปหรือจะไม่ไป” ผู้ตอบเลือกตอบรับได้ว่า
“ไป” ตอบปฏิเสธว่า “ไม่ไปหรอก”

จะเห็นได้ว่า คำที่ผู้ตอบเลือกมาตอบก็คือคำที่อยู่ ๒ ข้างของ
คำว่า หรือ ในประโยคคำถามนั่นเอง เมื่อตอบรับหรือปฏิเสธแล้วจึงค่อย
เสริมต่อไปว่า ความจริงเป็นอย่างไร คำตอบส่วนต้นและส่วนท้ายจึง
ไม่จำเป็นต้องมีเนื้อความในทำนองตอบรับหรือตอบปฏิเสธเหมือนๆ
กัน ดังคำตอบที่ว่า “ใช่ครับ ไม่ใช่เรื่องนั้นหรอก” “ใช่ครับ” เป็น
การตอบรับว่าเนื้อความที่ผู้ถามถามถูกต้องแล้ว ส่วน “ไม่ใช่เรื่องนั้น
หรอก” เป็นการกล่าวยั่วว่าคำตอบที่ถูกต้องเป็นอย่างไร “ใช่ครับ ไม่ใช่
เรื่องนั้นหรอก” เป็นคำตอบที่ใช้ได้ในภาษาไทย แต่ก็ต้องระวังให้ดี
ถ้าจะแปลคำตอบนี้เป็นภาษาอังกฤษ

เรื่องที่ ๓

ศิลปะ
การใช้ภาษา

การใช้คำหลายความหมาย

ใบบางคำมีหลายความหมาย เช่น ฝา พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้ความหมายไว้ว่า ‘น. เครื่องปิดภาชนะต่างๆ, ฝาหรือเยื่อที่จับอยู่ข้างบนของเหลว เช่นน้ำมัน เป็นต้น, เครื่องกันด้านนอก หรือเครื่องกันแบ่งห้องของตัวเรือนโรง เป็นต้น, ส่วนที่ปิดปากหอยหรือหุ้มตัวหอยซึ่งเปิดได้, ใช้เป็นลักษณนาม เช่น ขนมห้วยฝาหนึ่ง ขนมห้วย ๒ ฝา’

คำที่มีหลายความหมายมักจะทำให้ข้อความกำกวม ผู้พูดใช้คำนั้นในความหมายอย่างหนึ่ง แต่ผู้ฟังอาจเข้าใจว่าหมายความว่าอย่างหนึ่ง เกิดความเข้าใจผิดขึ้นได้เสมอ เช่น ภรรยาบอกสามีว่า “เรากลับไปกินข้าวเย็นที่บ้านก็แล้วกัน” สามีบ่นว่า “ต้องกินข้าวเย็นอีกหรือ เปื่อจริง”

คำว่า ข้าวเย็น นั้น มีความหมายได้หลายอย่าง อาจหมายถึงอาหารมื้อเย็นก็ได้ หรือหมายถึงข้าวที่เหลือจากมื้อก่อนก็ได้ อันที่จริงภรรยาใช้คำว่า ข้าวเย็น ในความหมายแรก คือหมายถึงอาหารมื้อเย็น แต่สามีเข้าใจว่าภรรยาใช้คำว่า ข้าวเย็น ในความหมายหลัง คือหมายถึงข้าวที่เหลือจากมื้อก่อน

คำที่มีหลายความหมายเช่นเดียวกับคำว่า ฝา หรือ ข้าวเย็น มีอยู่มากมายในภาษาไทย เรื่องความเข้าใจผิดเพราะการใช้คำหลายความหมายจึงเกิดขึ้นได้เสมอ ในตัวอย่างข้างต้น ภรรยาไม่ได้เจตนาใช้คำหลายความหมายให้สามีเข้าใจผิด แต่ผู้ที่เจตนาใช้คำหลายความหมายให้ผู้อื่นเข้าใจผิด หรือผู้ที่แกล้งเข้าใจคำหลายความหมายให้ผิดไปได้ก็มีเหมือนกัน เช่น คุณแม่ชมลูกชายให้คุณพ่อฟังว่า “ตาหนูแกลลาคนะ ใช้แล้วได้เรื่อง” คุณพ่อตอบว่า “นั่นสิ ได้เรื่องอยู่เรื่อย เมื่อวานนี้คุณหนอยก็มาฟ้องว่าไปปลักลูกสาวเขา”

คุณพ่อทำเป็นเห็นด้วยกับคุณแม่ว่าลูกชายได้เรื่อง แต่ ‘ได้เรื่อง’ ของคุณพ่อความหมายต่างกับ ‘ได้เรื่อง’ ของคุณแม่

ไม่แต่ภาษาที่ใช้กันอยู่ในชีวิตประจำวัน ในบทร้อยกรองทั่วไป คำที่มีหลายความหมายก็อาจทำให้ข้อความไม่กระจ่าง ผู้อ่านอาจจะตีความข้อความนั้นๆ ไปได้ต่างๆ เช่นใน นิราศนรินทร์ มีโคลงบทหนึ่งดังนี้

โบสถ์ระเบียงมรทปพื้น	ไพหาร
ธรรมาสน์ศาลาลาน	พระแผ้ว
หอไตรระมังขาน	ภายคำ
ไขประทีปโคมแก้ว	กำฟ้าเพื่อนจันทร์

พระแผ้ว อาจหมายถึงพระพุทธรูปที่ผ่องแผ้ว หรือพระภิกษุที่ทำความสะอาดวัด ข้อความแวดล้อมไม่ช่วยให้ตัดสินใจได้ว่าความหมายใดเป็นความหมายที่ผู้เขียนต้องการ คำหลายความหมายซึ่งตัดสินใจไม่ได้เช่นนี้ มีปรากฏในบทร้อยกรองอยู่เสมอ นักวรรณคดีวิจารณ์ถือว่าไม่ใช่เรื่องเสียหาย กลับจะทำให้ผู้อ่านมีจินตนาการกว้างไกล และเกิดความสนใจบทร้อยกรองที่เป็นปัญหายิ่งกว่าปรกติ ทั้งนี้ผิดกับข้อเขียนร้อยแก้วหรือถ้อยคำสนทนาทั่วไปที่ควรจะต้องหลีกเลี่ยงความกำกวมให้มากที่สุด

คำเลียนเสียงธรรมชาติ

ในชีวิตประจำวันของเรานั้น เราจะได้ยินเสียงต่างๆ มากมาย เสียงนาฬิกาปลุก เสียงกริ่งโทรศัพท์ เสียงน้ำไหล เสียงจานชามแตก เสียงเตารถ ฯลฯ เสียงต่างๆ เหล่านี้มีผู้คิดคำขึ้นให้มีเสียงใกล้เคียง เรียกว่า คำเลียนเสียงธรรมชาติ คำเลียนเสียงธรรมชาติที่มีใช้ในภาษา อยู่โดยปรกติมีมากมายหลายคำ และยังมีผู้คิดคำใหม่ๆ เลียนเสียงใหม่ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

ประโยชน์ของคำเลียนเสียงธรรมชาติมีมาก เมื่อผู้เขียนผู้พูดใช้ คำเลียนเสียงธรรมชาติ จะช่วยเร้าจินตนาการของผู้อ่านผู้ฟังได้ดีขึ้น ในงานเขียนต่างๆ ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง จึงมักจะมีคำเลียนเสียง ธรรมชาติแทรกอยู่ เช่นในเรื่อง บึงหญ้าป่าใหญ่ เทพศิริ สุขโสภา พรรณนาถึงสัตว์ที่อาศัยอยู่ในบึงใหญ่ โดยทำให้ผู้อ่านได้เห็นทั้งภาพและ ได้ยินทั้งเสียง ดังนี้

อยู่ ๆ มีเสียงพิบพับจากทางด้านขวาราวกับใคร
สะบัดผ้าผืนใหญ่ ผมชะงักตัวตรง ปลายก็สุมโผงจาก
ลำแควทางซ้ายจนผมต้องหันขวับไปดู

ในเรื่องสั้นชนบท หุ่นไล่กา นิมิตร ภูมิถาวรก็พรรณนาภาพ เด็กไล่นกโดยใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ

สินค้าลึงตะโกนไล่คนกอยู่โหวก ๆ หยุดจาก
ตะโกนเอิบ ๆ ก็เคาะปี่ปกริ่ง ๆ

และในเรื่อง ขลุ่ยไม้ไผ่ พจนานุกรมสันติ เขียนถึงเสียงจกจั่น
ไว้ว่า

ฝูงจกจั่นอาศัยอยู่ในพงหญ้าที่แผ่ปกคลุมท้องทุ่ง
พวยมดึกดื่นก็กรีดปี่กร้องก้องทุ่ง เสียงดัง กรีด กรีด กรีด
กรีด

จะเห็นได้ว่าคำเลียนเสียงธรรมชาติมีส่วนอย่างมากในการทำให้
ภาพกระจ่างชัดขึ้น

ในบทร้อยกรองก็ก็นิยมใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ ใน นิราศ
พระบาท สุนทรภู่พรรณนาความวุ่นวายของผู้ที่จะเดินทางไปพระบาท
และใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติช่วยให้ผู้อ่านนึกภาพความวุ่นวายนั้นได้ดังนี้

บรรดาเพื่อนเดือนตื่นขึ้นแข่งแซ่

บ้างจ้อแจจัดการประสานเสียง

บ้างม้วนเสื่อมัดกระสอบหอบเสบียง

บ้างทุ้มเถียงชิงสับคืบกัน

บ้างขึ้นบนรับคนขนช้างล่าง

เสียงโถ่งฉ่างขามแตกกระแตกขัน

จนคนบนสับคืบรับไม่ทัน

หม้อข้าวขันตกแตกกระจายราย

ย่ำกระสอบกรอบแกรบกรรไกรกริก

ทั้งกลักริกพลิกเพลงตะแคงหงาย

กาบปูเสื่อเชือกร้อยเขาห้อยท้าย

เมื่อยามร้ายแฉะมากกว่าขามดิน

ใน นิราศเมืองเพชร สุนทรภู่ใช้กลอนเพียงบาทเดียวก็ทำให้
ผู้อ่านเห็นภาพและได้ยินเสียงยุงซึ่งแสนชุม สุนทรภู่เขียนว่า
ทั้งยุงชุมรุมกัดกัดเปรี้ยะประ เสียงผัวะผะพื้บพื้บปูปปิบปะ
และในเสภาเรื่อง ขุนช้างขุนแผน กวีก็พรรณนาถึงสัตว์ต่างๆ ใน
ป่า ผู้อ่านนึกเห็นภาพและได้ยินเสียงสัตว์เหล่านั้นเพราะกวีใช้คำเลียน
เสียงธรรมชาติ ดังนี้

นกเขาจับเงื่อมเขาแล้วเคล้าคู่

จู้หูกูกู้หูกูกูเฝ้าคุขัน

อัญชันจับกิ่งคันทิงชัน

เบญจวรรณจับเจ้าเถาวัลย์เปรียง

ไก่อ่าวิ้งกรากกระต๊ากลั่น

ตัวผู้ขันเอกอีเอ็กวิเวกเสียง

เข้ากินขุยค้ายเขี่ยตัวเมียเคียง

เห็นคนเลี้ยงสัตว์แลงเข้าแฝงกอ

คำเลียนเสียงธรรมชาติเพียงไม่กี่คำช่วยให้ภาพนึกของผู้อ่าน
กระจ่างขึ้น นอกจากนึกเห็นภาพไปตามผู้ประพันธ์แล้ว ยังนึกได้ยิน
เสียงอีกด้วย

เสียงของคำ ไร้ความรู้สึก

เสียงของคำมักไม่เกี่ยวข้องกับความหมาย เราตั้งเป็นกฎเกณฑ์ไม่ได้ว่า คำที่มีเสียงเช่นนี้จะต้องมีความหมายอย่างนี้ คำที่มีเสียงเช่นนั้น จะต้องมีความหมายอย่างนั้น

อย่างไรก็ตาม เสียงบางเสียงอาจไร้ความรู้สึกบางประการได้นำสังเกตว่าคำที่ตัวสะกดเป็นแม่กก กด หรือกบ อาจทำให้รู้สึกถึงความอึดอัดขัดข้องไม่สะดวก คำที่มีตัวสะกดเป็นแม่กก กด กบ หลายคำมีความหมายทำนองนี้ เช่น ปิด คิด ขัด หยุต กัก ชะงัก ส่วนคำที่ตัวสะกดเป็นแม่เกย อาจทำให้รู้สึกถึงความเหงาเศร้าสร้อย คำที่แสดงความรู้สึกดังกล่าวหลายคำมีตัวสะกดเป็นแม่เกย เช่น หน่าย เดียวดาย โหย ละห้อย หงอย

ข้อสมมติฐานที่ว่าเสียงของคำไร้ความรู้สึกได้นี้ มีทั้งผู้เห็นด้วยและคัดค้าน แต่จะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ความจริงก็มีอยู่ว่าบทร้อยกรองหลายบทที่ประทับใจผู้อ่าน เสียงของคำมีส่วนสำคัญในการไร้ความรู้สึกด้วย ดังเช่นบทกลอนต่อไปนี้

พระโศภนทศพรณฺเฑนพลงวังเวงจิต

ให้คนคิดถึงถิ่นถวิลหวัง

ว่าจากเรือนเหมือนนกที่จากรัง

อยู่ข้างหลังก็จะแลชะเง้อคอย

ถึงยามคำย่าฆ้องจะร้องให้
 ร่ำพิไรัญจวนหวนละห้อย
 โอ้ยามดึกดาวเคลื่อนเดือนก็คล้อย
 น้ำค้างหยดยเย็นฉ่ำที่อัมพร
 หนาวอารมณ์ลมเรื่อยเฉื่อยเฉื่อยขึ้น
 ระรวยรินรินรินกลั่นเกสร
 แสนสงสารบ้านเรือนเพื่อนที่นอน
 จะอารมณ์อ้างว้างอยู่วังเวง

(พระอภัยมณี)

บทกลอนข้างต้นทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์อ้างว้าง เหงา เศร้า ซึ่งอาจเป็นเพราะคำเกือบทั้งหมดในบทกลอนเป็นคำเสียงยาว ตัวสะกดส่วนมากไม่ใช่แม่กก กต กบ คำจึงมีเสียงยาวลากเนิบนาบกังวาน ดอนท้าย หากเปรียบเทียบบทกลอนข้างต้นกับบทกลอนต่อไปนี้จะเห็นความแตกต่างอย่างชัดเจน

นางฟั่งคั่งแค้นขุ่นข้อง
 ทีบเท้าป่องป่องปัดปัด
 กลุ้มกลัดอึดอัดฮึดฮัด
 สบั้งสบัดแสนงอนค้อนควัก

(กนกนกร)

นางที่กระต๊อบเท้าป่องๆ ในบทกลอนคือนางแทตย์ ซึ่งพยายามยั่ววนให้เจ้าชายอมรสิงห์เกิดความเสนาหา แต่เมื่อเห็นเจ้าชายไม่ใช่คือนางก็โกรธ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ทรงพรรณนาอาการโกรธของนางโดยใช้คำตายที่ตัวสะกดเป็นแม่กก กต กบ เป็นส่วนมาก ไม่ใช่คำเป็นที่ตัวสะกดเป็นแม่เกยเลย ลีลาจังหวะของกลอนกระซกกระชั้นเหมาะที่จะแสดงอารมณ์โกรธ

อีกตัวอย่างหนึ่งเป็นบทกลอนที่มีคำหลายคำ มีเสียงหนัก ๆ
ตัวสะกดเป็นแม่กก กต กบ เช่นเดียวกัน แต่มิได้แสดงอารมณ์โกรธ

ละครหยุดอุดุดคุดม้วยปล้ำ

ยืนประจําหมายสู้เป็นคู่ขัณฑ์

มงคลใส่สวมหัวไม่กลัวกัน

ตั้งประจันจกดจับขยับมือ

ดีเข้าบับรับไปกสองมือปิด

ประจบติดเตะผางหมัดขว้างหัว

กระหวัดหวัดหวีพวาเสียงฮาฮือ

คนคู่อื้อเออเอาสนั่นอิง

(นิราศพระบาท)

สุนทรภู่พรรณนาภาพการชกมวยอย่างแจ่มชัด ทั้งให้ความรู้สึก
ตื่นเต้นระทึกใจ คงจะไม่มีใครปฏิเสธว่าเสียงของคำในบทกลอนมีส่วน
ช่วยให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกเช่นนั้น

ใช้คำซ้ำ ๆ

พธิดาหลวงวิจิตรวาทการเคยกล่าวถึงความรักไว้ว่า

“ความรักเป็นของจำเป็นสำหรับครอบครัว สำหรับหมู่คณะ สำหรับชาติบ้านเมือง และสำหรับโลก”

ประโยคดังกล่าวมีคำว่า สำหรับ ซ้ำๆ กันถึง ๔ แห่ง หากจะตัดคำที่ใช้ซ้ำกันนี้ให้เหลือเพียงคำเดียวประโยคจะเป็นดังนี้

“ความรักเป็นของจำเป็นสำหรับครอบครัว หมู่คณะ ชาติบ้านเมือง และโลก”

ประโยคที่แก้ไขใหม่สั้นขึ้นและอาจจะมีผู้คิดว่ากะทัดรัดขึ้น แต่ด้วยเหตุที่มีแต่ชื่อสิ่งที่เป็นต้องมีความรักเรียงๆ กันไป ผู้อ่านจึงได้รับสารแต่เพียงว่าความรักจำเป็นสำหรับอะไรบ้าง ความสำคัญของความรักจะไม่เห็นเด่นเท่าประโยคเดิม การซ้ำคำว่า สำหรับ หลายๆ ครั้งทำให้คำว่า สำหรับ รวมทั้งคำที่ตามหลัง ดูเด่นและการเรียงสิ่งที่เป็นต้องมีความรักไปตามลำดับ ตั้งแต่หน่วยที่เล็กที่สุดคือครอบครัว จนถึงหน่วยที่ใหญ่ที่สุดคือโลก ทำให้รู้สึกว่าการรักจำเป็นต่อสรรพสิ่งตั้งแต่หน่วยเล็กที่สุดจนถึงหน่วยใหญ่ที่สุด

ในคำพูดหรือข้อเขียนต่างๆ นั้น เราจะได้พบคำที่ใช้ซ้ำๆ อยู่บ่อยๆ ในบางกรณีผู้เขียนจงใจใช้คำซ้ำๆ เพราะต้องการสื่อความหมายบางประการแก่ผู้อ่าน

ข้อเขียนต่อไปนี้คัดมาจาก *ขลุ่ยไม้ไผ่* ของพจนา จันทรสันติ
 ...บนเส้นทางเดินสายเล็ก ๆ ซึ่งลัดเลาะผ่าน
 ป่าทึบและขุนเขาสูง นอกจากความมืดครึ้มและหมุ่ไม้สูง
 ชะลูดแล้ว เราก็มองไม่เห็นสิ่งใดนอกจากพรรณไม้
 เบื้องหน้าคือต้นไม้ใหญ่ เบื้องหลังคือต้นไม้สูง หลังต้นไม้
 คือต้นไม้ และต้นไม้ หนาแน่นขนาด...

ผู้เขียนใช้คำ *ต้นไม้* ซ้ำ ๆ ถึง ๕ ครั้ง เป็นการเน้นให้เห็นว่า
 ต้นไม้มีมากมายทุกหนทุกแห่ง มองไปทางใดก็มีแต่ต้นไม้

ในบางกรณีผู้เขียนใช้คำซ้ำ ๆ เพื่อเล่นคำแสดงอารมณ์ขันของตน
 ดังในเรื่อง *ไผ่แดง* ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ผู้เขียนใช้คำว่า *พ่อ*
ซ้ำกันหลายครั้ง

...พ่อก็เหมือนพี่เทียมนั่นแหละ เอะอะอะไรก็จะ
 ฆ่ากันตะพึดตะพือ พี่เทียมก็จะฆ่าพ่อ ถ้าเขาทำจริงฉันก็
 ไม่มีพ่อ ฝ่ายพ่อก็จะฆ่าพี่เทียม ถ้าพ่อทำจริงลูกฉันก็ไม่
 มีพ่อ...

อย่างไรก็ตาม ในบางกรณีผู้เขียนก็ใช้คำซ้ำ ๆ โดยมิได้ต้องการ
 สื่อความหมายอย่างใดเป็นพิเศษ การใช้คำซ้ำในที่ใกล้ ๆ กันกลับทำให้
 ประโยคฟังซ้ำซาก ไม่สละสลวย ดังเช่นประโยคต่อไปนี้

พวกเราแยกย้ายกันกินข้าวกลางวันกัน หลัง
 จากนั้นก็เดินเที่ยวกัน

คำว่า *กัน* แสดงให้เห็นว่าผู้ทำกริยามีหลายคน ต่างทำกริยา
 แยกย้ายกันข้าวกลางวันและเดินเที่ยว แต่คำว่า *กัน* ไม่จำเป็นต้องอยู่
 ท้ายกริยาหมดทั้งสามคำ อาจจะตัดออกเสียบ้างเป็น “พวกเราแยกย้าย
 ไปกินข้าวกลางวัน หลังจากนั้นก็เดินเที่ยวกัน” หรืออาจจะตัดคำว่า *กัน*

ออกหมดก็ได้ เป็น “พวกเราแยกย้ายไปกินข้าวกลางวัน หลังจากนั้นก็เดินเที่ยว” เหตุที่ตัดคำว่า กัน ออกได้โดยความหมายของประโยคไม่เปลี่ยนไปมากนักก็เพราะคำว่า พวกเรา และ แยกย้าย ก็แสดงชัดอยู่แล้วว่าผู้ทำกริยามีจำนวนมาก

อีกตัวอย่างหนึ่งก็มีคำซ้ำๆ ที่น่าจะตัดออกได้

ในบรรดาสิ่งมีค่าต่างๆ นั้น ที่มนุษย์ต้องการ
แสงสว่างนั้น ปราชญ์ทั้งหลายต่างก็ยกย่องว่าความรู้นั้นมี
คุณค่าอย่างยิ่ง

คำว่า นั้น เรามักใช้ลงท้ายข้อความตอนหนึ่งๆ แต่ก็ไม่จำเป็นต้องใช้คำว่า นั้น ช่วยค้นข้อความทุกตอน ประโยคต่างๆ ข้างต้นน่าจะตัดคำว่า นั้น ออกเสียบ้าง เป็น “ในบรรดาสิ่งมีค่าต่างๆ ที่มนุษย์ต้องการแสงสว่างนั้น ปราชญ์ทั้งหลายต่างก็ยกย่องว่าความรู้มีคุณค่าอย่างยิ่ง”

จะเห็นได้ว่าการใช้คำซ้ำๆ ในบางกรณีจะช่วยเน้นข้อความที่เขียนให้เด่นขึ้น แต่ในบางกรณีก็ทำให้ประโยคไม่สละสลวย หากมีการอ่านทวนประโยคที่เขียนสักครั้งหนึ่งผู้เขียนก็จะได้พบเองว่า คำที่ซ้ำๆ นั้นควรจะตัดทิ้งไปหรือไม่

ใช้คำสัมผัส

คำต่าง ๆ ในภาษาอาจจะมีเสียงคล้ายกันบางประการ เช่น พยัญชนะต้นเหมือนกัน สระเหมือนกัน หรือตัวสะกดเหมือนกัน

คำที่พยัญชนะต้นเหมือนกันเมื่อใช้ในบทร้อยกรองจะถือว่า สัมผัสอักษร ส่วนคำที่สระและตัวสะกดเหมือนกันจะถือว่า สัมผัสสระ

คำที่สัมผัสอักษรและสัมผัสสระนิยมใช้กันมากในบทร้อยกรอง ถือกันว่าทำให้บทร้อยกรองไพเราะขึ้น ดังเช่นกลอนในเรื่อง รำพันพิลาป ของสุนทรภู่ต่อไปนี้สัมผัสพรว

เหมือนแสนโง้อเสียแรงแต่งหนังสือ

จะมีชื่อเสียงถึงเมืองหลวง

มามีคเหมือนเดือนแรมไม่แจ่มดวง

ต้องเหงาม่วงทรวงเศร้าเปลี่ยวเปล่าใจ

ไม่แต่ในร้อยกรองเท่านั้น ในร้อยแก้วก็นิยมใช้คำสัมผัสเหมือนกัน ในข้อเขียนชนิดพรรณนาโวหาร มักจะมีสัมผัสสระระหว่างวรรคเพื่อความไพเราะ ดังเช่นข้อความต่อไปนี้จากเรื่อง กามนิต ของเสฐียรโกเศศ และนาคะประทีป

ขณะพระองค์เสด็จมาใกล้เบญจคีรีนครคือราชคฤห์

เป็นเวลาจวนสิ้นทิวาวาร แดดในยามเย็นกำลังอ่อนลงสู่

สมัยใกล้วิกาล ทอแสงแผ่ซ่านไปยังสาส์นเกษตร แลละลือ
เห็นเป็นทางสว่างไปทั่วประเทศสุดสายตา ดูประหนึ่งมี
หัตถ์ทิพย์มาปกแผ่อำนวยสวัสดิ เบื้องบนมีกลุ่มเมฆเป็น
คลื่นซ้อนทับสลับกันเป็นทิวแถว ต้องแสงแดดจับเป็น
สรีระยับวับแววประหนึ่งเอาทรายทองไปโปรยปราย
เลื่อนลอยลือๆ เรี่ยๆ รายลงจดขอบฟ้า...

ในร้อยแก้วที่ใช้ภาษาระดับพิธีการ เช่น คำถวายพระพร
คำประกาศเกียรติคุณ ก็นิยมให้มีสัมผัสสระต่อเนื่องกันไปทุกวรรค
ดังเช่นคำประกาศราชาภิษัตติเนื่องในการพระราชพิธีบวงสรวง สมเด็จพระ
บูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า ในโอกาสงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์
ครบรอบ ๒๐๐ ปี มีข้อความตอนหนึ่งดังนี้

ขอพระบรมเดชานุภาพมา หิมา แห่งสมเด็จพระ
พระบูรพมหากษัตริยาธิราช จงคุ้มครองประเทศชาติ
และประชาชนไทย ให้ผ่านพ้นสรรพอุปัทวพิบัติภัยทั้งปวง
อริราชศัตรูภายนอกอย่าล่วงเข้าทำอันตรายได้ ศัตรูหมู่
พาลภายในให้อวดวาย พ่ายแพ้ภัยตัว บันดาลความสุข
ความมั่นคงให้บังเกิดทั่วภูมิณฑล บันดาลความร่มเย็น
แก่เอกราชนิกรชน ครอบคามเขตขอบชันขั้วสีมา

ในงานเขียนร้อยแก้วทั่วไป เช่น ในบทความหรือสารคดี จะ
ไม่มีสัมผัส แต่ในบางกรณีผู้เขียนก็เขียนให้มีคำสัมผัสทั้งสัมผัสสระ
และสัมผัสอักษรเพื่อเน้นความคิดบางประการ ดังเช่นตอนหนึ่งใน
บทความของ ดร. สุรพล วิรุฬห์รักษ์ ต่อไปนี้

เราลควิชาหลัก เพิ่มวิชาเลือก เร่งวิชาลัด จัด
ปัจฉิมนิเทศในสิ่งที่นิสิตไม่เคยเรียน เรากำลังจะเลิกหัด
คนให้รู้จริงแต่รู้จริง เรากำลังจะไม่เชื่อว่าคนรู้ลึกจะไปรอด

กว่าคนรู้กว้าง เรากำลังย่างเข้าไปสู่ตลาดที่อ่านาอยู่ในมือ
ผู้ซื้อไม่ใช่มือผู้ผลิตเราจะรักษาสิทธิความเป็นผู้นำได้อย่างไร

ในบางกรณี ผู้เขียนก็ใช้คำสัมผัส ทำให้งานเขียนมีลักษณะ
แปลกจากงานเขียนร้อยแก้วทั่วไป และชวนให้ผู้อ่านขบขัน เช่นตอน
หนึ่งในหนังสือ จดหมายถึงเพื่อน เล่ม ๒ ของวาทิช จรุงกิจอนันต์ มี
คำสัมผัสต่อเนื่องกันโดยตลอด ดังนี้

เหตุการณ์มันล่วงเกินมาเนิ่นนาน แต่ฉันก็ยังใจ
สั่นขวัญเสียละเหี่ยฮาร์ทอยู่เลยจ๊ะ ก็เหตุการณ์เมื่อ
๑ ตุลาคมแหละ ทำเอาฉันจับไข้ หัวใจเหี่ยวมาหลาย
เพลลา จับปากกาประคับประคองสติ แต่มันเขียนหนังสือ
ไม่เป็นตัว จดหมายฉันก็เลยมีอันหายด้อมป้อมแป้นไป

เรื่องสัมผัสเป็นเรื่องของเสียง บทร้อยกรองของไทยต้องมี
สัมผัสเพื่อให้อ่านออกเสียงได้ไพเราะ งานเขียนร้อยแก้วทั่วไปที่ไม่ใช่
บทพรรณนาไม่จำเป็นต้องมีสัมผัส แต่ผู้เขียนบางคนก็อาจเลือกใช้
สัมผัสเพื่อให้บังเกิดผลบางประการที่ตนต้องการได้

ใช้ประโยคขัดแย้ง

อัสวพาหุ เขียนถึงชาวฮิวไว้ดังนี้

ธรรมดาฮิวแล้ว ไม่ว่าอยู่ในประเทศใดก็แปลง
เป็นชาติใดก็ยังคงเป็นฮิวอยู่นั่นเอง เขาอาจจะปฏิบัติตาม
ขนบธรรมเนียมและประเพณีของบ้านเมืองที่เขาอยู่
ประพฤติดำเนินการและกิริยาภายนอกเหมือนกับพลเมืองนั้น
ทุกอย่าง แต่เขาไม่ลืมเลยว่าเขาเป็นฮิว ทั้งไม่ยอมให้คน
ทั้งหลายลืมด้วย

เมื่อพิจารณาความเกี่ยวข้องของประโยคต่างๆ ข้างต้นนี้แล้ว
ก็จะเห็นว่า ๒ ประโยคแรกกล่าวถึงลักษณะอุปนิสัยของชาวฮิวโดย
ส่วนรวม ประโยคต่อๆ มาเป็นตัวอย่างสนับสนุนให้เห็นชัดเจนว่า ที่
กล่าวว่าชาวฮิวจะยังคงเป็นฮิวอยู่เสมอ นั้นหมายความว่าอย่างไร ผู้เขียน
เสนอตัวอย่างดังกล่าวโดยใช้ประโยคขัดแย้ง ตอนแรกกล่าวว่าชาวฮิว
ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมของบ้านเมืองที่เขาอยู่ ต่อมากล่าวแย้งว่า
‘แต่เขาไม่ลืมเลยว่าเขาเป็นฮิว’ และยังซ้ำประโยคท้ายช่วยย้ำให้หนักแน่น
ขึ้นอีกว่า ‘เขาไม่ยอมให้ใครลืมด้วยว่าเขาเป็นฮิว’ นี่แสดงว่าชาวฮิว
ภูมิใจในชาติกำเนิดของตนยิ่งนัก

อีกตัวอย่างหนึ่งเป็นข้อเขียนของ ‘อัสวพาหุ’ เช่นกัน ดังนี้

เราจะต้องจำไว้ว่า ชาวต่างประเทศนั้นอาจจะ
เต็มใจอยู่ด้วยกับเรา กินข้าวกินน้ำกับเรา ค้าขายกับเรา
และเป็นสหายกับเราได้ แต่เราจะหวังว่าเขาจะตายด้วย
เรานั้นไม่ได้

นี่ก็ใช้วิธีการแย้งความช่วยเน้นความหมาย ‘อัสวพาหุ’ ซึ่งให้
เห็นว่าชาวต่างประเทศจะทำอะไรร่วมกับเราได้หลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็น
การอยู่ การกิน การค้าขาย ฯลฯ แต่ก็ได้เขียนแย้งไว้ในตอนท้ายว่า ‘แต่
เราจะหวังว่าเขาจะตายด้วยเรานั้นไม่ได้’ ประโยคนี้เป็นประโยค
ท้ายสุด ได้รับความสนใจยิ่งกว่าประโยคอื่นๆ อยู่แล้ว ยิ่งมีความหมาย
ขัดแย้งกับประโยคอื่นๆ อีกด้วย ก็ยิ่งทำให้เด่นและมีน้ำหนัก

นอกจากข้อเขียนของ ‘อัสวพาหุ’ ข้อเขียนของนักเขียนอื่นๆ
ที่ใช้ประโยคขัดแย้งช่วยเน้นความหมายก็ยังมีอีกหลายคน เช่น มาลัย
ชูพินิจได้เขียนลงท้ายเรื่อง หัวเราะอะไร ของเขาว่า

จงหัวเราะเถิด ถ้ามันจะทำให้ตัวท่านและคนอื่น
มีความสุข แต่อย่าหัวเราะเพื่อทำให้คนอื่นได้รับทุกข์

ถ้ามาลัย ชูพินิจจะลงท้ายประโยคเพียงว่า ‘อย่าหัวเราะให้คน
อื่นได้รับทุกข์’ ความหมายก็จะไม่ต่างไปจากเดิมมากนัก แต่ก็ลด
ความน่าสนใจลง ไม่เหมือนการยกประโยคที่ขัดแย้งมาเปรียบเทียบกัน
ดังที่มาลัย ชูพินิจได้เขียนไว้ นั่น

เพิ่มคำเปลี่ยนลีลา

เมื่อหลายปีมาแล้ว ผู้เขียนเคยส่งการบ้านให้นิสิตคัดเลือกข้อเขียนที่เห็นว่ามີศิลปะในการใช้ภาษามาส่ง นิสิตผู้หนึ่งได้เลือกข้อเขียนต่อไปนี้

ข้าพเจ้าไม่รู้ว่าจะลงจากกอไฟได้อย่างไร วิ่งตรงไปทันที ความตกใจเหมือนกับตื่นไฟไหม้ วิ่งไปได้ครึ่งทางนึกขึ้นมาได้ ปีนยังค้างอยู่บนกอไฟ กลับมาดิ้นพลายป็นที่หย่อนลงมา เจ้ากรรมแต่ๆ ดิ่งเท่าไรก็ไม่หลุด ไม่รู้จะไรขัดกับลำไฟ จะขึ้นไปอีกเห็นไม่ทันการ เสียงแก่นร้องไม่เป็นภาษามนุษย์ ไม่เอาละป็น วิ่งกลับไปอีก จับทางดิ้นสุดแรงเพื่อให้ปากมันพ้นจากคอกอหอยของแก่น ก่อนที่เขี้ยวอันแหลมคมของมันจะฝังมิดลงไป พอแก่นดังหลักได้ ข้าพเจ้านึกถึงมิดที่เหน็บอยู่ข้างหลัง วางหางไอลายกระหน่ำฟันสุดแรง ไอลายร้องโฮก ตลบหลังมาอย่างฉับพลัน เร็วเกินกว่าข้าพเจ้าจะหลบทัน จับแขนข้างที่ถือมิดของข้าพเจ้า มิดหลุดจากมือ

ข้อเขียนข้างต้นคัดมาจากรื่อง เขี้ยวเสือ ของนิมิตร ภูมิถาวร ลีลาการเขียนมีลักษณะสั้น กระชับ ไม่เหินเย่อ เหมาะกับจุดประสงค์ที่

ใช้พรรณนา ฉากการต่อสู้ที่ตื่นเต้นต้องการความฉับไว เข้าไปแม้เพียง
เสี้ยววินาทีก็หมายถึงชีวิต ข้อเขียนนี้มีสำนวนอยู่น้อยมาก และประโยค
หลายประโยคก็ไม่มีประธาน ผู้เขียนลองเติมสำนวนเข้าไปตามประสา
ผู้ที่ชอบใช้สำนวน และเติมประธานของประโยคต่างๆ โดยหวังว่า
จะทำให้ประโยคชัดเจนขึ้น ดังนี้

ข้าพเจ้าไม่รู้ว่าจะลงจากกอไฟได้อย่างไร วิ่งตรงไป
ทันที ความตกใจเหมือนกับตื่นไฟไหม้ ครั้นวิ่งไปได้ครึ่ง
ทาง นึกขึ้นได้ว่าเป็นยั้งค้างอยู่บนกอไฟ กลับมาตั้งปลาย
ปิ่นที่ห้อยลงมา เจ้ากรรมแต่ๆ ดิ่งเท่าไรก็ไม่หลุด ไม่รู้
อะไรขัดกับลำไฟ ข้าพเจ้าจะขึ้นไปอีกเห็นไม้ทันการ
เสียงแค้นร้องไม่เป็นภาษามนุษย์ ไม่เอาละปิ่น ข้าพเจ้าวิ่ง
กลับไปอีก จีบหางดังสุดแรงเพื่อให้ปากมันพ้นจาก
คอหอยของแก่นก่อนที่เขี้ยวอันแหลมคมของมันจะฝังมิด
ลงไป พอแก่นดังหลักได้ ข้าพเจ้านึกถึงมิดที่เหน็บอยู่
ข้างหลัง จึงวางหางไถล่าย แล้วกระหน่ำฟันสุดแรง
ไถล่ายร้องโฮก ทันใดนั้น มันก็ถลนหล่นมาอย่างฉับพลัน
เร็วเกินกว่าข้าพเจ้าจะหลบทัน มันจับแขนข้างที่ถือมิด
ของข้าพเจ้าจนมิดหลุดจากมือ

จะเห็นได้ว่า เมื่อเติมสำนวนและประธานของประโยค ประโยค
ที่เดิมมีคำไม่มากนักก็มีจำนวนคำมากขึ้น ลีลาของประโยคที่เคยสั้น
ห้วน สะท้อนความรวดเร็วของเหตุการณ์ ก็กลายเป็นลีลาที่ช้าลงไม่
เหมาะสมกับเหตุการณ์ในเรื่อง

อันที่จริงสำนวนและประธานนั้น ใครๆ ก็รู้ว่ามิประโยชน์
สำนวนช่วยให้ข้อเขียนชัดเจน และมีความสละสลวยต่อเนื่อง ข้อความ

ที่มีสันธานเชื่อมจะสัมพันธ์กันดี ไม่จะงัก ขาดเป็นห่วงๆ และผู้อ่านก็ไม่ต้องเดาเอาเองว่าประโยคที่เรียงตามกันมานั้นสัมพันธ์กันอย่างไร ประธานของประโยคก็เช่นกัน ทำให้ประโยคชัดเจนดีกว่าประโยคที่ไม่มีประธาน แต่การเพิ่มสันธานและประธานในประโยคก็มีไ้จะเป็นผลดีเสมอไป ในบางกรณีกลับทำให้ลีลาของประโยคเนือยไป ดังข้อความในเรื่อง *เขี้ยวเสือ* ที่ยกมาเป็นตัวอย่างข้างต้น

ผมไม่ได้ขโมย

ขโมยทั้งหลายคงไม่อยากจะยอมรับว่าตนเองเป็นขโมย แม้จะถูกจับได้คาหน้าตาเขา บางคนก็ยังยืนยันว่าตนไม่ได้ขโมย และมักจะพยายามโทษผู้อื่น เช่นกล่าวว่าตนถูกแกล้ง ถูกใส่ความ หรือถูกเข้าใจผิด

มีเรื่องเล่าของจีนเกี่ยวกับขโมยผู้หนึ่ง เป็นเรื่องซึ่งจอน โกวัลลิสแปลจากเรื่องขันของจีนเป็นภาษาอังกฤษ ผู้เขียนขอเก็บความมาเล่าต่อ เพราะคำตอบของขโมยฟังดูน่าสนใจ เขาเล่าไว้ทำนองนี้

ชายคนหนึ่งถูกจับโทษฐานขโมยวัว เมื่อคนรู้จักมาเห็นเข้าก็ถามว่า “ไปขโมยอะไรใครหรือ จึงได้ถูกลงโทษอย่างนี้” ชายที่ถูกจับตอบว่า “ผมไม่ได้ขโมยอะไร ผมโชคไม่ดีเอง วันหนึ่งผมกำลังเดินเล่นอยู่ ก็เลื้อยไปเห็นเชือกเส้นหนึ่งอยู่ข้างทาง ผมเลยหยิบขึ้นมาคิดว่าวันหนึ่งข้างหน้าคงจะใช้ประโยชน์ได้” คนที่รู้จักกับชายที่ถูกจับแสดงความแปลกใจพูดว่า “ทำเพียงแค่นั้น ทำไมถูกจับล่ะ” ชายที่ถูกจับตอบว่า “ก็เผอิญมีลูกวัวเล็ก ๆ ตัวหนึ่งติดอยู่ที่ปลายเชือกด้วยนะซี”

ผู้เขียนอ่านเรื่องนี้จบแล้ว ก็คิดถึงเรื่องขันของไทยอีกหนึ่งเรื่องหนึ่ง จำที่มาของเรื่องไม่ได้เสียแล้ว แต่พอจำได้ว่าเรื่องเป็นทำนองนี้

ชายคนหนึ่งไปพบเด็กยืนร้องไห้อยู่ก็ถามว่า “หนูร้องไห้ทำไม” เด็กตอบว่า “พ่อตี” ชายคนนั้นถามต่อว่า “ทำไมพ่อตี” เด็กตอบว่า “เพราะไปเที่ยวในสวน” ชายคนนั้นถามว่า “ไปเที่ยวในสวนก็ตีด้วยรี” เด็กตอบว่า “ไปเที่ยวในสวนแล้วหักกิ่งมะม่วงมากิ่งหนึ่ง” ชายคนนั้นถามว่า “เท่านั้นก็ตีด้วยรี” เด็กตอบว่า “กิ่งมะม่วงมีลูกติดมาด้วย ๒-๓ ลูก”

เรื่อง ๒ เรื่องนี้เมื่อเทียบกันแล้วมีส่วนที่แตกต่างกัน คือ ตัวละครต่างกัน เหตุการณ์เกิดในสถานที่ต่างกัน ต้นเหตุของการถูกลงโทษต่างกัน และการลงโทษก็ต่างกัน

แต่แม้ ๒ เรื่องนี้จะมีรายละเอียดไม่เหมือนกัน ประเด็นใหญ่ก็เป็นทำนองเดียวกัน คือผู้ที่ถูกลงโทษหลีกเลี่ยงไม่บอกสาเหตุที่ถูกลงโทษอย่างตรงไปตรงมา รายที่เป็นเด็ก เมื่อถูกซักหนักๆ เขาก็ตอบว่า พ่อตีเพราะหักกิ่งมะม่วง แต่เพิกขมวดกิ่งมะม่วงนั้นมีลูกติดอยู่ รายที่เป็นผู้ใหญ่ตอบว่า ต้องถูกจับเพราะหยิบเชือกที่เห็นอยู่ข้างทาง เพิกขมวดเชือกนั้นมีลูกวัวติดอยู่ด้วย

ถ้าจะมองในแง่ของการพูด ผู้พูดพูดถึงเรื่องการกระทำผิดของตนให้ดูเหมือนเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ ไม่ใช่ความผิดร้ายแรงที่สมควรจะถูกลงโทษ แต่ผู้ฟังก็เข้าใจได้ว่าแท้จริงผู้พูดกระทำการเช่นนั้นเพราะต้องการอะไร ในกรณีที่สิ่งสองสิ่งอยู่ด้วยกัน สิ่งหนึ่งมีค่ากว่าอีกสิ่งหนึ่งเป็นธรรมดาอยู่เองที่ใครๆ ย่อมต้องการสิ่งที่มีค่ามากกว่า คนที่หักกิ่งมะม่วงที่มีผลติดย่อมไม่อาจทำให้ใครๆ เชื่อได้ว่าตนต้องการกิ่งมะม่วงไม่ต้องการผลมะม่วง และคนที่หยิบเชือกงูวักย่อมไม่อาจกล่าวได้ว่าตนต้องการเชือกไม่ต้องการวัว ความขบขันเกิดขึ้นได้เพราะผู้พูดพลิกประเด็นไปอีกอย่างหนึ่ง เป็นประเด็นที่ผู้ฟังมิได้คาดคิด แต่ผู้ฟังก็จับได้ว่าความจริงเท่านั้นเป็นอย่างไร

ข้อคิดจากนิทาน

เพื่อนของผู้เขียนได้ให้ยืมหนังสือ วิสุทธนิพนธ์ ซึ่งเป็นหนังสือที่รวบรวมงานเขียนของอาจารย์วิสุทธ บุษยกุล ในหนังสือเล่มนั้นมีนิทานสันสกฤตเรื่องหนึ่ง ซึ่งอาจารย์วิสุทธได้นำมาเล่าไว้มีเนื้อเรื่องดังนี้

- ญาณครรภ์เป็นปุโรหิตผู้ซื่อสัตย์ของพระเจ้า
นรวาหนะ เมื่อโอรสองค์แรกของพระเจ้านรวาหนะประสูติ
ได้ ๖ วัน ญาณครรภ์ก็เข้าไปช้อนตัวอยู่ในห้องของโอรส
องค์นั้น เพื่อจะแอบฟังชะตาชีวิต ในเวลาเที่ยงคืน
พระพรหมได้เสด็จมาจารึกข้อความลงบนพระนลาศของ
พระกุมาร และเมื่อเสร็จแล้วก็อ่านข้อความนั้นดั่ง ๆ ว่า
“เขาผู้นี้จักต้องหาเลี้ยงชีพด้วยการล่าสัตว์ แต่ในวันหนึ่ง ๆ
เขาจะจับสัตว์ได้เพียงวันละตัวเท่านั้น” เมื่อโอรสองค์
ที่สองและธิดาองค์ที่สามของพระเจ้านรวาหนะประสูติ
ญาณครรภ์ก็ใช้วิธีการอย่างเดียวกัน ทำให้ได้ทราบว่
โอรสองค์ที่สองจะต้องเป็นคนขายหญ้า และจะมีวัวเพียง
ตัวเดียวสำหรับบรรทุกหญ้าไปขาย ส่วนธิดาก็จะต้องเป็น
หญิงนครโสเภณี และมีโอกาสได้รับแขกคืนละคนตลอดไป

เวลาผ่านไป ญานครรภไม่ได้แพร่พรายเรื่องที่แอบรู้มาให้ผู้ใดฟัง จนกระทั่งต่อมามีสงครามมาประชิดเมือง พระเจ้านรนาทนะสิ้นพระชนม์ในการสงคราม โอรสและธิดาของพระองค์ต้องหนีจากบ้านเมืองไป และในที่สุดเมื่อเจริญวัยขึ้นเหตุการณ์ในชีวิตก็เป็นไปตามจริงตามพรหมลิขิต

ญานครรภได้ตามหาโอรสธิดาของพระเจ้านรนาทนะจนพบ และได้แนะนำโอรสองค์แรกว่า พรหมลิขิตระบุไว้แล้วว่า โอรสองค์แรกจะต้องหาสัตว์ได้วันละตัว จึงควรเลือกจับแต่ช้างประเภทที่เรียกว่า ภัรชาติ อันมีแก้วมามุกดาผลอยู่ในหัว พระพรหมก็คงจะต้องหาช้างนั้นมาให้จนได้ทุก ๆ วัน

ต่อมาญานครรภได้พบโอรสองค์ที่สอง และแนะนำว่าเมื่อพรหมลิขิตมีว่าจะต้องมีวัวอยู่ตัวหนึ่งตลอดไป ก็จงขายวัวที่มีอยู่เสีย ไม่ช้าก็จะต้องมีวัวตัวใหม่สำหรับขายต่อไป ไม่นานหลังจากนั้น ญานครรภได้พบธิดาของพระเจ้านรนาทนะ และแนะนำว่า นางต้องตั้งค่าตัวนางให้สูง และจะยอมรับแขกก็ต่อเมื่อได้เงินถึง ๑๐๐ คินาร์เท่านั้น เพราะถึงแม้นางจะตั้งค่าตัวไว้สูงอย่างนั้น พรหมลิขิตของนางก็จะต้องทำให้มีผู้มาอุดหนุนนางทุกวัน

คำแนะนำของญานครรภทำให้โอรสธิดาของพระเจ้านรนาทนะมีชีวิตที่สุขสบายขึ้น คินวันหนึ่งขณะที่ญานครรภกำลังนอนอยู่ พระพรหมก็เสด็จมาหาและตรัสว่าพระองค์มีภาระหนักอย่างยิ่ง เพราะจะต้องหาช้าง

ภัทรชาติ หาวัว และหาผู้ชายที่จะยอมเสียเงินวันละ ๑๐๐
 คีนาร์ให้ได้ทุกวัน ญานครรภ์ทูลตอบว่า ถ้าพระพรหม
 ต้องการให้พ้นภาระในเรื่องนี้ ก็ขอให้ทำให้โอรสธิดาของ
 พระเจ้านรนาหนะได้บ้านเมืองคืนจากฝ่ายศัตรู ในที่สุด
 พระพรหมต้องยอมตาม และโอรสธิดาของพระเจ้า
 นรนาหนะก็ได้ครอบครองบ้านเมืองและครองชีวิตสืบมา
 ด้วยความสุข-

พระพรหมในนิทานเรื่องนี้บอกจะเสียหน้า ผู้ปัญญาของ
 พรหมณ์ปุโรหิตไม่ได้ พรหมณ์ปุโรหิตสามารถหาช่องโหว่ในถ้อยคำ
 ที่เป็นพรหมลิขิต แล้วช่วยโอรสธิดาของพระเจ้านรนาหนะให้สามารถ
 ดำเนินชีวิตได้ตามพรหมลิขิตโดยปราศจากความทุกข์ยาก พรหมลิขิต
 กำหนดว่าโอรสองค์ที่หนึ่งจะล่าสัตว์ได้เพียงวันละตัวเดียว แต่ไม่ได้
 กำหนดว่าจะต้องเป็นสัตว์ชนิดใด พรหมณ์ปุโรหิตจึงช่วยกำหนดให้ว่า
 ต้องเป็นสัตว์สูงค่าอย่างช้างภัทรชาติ พรหมลิขิตกำหนดว่าโอรสองค์ที่
 สองจะมีวัวได้เพียงตัวเดียว แต่ไม่ได้กำหนดว่าวัวที่มีตัวเดียวนั้นจะต้อง
 เป็นตัวเดียวกัน พรหมณ์ปุโรหิตจึงแนะนำให้โอรสองค์ที่สองจัดการ
 ให้มีวัวได้ครั้งละ ๑ ตัว แต่มีเปลี่ยนกันไปหลายตัว พรหมลิขิต
 กำหนดว่าธิดาองค์ที่สามจะรับแขกได้เพียงคืนละคน แต่ไม่ได้กำหนดว่า
 แขกแต่ละคนจะต้องให้เงินเท่าใด พรหมณ์ปุโรหิตจึงช่วยกำหนดให้ว่า
 แขกแต่ละคนต้องให้เงินจำนวนมาก

นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า แม้แต่พรหมลิขิตก็อาจเลียงได้ถ้า
 ภาษาที่ใช้ยังไม่รัดกุม

เล่าและแสดงความเห็น

ในเรื่อง หนามดอกไม้ ของ ‘กฤษณา อโศกสิน’ มีข้อความตอนหนึ่งเป็นคำบอกเล่าของป้าเล่าให้หลานฟังเกี่ยวกับพ่อแม่ของหลาน ซึ่งทะเลาะและแยกทางกัน ดังนี้

ตอนนั้นพ่อแกเขาก็กำลังหนุ่มคึกคะนอง ความรักเหมือนโรคา นัยว่าเขาไปติดผู้หญิงคนนึง แกะเท่าไร ก็แกะไม่ออก ถึงกับได้เสียกัน แม่แกเขาก็ยื่นคำขาดว่าให้เลิก ถ้าไม่เลิกเขาจะไป พ่อแกเขาก็ฮึดขึ้นมาซี เขาไม่ชอบให้ใครมายื่นคำขาดแบบนี้ พุทโธ่แม่แกนี่นะมันโง่โง่เสียยิ่งกว่าอะไร...รู้ทั้งรู้ว่าพ่อกำลังหลงเข้าตา ดันไปยื่นโนติส ก็พังซีไซ่ไหม เป็นป้า ป้ากำลังเมา ใครมายื่นคำขาดก็มูทะลุละ ยิ่งไงๆ ก็ต้องเอาชนะให้ได้ คนบ้าเท่า นั้นที่จะเอาชนะกันเวลาตาบอด พ่อพ่อแกไม่ยอม แม่แกก็ชนะของซี ก็ไม่ได้ชนะอะไร เขาไปแต่ตัว ไปแต่ตัวจริงๆ ลูกวิ่งมาเกาะแขน แม่ขามแม่คะ ไม่มีวันเหลียวหลัง ผู้หญิงอะไรยังงี้ ป้าก็ไม่เคยพบเหมือนกัน มีแต่เขาจะส่งสารลูก กระตือรือร้นลูกไปด้วยก็ยังดี นี่ไปตะตัว มันไม่ถูก อ้อ...ตอนนั้นนิเวศเขาก็แย่งลูกไว้ แย่งกันอุตลุด ขาแขน แก่นะแทบจะฉีกจะขาดเลย....

ป้าเป็นพี่สาวของพ่อแสดงความเห็นใจพ่ออย่างเต็มที่ ป้ากล่าวว่าเหตุที่พ่อไปติดหญิงอื่นเป็นเพราะพ่อกำลังหนุ่ม การไปติดผู้หญิงก็เป็นแต่ ‘นัยว่า’ ไม่ใช่เรื่องที่รู้กันแน่นอน เมื่อคิดแล้วก็พยายามแกละ แต่แกละไม่ออก ที่เลิกกับแม่ก็เป็นเพราะแม่โง่ ไปยื่นคำขาดให้เลิกกับผู้หญิงคนนั้น แม่เป็นคนที่ต้องถูกคำหนีที่ยื่นคำขาดกับพ่อ และแยกจากพ่อไปโดยมิได้เอาลูกไปด้วย นับว่าผู้เขียนมีความสามารถอย่างยิ่งในการใช้ภาษาถ่ายทอดคำพูดของหญิงผู้หนึ่งซึ่งมีอคติอยู่ในใจเล่าเรื่องให้หลานฟังโดยไม่แทรกความคิดเห็นของตนเข้าในเรื่องที่เล่า หากจะเล่าข้อความข้างต้นโดยไม่แทรกความเห็นก็คงเป็นทำนองนี้

พ่อกับแม่ของหนูเลิกกันเพราะแม่ยื่นคำขาดให้
พ่อเลิกเกี่ยวข้องกับผู้หญิงอื่น แต่พ่อไม่ยอม ทั้งพ่อ
ทั้งแม่อยากได้หนู แต่ในที่สุดพ่อก็เป็นฝ่ายได้หนูไว้

แม้เนื้อความจะเป็นทำนองเดียวกัน แต่ข้อความแรกแสดงท่าทีของผู้พูดอย่างชัดเจน ส่วนข้อความที่สองไม่ได้แสดงท่าทีของผู้พูด

ในการเล่าเรื่องนั้น ผู้เล่าอาจจะเล่าอย่างตรงไปตรงมา ไม่แสดงความคิดเห็น หรืออาจจะแทรกความเห็นที่ตนมีต่อเรื่องที่เล่าหรือบุคคลในเรื่องที่เล่าก็ได้

ข้อความต่อไปนี้ ผู้เล่ามิได้แสดงความเห็น

“นิตบอกว่าเมื่อวานนี้เขาอยู่บ้านทั้งวัน แต่มีคนบอกว่าเขา
ที่ตลาดประตุน้ำเมื่อวานนี้”

ถ้าจะแสดงความเห็นก็พูดได้สั้นๆ ว่า

“นิตพูดปด”

ข้อความต่อไปนี้ ผู้เล่าก็ไม่ได้แสดงความเห็น

“คุณแม่บอกว่าถ้าฉันไม่ไปโรงเรียน จะตัดค่าขนม แต่นิดก็ยัง
ยืนยันกรานไม่ยอมไปโรงเรียนอยู่ดี”

ถ้าจะแสดงความเห็นก็พูดได้สั้น ๆ เช่นเดียวกันว่า

“นิดคือ”

เรื่องเดียวกันนั่นเอง ถ้าผู้เล่ามีวิธีเล่าต่างกัน คนหนึ่งเล่าอย่าง
ตรงไปตรงมา อีกคนหนึ่งเล่าโดยแสดงความคิดเห็น ผลที่บังเกิดแก่
ผู้ฟังก็มักจะต่างกัน โดยปรกติผู้ฟังมักจะเชื่อถือเรื่องที่เล่าอย่างตรงไป
ตรงนามากกว่าเรื่องที่ผู้เล่าแสดงความคิดเห็นของตน

เลือกเล่าเพื่อลง

นักิยุแห่ผู้หนึ่งกระซิบกระซาบกับเพื่อนหญิงว่า “เมื่อวานนี้ฉันเห็นสามีเธอไปทานข้าวกับเลขาละ อื้อ ดูเขาสนิทกันจังนะ” ภรรยาได้ฟังข่าวเพียงเท่านั้นก็โทรศัพท์ไปถามสามีทันที สามีจึงเล่าความจริงให้ฟังว่า วันนั้นมีลูกค้ารายสำคัญมาที่บริษัท สามีได้ชวนลูกค้าผู้นั้นไปรับประทานอาหารกลางวัน และได้ให้เลขานุการไปด้วย สามีกับเลขานุการมิได้รับประทานอาหารด้วยกันเพียงสองต่อสอง

ถ้าจะถามว่าเพื่อนของภรรยากล่าวเท็จหรือไม่ ก็คงต้องตอบว่าไม่ แต่เจตนาที่จะกล่าวให้เข้าใจผิดนั้นคงจะมีอยู่แน่ เหตุที่จะทำให้เข้าใจผิดได้ก็ด้วยการเลือกรายละเอียด ทั้งรายละเอียดบางอย่างที่สำคัญเสีย เลือกเฉพาะรายละเอียดที่จะนำไปสู่การสรุปความที่ตนต้องการ

ในการเขียนก็ตาม พูดก็ตาม ผู้ใช้ภาษาอาจมิได้เสนอภาพที่สมบูรณ์ของสิ่งต่างๆ แต่อาจเสนอเพียงแง่ใดแง่หนึ่ง ให้รายละเอียดเพียงบางเรื่อง เล่าความจริงเพียงบางอย่าง รายละเอียดที่เลือกมาเสนอนั้นสามารถลงให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเข้าใจผิดได้ ทั้งๆ ที่ผู้เขียนผู้พูดก็มีได้กล่าวเท็จ

ตัวอย่างการลงผู้อื่นโดยวิธีเลือกรายละเอียดที่เล่านี้ เราจะพบได้เสมอๆ ในนวนิยายเรื่องหนึ่งพระเอกไปรักใคร่หญิงที่มารดาไม่ชอบ

เมื่อมารดาถามถึงเธอผู้นั้น เขาตอบว่า “ผมไม่ได้ไปหาเขาหลายวันแล้วครับ ผมมีข่าวดีจะบอกคุณแม่ ผมสอบชิงทุนได้ จะไปอเมริกาเดือนสิงหานี้”

มารดาดีใจเพราะเข้าใจว่าบุตรชายคงจะตัดใจจากเธอผู้นั้นได้ จึงตัดสินใจไปต่างประเทศ แต่ความจริงที่บุตรชายไม่ได้บอกมารดาก็คือ เขาได้สัญญากับเธอผู้นั้นแล้วว่า จะจดทะเบียนสมรสด้วยและจะพาไปต่างประเทศด้วยกัน

พระเอกอีกคนหนึ่งก็ลงให้เพื่อนหญิงของเขาเข้าใจผิดด้วยวิธีเดียวกัน พระเอกคนนี้อยู่ในเรื่อง จดหมายถึงอิง ของคุณสิทธิไชย เขาเล่าถึงชีวิตความเป็นอยู่ของเขาในต่างแดนไว้ในจดหมายหลายฉบับ จดหมายฉบับที่ ๑ เขาเล่าว่า

วันก่อนผมไปทอดสองเล่นฟุตบอลกับเขา และได้
รับเลือกให้เป็นนักแข่งประจำทีมโรงเรียน ในเดือนหน้านี้
เราจะแข่งกับทีมโรงเรียนอื่นเป็นครั้งแรก...

ความจริงที่เขาเว้นไว้ไม่ได้เล่าก็คือ โรงเรียนที่เขาเรียนนั้นมีทีมฟุตบอลสี่ทีม ตัวเขาได้อยู่ทีมที่เลวที่สุดของโรงเรียน ทีมนี้มีไว้สำหรับผู้ที่ถูกบังคับให้เล่นกีฬา แต่ไม่มีฝีมือพอจะ去玩เข้าทีมไหนได้

จดหมายฉบับที่ ๒ เขาเล่าว่า

ผมเรียนในระดับปานกลาง ที่นี่เรามีการถกเถียง
ปัญหากันบ่อย ๆ ผมเองนะอาจารย์เคยเชิญไปคุยกันสอง
คนด้วยซ้ำไป

ความจริงที่เขาเว้นไว้ไม่ได้เล่าก็คือ อาจารย์เชิญเขาไปคุยต่อมิใช่เพราะติดใจการพูดของเขา แต่เพราะต้องการจะบอกว่าเขาควรจะพยายามพูดออกความเห็นในชั้นบ้างมิฉะนั้นเขาจะต้องเสียคะแนนไปมาก

จดหมายฉบับที่ ๓ เขาเล่าว่า

ผมเพิ่งจะรู้ผลสอบเมื่อไม่นานนี้เอง คุณเชื่อไหม
ฝรั่งบางคนมันยังได้คะแนนน้อยกว่าผมเสียอีก คะแนน
ของผมอย่างนี้ผ่านลอยลำเลย

ความจริงที่เขาเว้นไว้ไม่ได้เล่าก็คือ ทางโรงเรียนจัดข้อสอบให้
ตามความสามารถของนักเรียน เขาได้สอบข้อสอบที่ง่ายเป็นพิเศษเพราะ
เป็นนักเรียนต่างชาติ

คุณสิทธิไชยเขียนเรื่อง จดหมายถึงอิง ไว้หลายปีมาแล้ว
ผู้เขียนขออนุญาตนำจดหมายหรือที่ถูกต้องคือส่วนของจดหมายทั้ง ๓ ฉบับ
นี้มาอ้างไว้เพราะเป็นตัวอย่างที่ดีมากของการเลือกรายละเอียดในการเล่า
ผู้เขียน จดหมายถึงอิง ได้เล่าชีวิตความเป็นอยู่ของเขาตามความเป็น
จริง แต่ก็จงใจละเลยรายละเอียดที่เห็นว่าไม่เป็นประโยชน์ต่อเขา ผลก็คือ
ในสายตาของผู้อ่านจดหมาย เขาเป็นชายหนุ่มที่เรียนเก่ง เล่นกีฬา
เก่งและพูดเก่ง ขนาดเป็นที่สนใจของอาจารย์ หนุ่มน้อยผู้เขียนจดหมาย
ได้บิดเบือนความจริงไปในทางที่เขาปรารถนา ทั้งๆ ที่เรื่องที่เขาเล่ามา
นั้นไม่มีตอนใดที่เป็นเท็จ

การกล่าวเกินจริง

เมื่อหญิงสาวรอชายหนุ่มเป็นเวลาช้านานก็อาจต่อว่าชายหนุ่มว่า
“แหม รอดังชาติ”

เมื่อชายหนุ่มพรรณนาความรักอันเปี่ยมล้นต่อหญิงสาว ก็อาจ
กล่าวว่า “ผมรักคุณเท่าฟ้า”

เมื่อหญิงสาวกับชายหนุ่มต้องพรากจากกัน ชายหนุ่มก็อาจ
รำพันว่า “คิดถึงใจจะขาด”

และเมื่อหญิงสาวเสียใจที่ชายหนุ่มสละรักไปไม่ไยดี ก็อาจ
“ร้องไห้หน้าตาเป็นสายเลือด”

ถ้อยคำต่างๆ ข้างต้นนั้นล้วนเป็นถ้อยคำที่กล่าวเกินจริง ผู้ฟังก็
รู้ว่าผู้พูดพูดเกินจริง แต่ก็รู้สึกนึกคล้ายตามไปกับถ้อยคำนั้น การกล่าว
เกินจริงเป็นการเน้นความรู้สึกที่รุนแรง ไม่ได้เพ่งเล็งข้อเท็จจริง ผู้ที่พูด
ว่าคิดถึงใจจะขาด ก็รู้สึกว่าการคิดถึงเหมือนใจจะขาดจริงๆ หรือผู้ที่พูดว่า
รอดังชาติ ก็รู้สึกว่าการรอนั้นเป็นเวลายาวนานเหมือนกับเป็นเวลา
ชาติหนึ่งจริงๆ

การกล่าวเกินจริงมีปรากฏในกวีนิพนธ์อยู่มากเพราะช่วยเน้น
ความรู้สึกของกวีและกระทบอารมณ์ผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านรู้สึกซาบซึ้ง
เคลิบเคลิ้มไปตาม ดีกว่าจะพรรณนาตามความเป็นจริง

กวีที่ร้องให้เพราะโศกเศร้าที่ต้องจากนาง ก็อาจรำพันถึงน้ำตา
ของคนเทียบกับสายฝนว่า

เลือดตายยิ่งฝนราย

ร่าย่าน

(กำสรวลศรีปราชญ์)

หรืออาจจะกล่าวเปรียบเทียบกับน้ำตาไหลนองไปถึงสวรรค์
ดังที่ศรีปราชญ์รำพันว่า

เรียบรำนน้ำเนตรถ้วม

ถึงพรหม

พาเทพเจ้าตกจม

จ่อมม้วย

พระสุเมรุเปื่อยเป็นคม

ทบท่าว ลงนา

หากอภินิหารพรหมฉวย

ชีพไว้จึงคง

แม้ไม่กล่าวถึงน้ำตาของตนเอง กวีก็อาจรำพันถึงความโศกเศร้า
ของคนจำนวนมากมาย ซึ่งร้องไห้จนมีน้ำตาทุกหนทุกแห่ง ดังโคลงบท
หนึ่งที่พรรณนาการรำไห้ของประชากรราษฎรเมื่อพระลอสิ้นพระชนม์ว่า

แลแห่งใดเห็นน้ำ

ย้อมน้ำตาคน

(ลิลิตพระลอ)

ไม่แต่จะกล่าวเกินจริงในการพรรณนาความโศกเศร้า กวีอาจจะ
กล่าวเกินจริงในการพรรณนาความรักอันลึกซึ้งก็ได้

กวีที่ต้องการจะกล่าวว่าจะรักนางผู้เป็นที่รักตลอดไป อาจจะ
กล่าวเป็นกลอนอันไพเราะว่า

แม้ม้วยดินส้นฟ้ามหาสมุทร

ไม่สิ้นสุดความรักสมครสมาน

แม้เกิดในใต้หล้าสุธาธาร

ขอพบพานพิศวาสทุกชาติไป

(พระอภัยมณี)

หรือกล่าวเป็นโคลงเปรียบเทียบว่า

คราบขุนคิริขันธ์	ขาดสลาย แลแม่
รักษาภัยคราพหาย	หกฟ้า
สุริยจันทร์ขาย	จากโลก ไปฤ
ไฟแล่นล้างสีหัตถ์	หอนล้างอาลัย

(โคลงนิราศนรินทร์)

ความหวงแหนที่กวีมีต่อนางผู้เป็นที่รัก ก็อาจจะพรรณนาให้
ซาบซึ้งได้โดยกล่าวเกินจริง

ศรีปราชญ์กล่าวถึงหญิงที่รักของตนว่า

อ้าโถมแม่แบบบาง	บัวมาศ กุเอย
ควรแผ่แผ่นทองหุ้ม	ห่อไว้หวังสงวน
หรือที่นายนรินทร์ธิเบศร์กล่าวว่า	
โถมแม่จักฝากฟ้า	ฤๅดิน ดีฤ
เกรงเทพให้ธรณินทร์	ลอบกล้า
ฝากลมเลื่อนโถมบิน	บนเล่า นะแม่
ลมจะชายชักช้า	ชอกเนื้อเรียมสงวน

(โคลงนิราศนรินทร์)

ถ้อยคำของกวีที่คัดมาข้างต้นนั้น ล้วนแล้วแต่เป็นไปไม่ได้
แต่ในการอ่านกวีนิพนธ์ ถ้าผู้อ่านมีดวงอยู่แต่ว่าถ้อยคำของกวีเป็น
ไปได้หรือไม่ ความซาบซึ้งประทับใจที่ควรจะได้รับจากบทกวีก็มีแต่
จะสูญเสียไปอย่างน่าเสียดาย

ลักษณะคำกล่าว

หญิง ๒ คนสนทนากัน คนหนึ่งถามว่า “นี่ตาเอกหายไไหนไม่อยู่บ้านหรือ” อีกคนหนึ่งตอบว่า “โอ๊ย มันไม่เคยอยู่บ้านหรอกฉันก็ต้อง เอาหูไปนา เอาตาไปไร่ จินยู่กับมันมากเราจะประสาทเสียคนเรานะนะ รักดีหามจั่ว รักชั่วหามเสา อีกหน่อยมันก็คงจะได้สำนึก”

หญิงคนที่ ๒ ใช้คำกล่าวว่า ‘เอาหูไปนา เอาตาไปไร่’ และ ‘รักดีหามจั่ว รักชั่วหามเสา’ คำกล่าวทั้งสองนี้ น่าสังเกตที่ต่างแบ่งเป็น ๒ วรรค แต่ละวรรคมีคำจำนวนเท่ากัน และมีสัมผัสเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน คำในแต่ละวรรคมีทั้งซ้ำและไม่ซ้ำ คำที่ซ้ำกันจะอยู่ในตำแหน่งตรงกัน ส่วนคำที่ไม่ซ้ำนั้น คำที่อยู่ในตำแหน่งตรงกันมักเป็นคำชนิดเดียวกัน เช่น เป็นคำนาม คำกริยา เหมือนกันและมักจะมีความหมายสัมพันธ์กัน เช่น เป็นคำตรงข้าม หรือเป็นคำที่มักใช้คู่กัน เห็นได้ว่าผู้คิดคำกล่าวทั้งสองนี้ได้เลือกสรรคำอย่างระมัดระวัง หากตัดคำใดหรือเปลี่ยนคำใด รสของถ้อยคำก็จะเปลี่ยนไปมาก

คำกล่าวที่มีการเลือกสรรถ้อยคำอย่างระมัดระวังดังคำกล่าวข้างต้นนี้มีอยู่ไม่น้อยในภาษาไทย และเราเรียกชื่อต่างๆ กัน เช่น สุภาษิต คำพังเพย คติพจน์ สำนวน และคำขวัญ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของคำกล่าวต่างๆ ไว้ดังนี้

สุภาษิต คือ ‘คำพูดที่เป็นคติ’

คำพังเพย คือ ‘คำกล่าวกล่าวไว้ให้ตีความเข้ากับเรื่อง’

คติพจน์ คือ ‘ถ้อยคำที่เป็นแบบอย่าง’

สำนวน คือ ‘ถ้อยคำที่เรียบเรียงโวหาร บางทีก็ใช้ว่าสำนวนโวหาร’

คำขวัญ คือ ‘ถ้อยคำที่แต่งขึ้นเพื่อเตือนใจ หรือเพื่อให้เป็นสิริมงคล’

นิยามความหมายของคำกล่าวเหล่านี้ไม่เหมือนกัน น่าจะแยกความหมายของคำกล่าวเหล่านี้ได้เด็ดขาด แต่เมื่อถึงคราวจะต้องแยกว่าไหนเป็นสุภาษิต ไหนเป็นพังเพย ไหนเป็นสำนวน ก็อาจจะเกิดปัญหา บางคำกล่าวมีลักษณะเป็นได้หลายอย่าง ผู้พิจารณาคนละคนอาจเรียกชื่อต่างกันไป แต่ไม่ว่าจะเรียกชื่ออย่างไร ลักษณะถ้อยคำที่พบได้ในคำกล่าวทั้งหลายมักจะเป็นทำนองเดียวกัน คือเลือกคำตรงข้ามหรือคำที่เป็นคู่กันมาเทียบกัน คำที่นำมาเทียบกันนี้มักอยู่ในตำแหน่งเดียวกัน และบริบทอื่นๆ ก็คล้ายกัน ตัวอย่างเช่น

รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี

ปลูกเรือนตามใจผู้อยู่ ผูกอู่ตามใจผู้นอน

ดูช้างให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่

นอนสูงให้นอนคว่ำ นอนต่ำให้นอนหงาย

น้ำขุ่นไว้ใน น้ำใสไว้นอก

ดูช้างให้ดูหน้าหนาว ดูสาวให้ดูหน้าร้อน

คบคนให้ดูหน้า ซื้อผ้าให้ดูเนื้อ

อยากเป็นหนี้ให้เป็นนายหนี้ อยากเป็นข้าให้เป็นนายประกัน

ออกเรือหาถ่อ ดั่งหม้อหาฟืน

เกลียดขี่ขี่ตาม เกลียดความความถึง
 อร่อยแก่ปาก ลำบากแก่ท้อง
 พลังปากเสียสืล พลังตีนตกดินไม้
 ผู้ดีเดินตรอก ชีครอกเดินถนน
 คนรักเท่าผืนหนัง คนชังเท่าผืนเสื่อ
 หาดีใส่ตัว หาชั่วใส่เขา
 ไก่งามเพราะขน คนงามเพราะแต่ง
 หุงข้าวประชิดหมา ปิ้งปลาประชิดแมว
 สำเนียงส่อภาษา กิริยาส่อสกุล
 รู้หลบเป็นปีก รู้หลีกเป็นหาง
 หวานเป็นลม ขมเป็นยา
 ไม่เห็นน้ำดัดกระบอก ไม่เห็นกระรอกก่งหน้าไม้
 มีดอยู่ในเรือนเหมือนพริ้ว ข้าวอยู่ในเรือนเหมือนเม็ย
 ปล้าผีลุด ปลุกผีนั่ง
 บัวไม่ให้ช้ำ น้ำไม่ให้ขุ่น
 ฝนสั่งฟ้า ปลาสั่งหนอง
 ทำดี ที่เหลว
 สุกกินได้ ไหม้กินดี
 กินอยู่กับปาก อยากอยู่กับท้อง
 กินบนเรือน จีบบนหลังคา
 เสื่อทลายห้าง ช้างทลายโรง
 เลือกที่รัก มักที่ชัง
 หัวไม้วางหางไม้เว้น
 ชักน้ำเข้าลิก ชักศึกเข้าบ้าน
 คดในข้อ งอในกระดูก

ทั้งหมดนี้เป็นคำกล่าวที่มีมาแต่โบราณ คำกล่าวที่เพ่งคิดกันขึ้นใหม่และเรียกชื่อว่าคำขวัญ ก็มีลักษณะเช่นนี้อยู่ไม่น้อย ตัวอย่างเช่น

ป่าไม้อยู่ชีวิตรอด ป่าไม่วอดชีวิตวาย

ตลาดปลอดโรค ผู้บริโภคปลอดภัย

ขับรถระวังคน ข้ามถนนระวังรถ

ขับรถให้เตือนตน ข้ามถนนให้เตือนตา

สะอาดกายเจริญวัย สะอาดใจเจริญสุข

หลงทางเสียเวลา หลงคิดยาเสียอนาคต

พัฒนาสังคมต้องอาศัยคน พัฒนาประชาชนต้องอาศัยครู

จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นคำกล่าวแต่โบราณหรือคำกล่าวที่เพ่งคิดขึ้นใหม่ ก็ใช้กลวิธีอย่างเดียวกัน คือเลือกคำที่สัมพันธ์กันไว้ในตำแหน่งเดียวกัน ลักษณะการเรียบเรียงถ้อยคำเช่นนี้น่าจะถือได้ว่าเป็นที่นิยมของไทย

รายละเอียดในการพรรณนา

ในหนังสือ คำบรรยายโรงเรียนการประพันธ์ (ทางไปรษณีย์) ซึ่งไทยวัฒนาพานิชพิมพ์จำหน่ายเมื่อ ๔๐ กว่าปีมาแล้ว มีคำอธิบายเกี่ยวกับการพรรณนา และยกตัวอย่างบทพรรณนาของนักเรียนผู้หนึ่งว่า

มันยืนจังก้า เตรียมพร้อมที่จะตะครุบขบกัด ริม
ฝีปากบนทั้งสองย่นขึ้น มองแลเห็นเขี้ยวขาวเรียงเป็นดับ
เสียงคำรามฮืออย่างดุเดือดอยู่ในลำคอ ดวงตาขุ่นขวาง
กล้ำมเนื้อเกร็ง หางแข็งไม่มีตก ขนตามตัวลุกชัน ขนหาง
พอง และจะไล่กวดอย่างเหยียดทีเดียวถ้าศัตรูมันวิ่งหนี
ทางโรงเรียนแก้ไขบทพรรณนาข้างต้นเป็นดังนี้

มันยืนจังก้า แยกเขี้ยวขาวคำรามฮือๆ ตาขวาง
ขนพอง เตรียมพร้อมจะกระโดดงับหรือไล่กวด

วิธีแก้ไขของโรงเรียนการประพันธ์ก็คือ ตัดทอนรายละเอียดลงตามที่เข้าใจกันนั้น การพรรณนาคือการกล่าวเรื่องราวอย่างละเอียด บทพรรณนาที่มีรายละเอียดมากจึงน่าจะดีกว่าบทพรรณนาที่มีรายละเอียดน้อย แต่ตัวอย่างบทพรรณนาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ผู้พรรณนาไม่ควรต้องกล่าวถึงทุกสิ่งที่นึกเห็น แต่ควรเลือกเฉพาะสิ่งที่จะช่วยกระตุ้นจินตนาการของผู้อ่าน เคยมีผู้กล่าวเปรียบเทียบว่า คนเราดีกว่ากล้อง

ถ่ายรูปธรรมดาตรงที่วารู้จักเลือก รู้จักวิเคราะห์ จัดลำดับภาพใหม่ เพื่อให้สิ่งที่ต้องการเน้นดูเด่นกว่าสิ่งอื่น สิ่งใดไม่สำคัญก็ตัดทิ้งไป เพราะถ้ายิ่งให้รายละเอียดมาก สิ่งที่ต้องการพรรณนาแทนที่จะชัดเจนก็จะกลับพรั่มัวไป

การเลือกรายละเอียดในการพรรณนาอาจมีผลให้ผู้อ่านนึกเห็นสิ่งที่พรรณนาในแง่มุมต่างๆ กัน เป็นต้นว่าห้องห้องเดียวกัน ผู้พรรณนาอาจเน้นให้เห็นความเป็นระเบียบของห้อง หรือความเก่าแก่ของห้อง หรือความงดงามของห้อง หรือความกว้างขวางของห้อง หรือลักษณะนิสัยของเจ้าของห้อง ฯลฯ สิ่งเหล่านี้แสดงได้โดยรายละเอียดที่ผู้พรรณนาจะเลือกบอกแก่ผู้อ่าน

ในบางกรณี ผู้พรรณนามิได้ต้องการเพียงทำให้ผู้อ่านรู้สึกนึกเห็นสิ่งที่ตนพรรณนาเท่านั้น ยังต้องการแสดงอารมณ์ของคนด้วยว่าเป็นอย่างใด ในกรณีเช่นนี้ ผู้พรรณนาก็จำเป็นต้องเลือกเฉพาะรายละเอียดที่จะนำผู้อ่านไปสู่อารมณ์เช่นนั้น บทพรรณนาต่อไปนี้มีข้อบกพร่องที่ให้รายละเอียดอันทำให้อารมณ์เปลี่ยนไป

มองไปเบื้องหน้าฉันเห็นทะเลกว้าง หาดทราย
ยาวเหยียด ยิ่งดูก็ยิ่งรู้สึกเปลี่ยวเปล่าอ้างว้าง เด็ก ๆ
หลายคนวิ่งไล่จับกัน ส่งเสียงกรียวกราวอยู่บนหาด ดู
น่าสนใจ

ตอนต้นผู้พรรณนาเขียนถึงทะเลกว้าง หาดทรายยาวเหยียดชวนให้รู้สึกเปลี่ยวเปล่าอ้างว้าง แต่ตอนท้ายเขียนถึงเด็กวิ่งไล่จับกันชวนให้รู้สึกสนุก ความรู้สึกทั้งสองขัดแย้งกัน น่าจะเลือกเขียนเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง

การลำดับรายละเอียด

ในหนังสือเรื่อง กามนิด มีตอนหนึ่งเล่าถึงกามนิดเดินทางไปยังกรุงโกสัมพี ผู้ประพันธ์พรรณนาภาพกรุงโกสัมพีไว้ดังนี้

พอข้าพเจ้าเห็นก็ออกอุทาน, เพราะมองไปทาง
หัวเลี้ยวแม่น้ำคงคาก็เห็นกรุงโกสัมพีงดงามมาก เห็น
กำแพงปราการบ้านเรือนสลัปล้างดูเป็นลวดหลั่น มี
เชิงเทินทำน้ำท่าเรือต้องแสงแดดในเวลาอัสดง ดูประหนึ่ง
ว่าเป็นเมืองทอง ส่วนยอดปราสาทเป็นทองแท้ก็ส่องแสง
ดูคั่งว่ามีอาทิตย์อยู่หลายดวง คว้นไฟสีด้าแดงพลุ่งๆ ขึ้น
จากลานเทวสถาน ถัดลงไปข้างล่างริมฝั่งน้ำ เห็นคว้น
สีเขียวอ่อนลอยขึ้นมาจากอสุภที่กำลังเผาในลำน้ำอัน
ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งฉายเงาแห่งสถานต่างๆ ลงไปเห็นกระเพื่อมๆ,
มีเรือน้อยใหญ่นับไม่ถ้วน มีใบและธงทิวสีต่างๆ แลดู
งามตา...

ผู้ประพันธ์พรรณนาไปตามลำดับ ตั้งแต่สิ่งที่ใกล้ตากามนิด
ที่สุด คือกำแพงเมือง จนถึงสิ่งที่ไกลออกไปได้แก่บ้านเรือน เชิงเทิน
ทำน้ำ ท่าเรือ ยอดปราสาท ลานเทวสถาน ลำน้ำ และเรือในลำน้ำ
การพรรณนาดูแจ่มชัด ทำให้ผู้อ่านพลอยรู้สึกนึกเห็นไปกับผู้ประพันธ์ด้วย

มีผู้เปรียบเทียบการพรรณนากับการวาดภาพ ภาพวาดกับข้อความที่พรรณนาต่างกันที่ว่า ผู้ดูภาพได้เห็นภาพพร้อมกันทีเดียวทั้งภาพหรือเกือบทั้งภาพ แต่ผู้อ่านข้อความที่พรรณนาต้องค่อยๆ คิดตามรายละเอียดไปเป็นลำดับ การลำดับรายละเอียดในการพรรณนาจึงสำคัญ ถ้าลำดับรายละเอียดไม่ดี ผู้อ่านก็จะไม่สามารถนึกภาพ หรือกลิ่น หรือเสียง ฯลฯ ของสิ่งต่างๆ หรือเหตุการณ์ต่างๆ ได้

เรื่องการลำดับรายละเอียดนี้ผู้เขียนเคยสนใจและได้ลองรวบรวมบทพรรณนาจำนวนหนึ่ง ได้พบข้อบกพร่องด้านการลำดับรายละเอียดแยกได้เป็น ๓ ประเภทดังนี้

ประเภทแรก ผู้พรรณนามิได้พรรณนาไปตามลำดับ แต่เขียนย้อนกลับไปกลับมา เช่น

จามจรีแผ่กิ่งก้านสาขาเขียวชอุ่ม เหนือจามจรี
ขึ้นไปสนสายใบล้อมเล่น ดูร่าเริง สดใส จามจรีบางกิ่งก็
ทอดตัวลงเหมือนกิ่งไทร สดต้นใหญ่ใกล้ๆ จามจรีนั้นดู
สูงทึบมัน

ผู้พรรณนาเขียนถึงจามจรี แล้วเขียนถึงสน เขียนถึงจามจรีใหม่ แล้วเขียนถึงสนอีก ทำให้ผู้อ่านสับสนได้ง่าย

ประเภทที่สอง ผู้พรรณนาแทรกข้อความอื่นไปในระหว่างข้อความที่พรรณนา ทำให้การพรรณนาไม่เกี่ยวเนื่องกัน เช่น

ท้องฟ้าเวลานี้เป็นสีขาวหม่น นกตัวหนึ่งบินอยู่
กลางท้องฟ้า ดูโดดเดี่ยว (ข้าพเจ้าชอบมองฟ้าเวลาหลัง
ฝนตก) ลมพัดเอื่อยๆ เป็นบรรยากาศที่เศร้าสร้อยอย่าง
บอกไม่ถูก (ข้าพเจ้าชอบนั่งดูท้องฟ้าอย่างนี้ บางทีก็นั่งดู
มดที่เดินไต่อยู่บนโต๊ะซึ่งข้าพเจ้ายังไม่ได้ใช้ดู คนบางคน
เขาไม่ชอบบรรยากาศแบบนี้)

ข้อความในวงเล็บคือข้อความที่น่าจะตัดทิ้งไป

ประเภทที่สาม ผู้พรรณนาได้พิจารณาความเหมาะสมในการ
เสนอรายละเอียด ในบางกรณีการเสนอรายละเอียดที่สำคัญก่อน
รายละเอียดที่ไม่สำคัญ ทำให้ได้ผลตรงข้ามกับที่ผู้พรรณนาต้องการ เช่น

ข้าพเจ้าถูกรถยนต์ชน กระดูซี่โครงและแขนขา

หักเป็นหลายท่อน ร่างกายถลอกปอกเปิก

เรื่องที่ร่างกายถลอกปอกเปิกนับได้ว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยเมื่อ
เทียบกับเรื่องกระดูกซี่โครงและแขนขาหัก หากผู้พรรณนาต้องการ
จะกล่าวถึงเรื่องร่างกายถลอกปอกเปิกด้วย ก็ควรเรียงไว้ก่อนเรื่อง
กระดูกซี่โครงหัก ไม่เช่นนั้นแทนที่จะทำให้ผู้อ่านเห็นใจก็กลับทำให้
ผู้อ่านขบขัน

การเปรียบเทียบ

เด็กชายเยี่ยมอายุ ๖ ขวบ เห็นฟ้าแลบแปลบปลาบก็ร้องว่า “แน่ะ ฟ้าถ่ายรูป”

ฟังคำพูดของเด็กชายเยี่ยมแล้วก็ได้แฉะคิดอะไรหลายอย่าง อย่างหนึ่งก็คือ เด็กอายุ ๖ ขวบ แม้จะมีประสบการณ์น้อยนิด และยังไม่รู้คำและสำนวนไม่มากเท่าผู้ใหญ่ ก็สามารถเปรียบเทียบได้เข้าที่ อีกอย่างหนึ่งก็คือการเปรียบเทียบย่อมแสดงลักษณะเฉพาะตัวของผู้เปรียบเทียบ เด็กบางคนเคยคุ้นกับวิทยาการสมัยใหม่มากกว่าปรากฏการณ์ธรรมชาติ แทนที่จะเปรียบว่าถ่ายรูปแล้วเห็นไฟแวบเหมือนฟ้าแลบ กลับเปรียบฟ้าแลบว่าเหมือนถ่ายรูป

การเปรียบเทียบก็คือการนำสิ่งที่เหมือนมาเทียบกัน ช่วยสร้างสีสันให้แก่ภาษา และทำให้การพรรณนาชัดเจนขึ้น ในชีวิตประจำวัน เราจะได้ยินการเปรียบเทียบวันละหลาย ๆ ครั้ง เช่น ขับเร็วยังกับจะเหาะ พุดปากเป็นชักยนต์ จี๋เหนียวเหมือนดั่งเม ดุยกับเสือ ฯลฯ ใครเปรียบเทียบได้เข้าที่ก็มีผู้ใช้ตามจนถือเป็นแบบแผน เช่น ถ้าเปรียบหน้าจะต้องเปรียบกับดวงจันทร์ เปรียบตาจะต้องเปรียบกับดาวดวง เปรียบคิ้วจะต้องเปรียบกับคันศร ฯลฯ แต่สำนวนเขียนที่มีการเปรียบเทียบตามแบบฉบับ มิได้แสดงลักษณะเฉพาะตัวของผู้เปรียบ และมักไม่น่าสนใจเท่าการเปรียบเทียบที่แปลกออกไป เช่น

ข้ายังไม่เคยรู้จักเจ้าคนนั้น พิศดูรูปโฉมเห็น
เป็นคนกลางเก่ากลางใหม่โดยอายุ เอวบางโดยความอด
โซ คร่ำคร่ำโดยเครื่องแต่ง ดูเสื้อผ้ารุ่งรังเหมือนสัปเหร่อ
สีหน้าซีดเหมือนศพ ข้านึกในใจว่าเจ้าคนนี้ทำผิด เพราะ
บุคคลไม่มีสิทธิเหมือนสัปเหร่อกับเหมือนศพพร้อม
กันได้

(จดหมายจากวางหว้า)

ในตำราการเขียนจะแบ่งประเภทการเปรียบเทียบไว้หลายแบบ
แบบที่กล่าวถึงกันมากกว่าแบบอื่นๆ ก็คือ อุปมา กับ อุปลักษณ์ อุปมา
เป็นการเปรียบเทียบโดยตรงไปตรงมา ผู้เปรียบเทียบบอกว่าอะไรเหมือน
อะไรโดยมีคำที่แสดงการเปรียบเทียบ เช่น เหมือน คล้าย ดัง ประดุจ
อุปลักษณ์ เป็นการเปรียบเทียบโดยการแนะ ผู้เปรียบเทียบจะถือ
เสมือนว่าสิ่งที่ต้องการพรรณนา กับสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบเป็นสิ่งเดียวกัน

คำประพันธ์ต่อไปนี้มีอุปมา

เห็นสองราชกษัตริ ในช่องสี่หบัญชร ดูจ้อปสรสู่หล้า

ส่วนคำประพันธ์ต่อไปนี้มีอุปลักษณ์

พ้อตายคือฉัตรกัน หายหัก

มีผู้กล่าวว่า อุปมา เป็นการนำสิ่งที่คล้ายคลึงสองสิ่งมาเทียบ
เคียงกัน ส่วน อุปลักษณ์ เป็นการบังคับให้คิดถึงสองสิ่งที่เหมือนกัน
พร้อมๆ กัน ในการเปรียบเทียบนั้นบางคนชอบใช้อุปมา บางคนชอบใช้
อุปลักษณ์ บางคนชอบใช้ปนๆ กัน จะเลือกใช้วิธีเปรียบเทียบแบบใด
ก็ไม่สำคัญเท่ากับการเลือกสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ

ข้อบกพร่องในการเปรียบเทียบ

นักเรียนผู้หนึ่งเขียนพรรณนาถึงนกน้อยตัวหนึ่งไว้ดังนี้
 ‘นกน้อยจิกดอกไม้ซึ่งอยู่ในพานอันเปรียบได้กับใจของคน’

อ่านข้อความแล้ว เข้าใจไม่ชัดเจนว่านักเรียนผู้นี้ต้องการเปรียบเทียบดอกไม้ในพานกับใจของคน หรือเปรียบพานกับใจของคน แต่ไม่ว่าจะเปรียบเทียบคนกับดอกไม้หรือกับพาน ผู้อ่านก็นึกคล้อยตามได้ยากว่าทำไมจึงเปรียบเช่นนั้น ทั้งนี้เพราะดอกไม้และพานมีลักษณะต่างกัน ไกลกับใจคน ในการพรรณนาเปรียบเทียบนั้น แม้ว่าผู้พรรณนานำจะนำสิ่งที่ต่างกันมากๆ มาเปรียบกัน เพื่อกระตุ้นความสนใจของผู้อ่าน แต่สิ่งที่ต่างกันที่นำมาเปรียบก็ควรจะมีลักษณะที่เหมือนกัน พอจะนำมาเปรียบกันได้ หากนำสิ่งที่ไม่เหมือนกันเลยมาเปรียบกัน แทนที่การเปรียบเทียบจะให้ภาพที่กระจ่างชัด ก็กลับให้ผลตรงข้าม

นอกจากการนำสิ่งที่ไม่เหมือนมาเปรียบกัน การเปรียบเทียบมากเกินไปก็ถือได้ว่าเป็นข้อบกพร่อง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ภาพตรงหน้าข้าพเจ้าราวกับवाद เป็นภาพของ
 ชายหาดยาวราวกับไม่มีที่สิ้นสุด คลื่นซัดฝั่งแล้วทยอย
 หายไปราวกับชีวิตมนุษย์ที่ไม่เคยอยู่นิ่ง ดวงสุริยากำลัง
 ส่องแสงราวกับเหนียวอ่อนเต็มที สนชายหาดส่ายใบราว
 กับสตรีโฉมงามยามสะเทิ้น

ประโยคในตัวอย่างทุกประโยคมีการเปรียบเทียบ ทำให้น่าเบื่อ
ข้อบกพร่องอีกประการหนึ่งในการเปรียบเทียบคือ ผู้พรรณนา
แทรกการเปรียบเทียบไว้ในตอนที่ไม่ควรจะเปรียบ เช่น

มองจากหน้าต่างรถ เป็นภูเขาเขียวครึ้มตัด
กับท้องฟ้าสีน้ำเงินใส ดอกไม้ป่าขาวบ้าง เหลืองบ้าง
บานสะพรั่ง ดอกไม้เหล่านี้เปรียบได้กับความงามของสตรี
ที่มีหลายแบบ บ้างก็สวยฉูดฉาด บ้างก็สวยเรียบๆ ละมุน
ละไม ผีเสื้อแสนสวยขยับปีกบินไปที่ดอกไม้ดอกนั้นบ้าง
ดอกนี้บ้างอย่างมีความสุข ทัศนธรรมชาติช่างสวยงามน่า
รื่นรมย์เสียจริงๆ

การเปรียบเทียบดอกไม้กับสตรีไม่ได้ช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพ
ชัดเจนขึ้น ควรจะตัดส่วนที่เป็นการเปรียบเทียบทิ้งไป

นอกจากนั้น เมื่อผู้พรรณนาเปรียบสิ่งหนึ่งกับสิ่งใดแล้ว หาก
เปลี่ยนสิ่งที่ใช้เปรียบก็จะทำให้ผู้อ่านงง เช่นมีผู้พรรณนาถึงตึกเรียน
ดังนี้

เบื้องหน้าข้าพเจ้าเป็นอาคารงามสง่าบนผืนหญ้า
สีเขียวขจี ความเก่าแก่และความใหญ่โตของอาคารหลังนี้
ทำให้ข้าพเจ้านึกถึงปราสาทเขาพระวิหารซึ่งเราได้สูญเสีย
ไปอย่างน่าเสียดาย ในปัจจุบันเราจะสร้างอาคารที่งามสง่า
เช่นนี้คงไม่ได้อีกแล้ว โอ้ นครวัดของเมืองไทย

แม้ว่าทั้งปราสาทเขาพระวิหารและนครวัดจะเป็นสิ่งก่อสร้าง
ของขอม แต่ก็มีความแตกต่างที่ไม่เหมือนกัน ไม่ควรนำมาเปรียบ
เทียบอาคารหลังเดียวกัน

อนึ่ง การเปรียบเทียบมิได้เพียงแต่ช่วยให้เห็นภาพ ยังอาจช่วยให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สุขหรือเศร้าก็ได้ ผู้พรรณนาจึงน่าจะตัดสินใจให้แน่ว่าต้องการให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์อย่างไร และเปรียบเทียบเพื่อให้เกิดอารมณ์เช่นนั้น ไม่ใช่เปรียบดังตัวอย่างต่อไปนี้

คลื่นซัดซาดูคึกคะนอง สนย่นต้นอยุธยาหาด ใบ
ซัดสายคล้ายร้องไห้

ประโยคแรกเขียนว่า ‘คลื่นซัดซาดูคึกคะนอง’ แสดงอารมณ์เบิกบานยินดี แต่ประโยคต่อมาเขียนเปรียบเทียบว่า ‘ใบสนซัดสายคล้ายร้องไห้’ แสดงอารมณ์เศร้า อารมณ์เบิกบานยินดีกับอารมณ์เศร้าดูไม่น่าจะไปกันได้

ตัวอย่างทั้งหลายที่ยกมาข้างต้นคงจะพอแสดงได้ว่า การเปรียบเทียบอาจมีข้อบกพร่องได้ต่าง ๆ เมื่อเขียนเปรียบเทียบแล้วบกพร่อง ข้อความที่เขียนก็จะไม่น่าอ่านและไม่ให้ภาพที่ชัดเจนเท่าที่ควร

พูดเป็นปริศนา

เมื่อ ๒-๓ วันก่อน ผู้เขียนได้อ่านเรื่อง มโหสถชาดก มีข้อความตอนหนึ่งเล่าถึงคำสนทนาระหว่างมโหสถและนางอมร ผู้เขียนจะขอคัดข้อความมาทั้งหมด เพราะเห็นว่าวิธีตอบคำถามของนางอมร น่าสนใจ ดังนี้

มโหสถรู้ความนั้นแล้วยืนในที่ใกล้แห่งนางอมร
ถามว่า แน่ะ นางผู้เจริญ นางชื่ออะไร นางอมรตอบว่า
ข้าแต่ท่าน สิ่งใดของข้าพเจ้าไม่มีในอดีต อนาคต และ
ปัจจุบัน สิ่งนั้นเป็นชื่อของข้าพเจ้า มโหสถกล่าวว่า แน่ะ
นางผู้เจริญ ชื่อว่าความไม่ตายไม่มีในโลก เพราะฉะนั้น
นางจึงชื่อว่า อมร นางอมรตอบว่า อย่างนั้นถูก มโหสถ
ถามว่า แน่ะ นางผู้เจริญ นางจักนำข้าวค์ไปเพื่อใคร
ในเมื่อนางอมรตอบว่า ข้าแต่ท่าน ข้าพเจ้านำไปเพื่อ
บุรพเทวดา มโหสถจึงกล่าวว่า แน่ะ นางผู้เจริญ บิดา
มารดาชื่อว่าบุรพเทวดา ชะรอยนางจักนำข้าวค์ไปสู่
บิดาของนาง นางอมรตอบว่า ถูกละ มโหสถซักต่อไปอีก
ว่า บิดาของนางทำกิจอะไร นางอมรตอบว่า บิดาของ
ข้าพเจ้าทำสิ่ง ๑ โดยส่วน ๒ มโหสถกล่าวว่า แน่ะ นาง

ผู้เจริญ การไถนาซื้อว่าการทำกิจ ๑ โดยส่วน ๒ ชะรอย
 บิดาของนางไถนา นางอมรตอบว่า ถูกละ มโหสถถามอีก
 ว่า ก็บิดาของนางไถนาในที่ไหน นางอมรตอบว่า ชนทั้ง
 หลายไปในที่ไคคราวเดียว ภายหลังไม่กลับ บิดาข้าพเจ้า
 ไถนาในที่นั้น มโหสถกล่าวว่า ป่าช้าชื่อว่าสถานที่แห่งชน
 ทั้งหลายไปคราวเดียว ภายหลังไม่กลับ ชะรอยบิดาของ
 นางจักไถนาในที่ใกล้ป่าช้า นางอมรตอบว่า ถูกละ มโหสถ
 ถามต่อไปว่า แน่ะ นางผู้เจริญ วันนี้นางจะกลับหรือไม่
 กลับ นางอมรตอบว่า ข้าแต่ท่าน ถ้าว่ามา ข้าพเจ้าจะยัง
 ไม่กลับ ถ้าว่าไม่มา ข้าพเจ้าจักกลับ มโหสถกล่าวว่า
 แน่ะ นางผู้เจริญ บิดาของนางชะรอยจักไถนาใกล้ฝั่ง
 แม่น้ำ ครั้นเมื่อน้ำมา นางจักไม่กลับ ครั้นเมื่อน้ำไม่มา
 นางจักกลับ นางอมรตอบว่า ถูกละ

นางอมรไม่ได้ตอบคำถามของมโหสถอย่างตรงไปตรงมา แต่
 บอกเป็นปริศนา มโหสถจะต้องไขปริศนาเสียก่อนจึงจะสามารถรับสาร
 จากนางอมรได้

นางอมรบอกเป็นปริศนาเพื่อลองปัญญามโหสถ เมื่อมโหสถ
 สามารถแก้ปริศนาได้ เข้าใจว่านางอมรบอกตนว่าอย่างไร ก็ต้องนับว่า
 มโหสถเป็นผู้ฉลาด ในบางกรณีผู้บอกปริศนามิได้ต้องการลองปัญญา
 ผู้ฟัง แต่ที่ต้องทำเช่นนั้นก็เพราะไม่สามารถจะบอกเล่าเรื่องราวอย่าง
 ตรงไปตรงมา ดังตัวอย่างในเรื่อง รามเกียรติ์ ไมยราพลักพระรามไปขัง
 ไว้ หนุมานติดตามไปและได้ถามทางจากมัจฉานุ บุตรของตน มัจฉานุ
 อีตอัดใจมาก ตอบหนุมานเป็นปริศนา ดังข้อความในกลอนมีว่า

บัดนั้น
ได้ฟังอรรถอันตั้งใจ
ข้อนี้ขัดสนเป็นพันคิด
ด้วยพระยาไมยราพอสรี
พระคุณดังคุณบิดุเรศ
อันซึ่งจะบอกมรคา
บิดาลงมาทางไหน
จงเร่งพินิจพิศดู

มัจฉานุผู้มีอชฌาสัย
บังคมไหว้แล้วตอบว่า
พระบิดาจงโปรดเกสี
ได้เลี้ยงลูกนี้จนใหญ่มา
ซึ่งบังเกิดเกศเกศา
ดั่งข้าไม่มีกตัญญู
ทางนั้นจะไปยังมีอยู่
ก็จะรู้ด้วยปรีชาชาญ

หนุมนาก็ไขปริศนาได้ เดินทางต่อไปด้วยวิธีเดียวกับที่เดินทาง
ลงมา คือหักก้านบัวแล้วลอดไปตามไส้บัว

ทั้งตัวอย่างเรื่อง มโหสถชาดก และเรื่อง รามเกียรติ์ แสดง
ให้เห็นว่าการบอกเป็นปริศนานั้น จะได้ผลหรือไม่ต้องอาศัยทั้งผู้บอก
และผู้ฟัง ไม่ใช่อาศัยสติปัญญาของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงฝ่ายเดียว ถ้า
มโหสถและหนุมนาก็ไขปริศนาไม่ได้ การบอกเล่าของนางอมรและ
มัจฉานุก็ไร้ผล สื่อความคิดไม่ได้

แนะนำให้คิดต่อ

ในเรื่อง ฟาโหมในซานมารีโค ซึ่งเทศกัณฑ์ นิยมเหตุ แปลจากเรื่อง *Don Quixote U.S.A.* ของ Richard Powell เปเป้ ซึ่งมีลักษณะเป็น ‘เจ้าหนูจอมกะล่อน’ ได้บอกกับอาร์เธอร์ ฟีบอดี กู๊ดพาสเจอร์ พระเอกชาวอเมริกันว่า

ในนี้มีรูปหนึ่งที่เป็นภาพซินญอร่าทรงสะคราญ ที่มีเสื้อผ้าทั้งชั้นนอกชั้นในหล่นอยู่แทบเท้า อ้า ซินญอร์ ถ้าใครได้เห็นก็คงจะเป็นบุญตา

หลังจากที่อาร์เธอร์ได้จ่ายเงินให้เปเป้จำนวนหนึ่ง และได้ดูภาพที่ ‘ใครได้เห็นก็คงจะเป็นบุญตา’ นั้นแล้ว ก็เขียนบรรยายไว้ว่า

สำหรับซินญอร่าทรงสะคราญที่มีเสื้อผ้าทั้งชั้นนอกชั้นในหล่นอยู่แทบเท้านั้น จริงอย่างที่เปเป้ว่าทุกอย่าง ยกเว้นเพียงคำคุณศัพท์ที่เขาใช้ว่าทรงสะคราญแทบเท้าของเธอมือมีเสื้อผ้าทั้งชั้นนอกชั้นใน ตลอดจนผ้าอะไรต่ออะไรอีกเยอะแยะ ที่เธอขนเอาไปซักที่ทุ่งเวียนน้ำพุกลางใจเมืองเปอร์โตกรานด์

เจ้าหนูเปเป้ไม่ได้พูดปิด เขาพูดว่า ‘...เป็นภาพซินญอร่าทรงสะคราญที่มีเสื้อผ้าทั้งชั้นนอกชั้นในหล่นอยู่แทบเท้า’ ภาพนั้นก็เป็

ภาพชินญอร่าที่กำลังซักผ้า มีเสื้อผ้าหล่นอยู่แทบเท้าจริงๆ แต่อาร์เธอร์ คงไม่ยอมเสียเงินเพียงเพื่อจะดูภาพชินญอร่าที่กำลังซักผ้า เขาคาดหวังไว้ว่าจะได้ดูภาพที่น่าสนใจกว่านั้น คำพูดของเปเป้แนะนำให้คิดต่อไปได้ว่า เสื้อผ้าที่หล่นอยู่แทบเท้าชินญอร่าก็คือเสื้อผ้าที่เดิมอยู่บนร่างของชินญอร่านั่นเอง แม้เปเป้จะมีได้พูดปด แต่เขาก็มีเจตนาหลอกอาร์เธอร์ เขาหลอกให้อาร์เธอร์คิดต่ออย่างที่เขาอยากให้อาร์เธอร์คิด

เรารู้กันดีอยู่แล้วว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่รู้จักคิด ถ้อยคำเพียงไม่กี่คำอาจชวนให้คิดสร้างจินตนาการต่อไปได้อีกมากมาย คำพูดของเปเป้เป็นตัวอย่างคำพูดที่ชวนให้คิดต่อ นักเขียนทั้งหลายสามารถใช้นิสัยที่ชอบคิดต่อของมนุษย์มาใช้ให้เป็นประโยชน์ เขียนเล่าเหตุการณ์บางอย่างโดยเว้นเหตุการณ์สำคัญไว้ และคาดหวังว่าผู้อ่านจะคิดต่อไปตามที่ตนต้องการ

ข้อความต่อไปนี้เป็นตอนจบของเรื่องสั้นเรื่องหนึ่ง เล่าถึงหญิงชราซึ่งเสียชีวิตไปโดยไม่มีผู้ใดรู้เห็นและสนใจ

ผู้คนแถบนั้นทั้งหมดเกือบไม่ได้สนใจกันเลยว่า บัดนี้ดีกรูปทรงแปลกประหลาดหลังหนึ่งได้ผุดขึ้นมาแทนบ้านเก่าเล็กทรุดโทรมหลังหนึ่ง ซึ่งเคยเป็นที่ฝากชีวิตเก่าๆ ของหญิงชราคนหนึ่ง

และไม่มีใครสนใจกันด้วยว่า เดิมนั้นไม่มียายแก่นั่งอยู่กับกระจาดผักกระเฉดที่ชอกติกข้างตลาดอีกต่อไปแล้ว

ข้อความต่อไปนี้ก็เป็นตอนจบของเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่ง เล่าถึงชายชราซึ่งเบื่อหน่ายชีวิตและในที่สุดก็เสียชีวิตไป

แล้วไหล่ของชายชราก็ลู่หุบลงมามากกว่าที่เคย
เป็นมาทั้งเจ็ดสิบเอ็ดปี เขาได้เบื้อหน้าย ท้อแท้ และรู้สึก
ตัว ศีรษะเก่าๆ ชราเหมือนสีดอกเลานั้นค่อยๆ ก้มต่ำลง
จรดทรงอกบางเฉียบของเขา คว้นบุหรืจากมือบนที่เท้า
แขนลอยอ้อยอิ่งขึ้นไปสู่เบื้องบนและจางจากไป...จากไป
แดดสีไสแต่เศร้าอาบร่างและใบหน้าอย่างกลมกลืนกับ
สีหน้าและท่าทาง

มันเป็นภาพที่คุณจะไม่ลืมเลยไม่ว่าคุณจะมอง
จากระยะไกล หรือเข้ามาใกล้จนเห็นว่าบุหรืกำลังไหม้
ขี้และนวลกลางของแคนโดยที่แคนมิได้รู้สึกตัว

ผู้เล่าเรื่องทั้งสองลงท้ายเรื่องไว้เพียงนี้ ไม่มีถ้อยคำใดเลยที่
กล่าวถึงความตาย แต่ผู้อ่านทั้งหลายอ่านข้อความข้างต้นแล้วก็ย่อมจะ
คิดต่อไป และส่วนใหญ่ก็คงจะเข้าใจตรงกันว่าตัวละครในเรื่องทั้งสอง
คือหญิงชราและชายชราได้เสียชีวิต

การใช้ภาษาผิดแปลกในร้อยกรอง

คำว่า ร้อยกรอง พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้นิยามไว้ว่า ‘ถ้อยคำที่เรียบเรียงให้เป็นระเบียบตามบัญญัติแห่งฉันทลักษณ์’ ตรงข้ามกับ ร้อยแก้ว ซึ่งเป็น ‘ความเรียงที่สละสลวยไพเราะเหมาะเจาะด้วยเสียงและความหมาย’

หากเปรียบเทียบร้อยกรองกับร้อยแก้ว เราจะพบว่า มีข้อแตกต่างที่สำคัญอยู่ ๒ ประการ ประการแรกร้อยกรองอยู่ในกรอบบังคับ และรูปแบบของร้อยกรองมีโครงสร้างที่แน่นอนกว่าร้อยแก้ว ประการที่สอง ร้อยกรองให้อิสระแก่ผู้เขียน แม้ผู้เขียนร้อยกรองจะตกอยู่ในกรอบบังคับ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกรอบบังคับทางด้านเสียง ผู้เขียนร้อยกรองก็ยังมีอิสระกว่าผู้เขียนร้อยแก้วในด้านอื่นๆ เป็นต้นว่า ในด้านวงศัพท์ การใช้คำ และการเรียงคำ

วงศัพท์ในร้อยกรองกว้างขวางกว่าวงศัพท์ในร้อยแก้ว ในร้อยกรองจะมีคำยืมจากภาษาต่างๆ เช่น ภาษาบาลีสันสกฤต ขวา และมลายู มีศัพท์พื้นสมัยที่ใช้เฉพาะในสมัยสุโขทัยหรืออยุธยา มีศัพท์ภาษาถิ่นซึ่งปกติไม่ใช้ในภาษามาตรฐาน มีคำแผลงซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงเสียงโดยไม่เปลี่ยนความหมาย ศัพท์จำนวนมากใช้ในร้อยแก้วไม่ได้ แต่ใช้ในร้อยกรองได้ เช่น ในร้อยแก้วใช้คำว่า น้ำ

ในร้อยกรองใช้ได้ทั้ง น้ำ ชล อุทก และวาริ ในร้อยแก้วใช้คำว่า ป่า
ในร้อยกรองใช้ได้ทั้ง วน วนา พนัส พนา พนาวา พนาวัน

นอกจากนั้นคำบางคำในร้อยแก้วมีที่ใช้เฉพาะ แต่ในร้อยกรอง
ใช้ได้ทั่วไป เช่น ในร้อยแก้ว เคียร ใช้เฉพาะกับพระราชาและเจ้านาย
แต่ในร้อยกรองใช้กับสัตว์ก็ได้ ดังโคลงใน ลิลิตตะเลงพ่าย ว่า

บัดมงคลพ่าห์ให้	ทวารดี
แว้งเหวี่ยงเบี่ยงเคียรสะบัด	ตกได้
อุกคฤกพดุกเงยงัด	คอคช เคิกแะ
เบนบ้ายหยายแขนงให้	ท่วงท้อที่ถอย

ผู้เบี่ยงเคียรในโคลงข้างต้นคือ ช้างพระที่นั่งของสมเด็จพระ-
นเรศวรมหาราช ถ้าเป็นภาษาร้อยแก้วจะต้องใช้ว่าเบี่ยงหัว จะใช้ว่า
เบี่ยงเคียรไม่ได้เป็นอันขาด

การนำคำมาใช้ในร้อยกรองก็ต่างกับในร้อยแก้ว ในร้อยกรอง
มักใช้คำเท่าที่จำเป็นในการสื่อความหมาย คำต่างๆ ที่ช่วยแสดงความ
สัมพันธ์ของคำมักไม่ปรากฏ ผู้อ่านจะต้องตีความหมายเอาเอง ลักษณะ
เช่นนี้ทำให้บทร้อยกรองกะทัดรัด ใช้ความน้อยกินความมาก สาเหตุ
สำคัญที่ต้องจำกัดคำก็เพราะในร้อยกรองแต่ละชนิดมีการจำกัดจำนวน
คำหรือที่เรียกว่า คณะ

การเรียงคำในบทร้อยกรองก็อาจจะต่างกับที่ใช้กันอยู่ในภาษา
ร้อยแก้ว กวีอาจเรียงคำผิดแบบแผนไปบ้าง เพื่อให้เข้ากับข้อบังคับ
บางประการในบทร้อยกรอง เช่น เสียงสูงต่ำ และสัมผัส และบางครั้ง
กวีก็เรียงคำให้ผิดแบบแผนเพื่อให้บทร้อยกรองไพเราะหรือน่าสนใจ
ดังเช่นโคลงบทนี้

รอนรอนสุริยไธ	อัสดง
เรื้อยเรื้อยลับเมรุลง	คำแล้ว
รอนรอนจิตจ้านงค์	นุขพี เพียงแม่
เรื้อยเรื้อยเรียมคอยแก้ว	คลับคล้ายเรียมเหลียว

ในภาษาร้อยแก้วเราใช้ว่า ตะวันรอน และใจรอนๆ ลับลง เรื้อยๆ และคอยเรื้อยๆ แต่ในบทร้อยกรองนี้ กวีสับลำดับเสีย ใช้ รอนรอน ขึ้นต้นวรรคที่ ๑ และที่ ๓ และใช้ เรื้อยเรื้อย ขึ้นต้นวรรคที่ ๒ และที่ ๔ การอยู่ต้นวรรคทำให้คำ รอนรอน และ เรื้อยเรื้อย ดูเด่นเป็นหัวใจของโคลงทั้งบท

เห็นได้ว่าภาษาในร้อยกรองอาจจะเบี่ยงเบนจากภาษามาตรฐานไปได้มากกว่าภาษาร้อยแก้ว ภาษาที่ผิดแปลกไปนี้มักจะทำให้ผู้อ่าน สะดุดตาสะดุดใจ เราความสนใจได้มากกว่าภาษาที่ใช้กันอยู่ตามปกติ

การซ้ำเสียงในคำประพันธ์

คำประพันธ์ร้อยกรองทุกชนิดต้องแต่งตามฉันทลักษณ์ ทำให้มีการซ้ำเสียงอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ยังมีข้อบังคับที่กวีเพิ่มขึ้นมา ทำให้มีการซ้ำเสียงเพิ่มขึ้นอีก การซ้ำเสียงเป็นพิเศษนี้ถือกันว่าช่วยทำให้บทร้อยกรองไพเราะยิ่งขึ้น กวีท่านหนึ่งที่นิยมการซ้ำเสียงเป็นอย่างยิ่งคือ พระราชนิพนธ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ผู้ทรงใช้พระนามแฝงว่า น.ม.ส. บทร้อยกรองของ น.ม.ส. มีทั้งการซ้ำพยัญชนะต้นของคำ ซ้ำสระของคำ ซ้ำสระกับพยัญชนะท้าย ซ้ำคำทั้งคำ ซ้ำโครงสร้างของประโยค ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ใครใครจะใคร่จรจรล

ณ วิตรรกะปราการ

มุ่งหน้า ณ มารคะประมาณ

ทิศนั้นจะพลันดล

ใครใครจะใคร่จรจรประเวศ

ณ ประเทศโกศล

มุ่งหน้า ณ มารคะสกล

ทิศนั้นจะพลันถึง

ฉันทลักษณ์ต้นนั้นมีการซ้ำพยัญชนะต้น (ซึ่งทางการประพันธ์เรียกว่า สัมผัสอักษร) เช่น มุ่ง-มา-มาณ ซ้ำสระและซ้ำพยัญชนะท้าย (ซึ่งทางการประพันธ์เรียกว่า สัมผัสสระ) เช่น หน้า-มา นั้น-พลัน ซ้ำคำทั้งคำ เช่นวรรคต้นของบทที่ ๑ กับบทที่ ๒ ต่างขึ้นต้นว่า 'ใครใครจะใคร่' และซ้ำโครงสร้างของประโยค เช่น 'ใครใครจะใคร่จรจรล' กับ 'ใครใครจะใคร่จรจรประเวศ' มีโครงสร้างอย่างเดียวกัน

การซ้ำเสียงในบทร้อยกรองนี้มีใช้จะเพียงแต่ให้รสไพเราะเท่านั้น
ยังให้ประโยชน์ทางความหมายอีกด้วย การซ้ำคำคำหนึ่งในตำแหน่ง
อย่างเดียวกันทำให้คำนั้นเด่น เป็นการเน้นคำนั้นไปในตัว เช่น

พิศรูปก็เลิศลักษณ์

พิศพักตร์ก็เพ็ญผอง

พิศองค์ลออออง

พิสวาดสวาสดีหมาย

คำว่า ‘พิศ’ ที่อยู่ต้นวรรคทุกวรรคเป็นคำที่เด่นกว่าคำอื่นๆ
เป็นหัวใจของข้อความ

นอกจากนั้น การซ้ำคำยังชวนให้ผู้อ่านนึกเปรียบเทียบเรื่องที่
กล่าวถึง ใน กาคีคำกลอน มีกลอนบาทหนึ่งว่า

ครั้งนี้เสียรักก็ไฉรู้ เสียชู้ได้เซิงที่เฉฉงน

คำว่า ‘เสีย’ และ ‘ได้’ ที่ซ้ำกันในกลอน ๒ วรรคนี้ ทำให้เกิด
เปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่ เสีย ในกลอนแต่ละวรรคคือ รักกับชู้ และ
ระหว่างสิ่งที่ ได้ ในกลอนแต่ละวรรคคือ รู้กับเซิง

ใน พระนลคำฉันท์ ก็มีการซ้ำคำที่น่าสนใจ เช่น ตอนที่
นางทมยันตีต้องพลัดพรากจากพระนล ต้องเดินป่าอยู่คนเดียวนั้นนาง
ได้ทำอาการดังนี้

บัดเดียวถลันลูก

จรเล่นณะแดนดง

บัดเดียวก็ทอดองค์

อรท่มณะธาดรี

บัดเดียวก็เพรียกร้อง

พจก้องพนาลี

บัดเดียวก็นิ่งดี

อูระกลืนสะอื้นครวญ

การซ้ำคำ ‘บัดเดียว’ หลายๆ ครั้งช่วยเน้นให้เห็นภาพนางทมยันตี
ที่เปลี่ยนกิริยาอาการอย่างรวดเร็ว ลูกบ้าง นอนบ้าง ร้องบ้าง ตีอกบ้าง
แสดงว่าคุมสติไม่ได้ จึงมีอาการประจุกคนเสียจริต

จะเห็นได้ว่า การใช้คำซ้ำๆ กันในคำประพันธ์มีประโยชน์ทั้ง
ทางด้านเสียงและความหมาย

ปุจฉาธิษฐานในกวีนิพนธ์

มนุษย์เป็นสัตว์โลกที่มีอารมณ์ มีความคิดความรู้สึก คิดความรู้สึกอย่างมนุษย์นี้ มนุษย์มักจะสมมุติว่ามีในสิ่งอื่นในโลกด้วย สัตว์ในนิทานทั้งหลายจึงโกรธได้รักได้อย่างมนุษย์ และแม้สิ่งที่ไม่มีชีวิตจิตใจ เช่น ต้นไม้ ก้อนหิน แม่น้ำ ก็พูดได้คิดได้ไม่ต่างจากมนุษย์

ไม่เพียงแต่ในนิทานที่สรรพสิ่งในโลกทำอาการได้เหมือนมนุษย์ ในกวีนิพนธ์มากมาย กวีก็นำอารมณ์ของตนไปสอดใส่ให้แก่สิ่งต่างๆ เขียนเสมือนว่าสิ่งเหล่านั้นมีชีวิตจิตใจ มีอารมณ์ ความรู้สึก กลวิธีที่ทำให้สิ่งทั้งหลายมีลักษณะและทำอาการได้เหมือนมนุษย์เช่นนี้ เรียกว่า ปุจฉาธิษฐาน ปุจฉาธิษฐานในกวีนิพนธ์ต่างๆ มักสะท้อนความจริงที่ว่า ผู้ที่จิตใจซึ้นบานย่อมเห็นสิ่งต่างๆ สดใส ส่วนผู้ที่จิตใจหมองเศร้า ย่อมเห็นสิ่งต่างๆ ซึมเศร้าไปด้วย

ตัวอย่างกวีนิพนธ์ซึ่งมีปุจฉาธิษฐานช่วยเราอารมณ์ของผู้อ่าน จะพบได้ทั่วไป ลองพิจารณาบทกลอนต่อไปนี้ซึ่งคัดมาจากนิราศ วัดเจ้าฟ้า ของสุนทรภู่

โอ้แลดูสุริยงจะลงลับ	มิใคร่ดับดวงได้อาลัยหลัง
สลดแสงแผ่รกรเข้าดับบัง	เหมือนจะส่งโลกาให้อาลัย

สุนทรภู่ได้พรรณนาบรรยากาศอันหดหู่ในเวลาเย็นโดยเขียน
เสมือนว่าดวงอาทิตย์มีชีวิต มีความรู้สึก น่าสังเกตคำที่สุนทรภู่เลือกใช้
ซึ่งได้แก่คำว่า โอ้ ลับ อาลัย ดับ สลด แผ่ และบดบัง คำเหล่านี้
ช่วยเร้าความรู้สึกโศกสลดที่ดวงอาทิตย์จะต้องสูญสิ้นไปในไม่ช้า

อีกตัวอย่างหนึ่งเป็นบทกลอนในเรื่อง ขุนช้างขุนแผน เมื่อนาง
วันทองจะจากเรือนได้กล่าวลาพันธุไม้ต่างๆ ที่นางปลูกไว้ เป็นบทพรรณนา
ที่แสนจับใจว่า

ลำดวนเอ๋ยพี่จะคว่นไปก่อนแล้ว

เกิดแก้วพิศุลย์สุ่นศรี

จะโรยร้างห่างสิ้นกลิ่นมาลี

จำปีเอ๋ยพี่จะมาพบ

ที่มีกลิ่นก็จะคล้ายหายหอม

จะพลอยตรอมเหือดสิ้นกลิ่นตรลบ

ที่มีดอกก็จะวายระคายคบ

จะเหี่ยวแห้งเขาชบสลับไป

นางวันทองกล่าวกับไม้ानาพรรณในเรือนเสมือนหนึ่งเป็น
ญาติพี่น้อง แสดงความรักใคร่ผูกพันและความอาลัยอย่างสุดซึ้ง

ในเรื่อง กามนิด ตอนที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน
ผู้ประพันธ์ได้พรรณนาบรรยากาศในขณะนั้นไว้ดังนี้

อนิจจา แสงเดือนเพ็ญส่องกระจ่างจับพระพักตร์
อยู่เมื่อกี้ก็จางซีดขมุกขมัวลง ท้องฟ้าสลับมัวยับยั้งครึ้ม
อากาศเย็นเฉียบจับหัวใจ น้ำค้างหยดลงเฉาะๆ เป็น
หยาดน้ำตาแห่งสวรรค์ เกสรดอกกรังร่วงพรุเป็นสายสหัส-
ธาราสรงพระพุทธสรีระ จักจั่นเรไรสวดเจี๊ยบ ดูไม่มีแก่ใจ
จะทำเสียง ธรรมชาติรอบข้างต่างสลดหมดความคະนอง
ทุกสิ่งทุกอย่าง

การเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้าเป็นความสูญเสีย
ครั้งยิ่งใหญ่ของโลก ผู้ประพันธ์ได้เลือกสรรคำสร้างบรรยากาศได้
แนบเนียน เน้นความสูญเสียโดยระบุถึงธรรมชาติที่ร่วมเศร้าโศกด้วย

บรรณานุกรม

กำชัย ทองหล่อ. หลักภาษาไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บำรุงสาส์น, ๒๕๑๙.
เกษม บุญศรี. (แปลและเรียบเรียง). มโหสถชาดก. หนังสืองานศพ, ๒๕๒๑.
ขุนช้างขุนแผนเกล็ด, ใน ร้อยแก้วแนวใหม่ของไทย พ.ศ. ๒๔๑๗ - ๒๔๕๓.

กรุงเทพฯ : สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทยในพระ-
บรมราชูปถัมภ์. ๒๕๓๐, หน้า ๑๘๓ - ๑๘๖.

คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี.

ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักเลขา-
ธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๒๑.

คลังวิทยา. ไตรภูมิพระร่วง ของพระยาสิทธิไทย. ธนบุรี : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๑๕.

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. ไข่แดง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สยามรัฐ, ๒๕๒๗.

โคลงทวาทศมาส. พระนคร : บริการทอง, ๒๕๐๕.

จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๑ - ๑๑๗๓ (มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์
จัดพิมพ์ในวันพระราชสมภพครบ ๒๐๒ ปี ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓).
พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๓.

จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์ กรุงรัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่
ที่ ๒. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๘ (พระ-
อรรคชายา ๑๕๐ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมขุนสุทธาสินีนาฏ
โปรดให้พิมพ์ในงานพระศพสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้า-
มาลินีนพดารา สิริินภาพรรณวดี กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา
เมื่อปีฉลู พ.ศ. ๒๔๖๘).

จดหมายเหตุเรื่องทัพเชียงตุง. พระนคร : โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๕๙ (พระเจ้า
น้องยาเธอ กรมหมื่นไชยนาทนเรนทรโปรดให้พิมพ์เป็นครั้งแรก
เป็นของแจกในงานศพนายพลเรือตรีพระยานาวาพลยุทธักษ์
(ม.ร.ว. พิณ สนิทวงศ์ ณ กรุงเทพฯ) ปีมะโรงอัฐศก).

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ประชุมประกาศ ร.๔ พ.ศ. ๒๔๐๑ - ๒๔๐๔. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๔.

_____. พระราชหัตถเลขา. รวมครั้งที่ ๔. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๙.

เฉลิม ขงบุญเกิด. ภาษาไทย - ภาษาจีน. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนายเป้น ขงบุญเกิด. พระนคร : ศูนย์ การพิมพ์, ๒๕๑๒.

ตำรา, กรม, กระทรวงธรรมการ, ปทานุกรม. พระนคร : โรงพิมพ์ กรมตำรา, กระทรวงธรรมการ, ๒๔๗๐.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ เล่ม ๑. องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๔.

เทพศิริ สุขโสภา. บึงหญ้าป่าใหญ่. กรุงเทพฯ : บริษัทศึกษิตสยาม จำกัด, ๒๕๒๒.

ไทยวัฒนาพานิช. คำบรรยายโรงเรียนการประพันธ์ (ทางไปรษณีย์). พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๔๙๒.

นราธิปพงศ์ประพันธ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. วิทยาวรรณกรรม. พระนคร : แพร่วิทยา, ๒๕๐๖.

นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จเจ้าฟ้า กรมพระยา. บันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ เล่ม ๔. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑.

_____. และพระยาอนุมานราชธน. บันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ. พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๖, ๕ เล่ม.

_____. และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. สาส์นสมเด็จพระ เล่ม ๓. พระนคร : โรงพิมพ์องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๖.

นายกระจก (นามแฝง). เรื่องเคราะห์ร้าย. ใน ร้อยแก้วแนวใหม่ของไทย พ.ศ. ๒๔๑๓ - ๒๔๕๓. กรุงเทพฯ : สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย, ๒๕๓๐, หน้า ๑๘๙ - ๑๙๑.

นายเจือ (นามแฝง) เรื่องทำโทษบูชาคุณ ใน ร้อยแก้วแนวใหม่ของไทย พ.ศ. ๒๔๑๓ - ๒๔๕๓. กรุงเทพฯ : สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย, ๒๕๓๐, หน้า ๑๓๙ - ๑๔๑.

บรรจบ พันธุมธา. บาลีสันสกฤตในภาษาไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๗.

ใบบอกเจ้าพระยาศรีสหเทพบอกส่งสำเนาจดหมายเมืองเชียงรุ้ง จ.ศ. ๑๒๑๑.
(จดหมายเหตุของหน่วยเอกสารโบราณ หอสมุดแห่งชาติ).

ประพิน มโนมัยวิบูลย์. ภาษาสัมพันธ : ไทย-จีนใน ภาษาพินอิน. เอกสารอัดสำเนา
หน้า ๓๖-๔๓.

ปรมาณูชิตชินโรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. พระปฐมสมโพธิกถา.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมบรรณาการ, ๒๕๑๙.

_____ . ลิลิตตะเลงพ่าย. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๓.

แปลก ศิลปกรรมพิเศษ. พจนานุกรมคำพ้องไทย-มลายู. กรุงเทพฯ :
ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๙.

นานาคดี. สงขลา : เทมการพิมพ์, ๒๕๓๐.

แปลก สนธิรักษ์. พจนานุกรมบาลี-ไทย. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๖.

พ.ณ ประมวลมารค (นามแฝง) (ผู้รวบรวม). คำศรวลศรีปราชญ์นिरาสนรินทร์.
พระนคร : แพร่พิทยา, ๒๕๐๒.

พงสาวดารโยนก ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๙.

พจนา จันทรสันติ. ขลุ่ยไม้ไผ่. กรุงเทพฯ : แสงรุ่งการพิมพ์, ๒๕๒๔.

พจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับทุนพระยาอนุমানราชชน. ๕ เล่ม. กรุงเทพฯ :
จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๑๗.

พระคลัง (หน). เจ้าพระยา. วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน). กรุงเทพฯ :
คลังวิทยา, ๒๕๐๗.

พระราชกฤษฎีกาให้ใช้คำนำนามสตรี. ราชกิจจานุเบกษา ๓๔ (๑๒ กรกฎาคม
๒๔๖๐), หน้า ๓๒๖.

พิทยาลงกรณ์, กรมหมื่น. กนกนคร. พิมพ์ครั้งที่ ๓. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๐.

_____ . จดหมายจากวางหรี. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๐๗.

_____ . นิทานเวตาล. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๐๓.

_____ . พระนลคำฉันท์. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๑.

พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก. พระบาทสมเด็จพระ. รามเกียรติ์ เล่ม ๑ - ๒. พระนคร
: ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๐.

เพ็ญ ปัญญาพล. เพลงระบำของคณะปัญญาพล ในหนังสือเนื่องในงานฉาปน-
กิจศพ เพ็ญ ปัญญาพล. พระนคร : โรงพิมพ์แร่การช่าง, ๒๕๐๔,
หน้า ๘๗ - ๙๒.

ม. ชูพินิจ (มาลัย ชูพินิจ). ข้อคิด. กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า, ๒๕๐๗.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระบรมราชาธิบายวิธีใหม่สำหรับ
ใช้สระและเขียนหนังสือไทย. มปท. มมป. (ถ่ายเอกสาร).

_____. ลัทธิเอาอย่างและโคลนติดล้อ. พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา,
๒๕๐๖. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหลวง-
อนุการราษฎร์พัฒน์ (อู่ รัชตะศิลป์).

มนันยา (นามแฝง). เอแมนคอลด์เป้ง เรื่องสั้นชุดชาวเขื่อน. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาส์น, ๒๕๒๐.

๑๐๐ ปีพระยาอนุমানราชชน. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม
แห่งชาติ, ๒๕๓๑.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕.
พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕.

_____. สารานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๒๐. กรุงเทพฯ :
ไทยมิตรการพิมพ์, ๒๕๒๔.

ลังกาสิบโฮ. ๒ เล่ม. ยูนนาน : สำนักพิมพ์ชนชาติแห่งมณฑลยูนนาน, ๒๕๒๕,
๒๕๒๗.

วัลยา วิมุทธลพ. การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำสำนวนและลำดับของคำ
ในภาษาไทย สมัยรัตนโกสินทร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต
แผนกวิชาภาษาไทยคณะบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๑๓.

วาณิช จรุงกิจอนันต์. จดหมายถึงเพื่อน. ๒ เล่ม. กรุงเทพฯ : ดวงดา, มปท.
ศรีสุนทรไวยการ, พระยา. ภาษาไทย เล่ม ๑, ๒, ๓. แพร่พิทยา, ๒๕๑๔.

ศิลปากร, กรม. ประชุมศิลปาจารย์ภาคที่ ๑๕๖. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนัก-
เลขาธิการคณะรัฐมนตรี.

_____. เรื่องกฎหมายตราสามดวง. กรุงเทพฯ, ๒๕๑๑.

ศิลปาบรรณาคาร. ขุนช้างขุนแผน ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. กรุงเทพฯ :
ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๑๓.

_____. พระอภัยมณีคำกลอนของสุนทรภู่ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ.
พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๐๕.

_____. มหาเวสสันดรชาดก ฉบับ ๑๓ กัณฑ์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔.
พระนคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๐๙.

ศึกษาธิการ, กระทรวง, กรมวิชาการ. หนังสืออ่านกวีนิพนธ์เรื่อง ลิลิตพระลอ.
พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๐๕.

สุนทรภู่. ประชุมนิราศสุนทรภู่. พิมพ์แจกในงานฌาปนกิจศพคุณแม่ช้น โกลา
วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๐๐. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม,
๒๔๙๙.

สุมาลี วีระวงศ์, น.ด. หญิง (บรรณาธิการ). ร้อยแก้วแนวใหม่ของไทย พ.ศ.
๒๔๑๗ - ๒๔๕๓. กรุงเทพฯ : สมาคมภาษาและหนังสือ
แห่งประเทศไทย, ๒๕๓๐.

เสฐียรโกเศศและนาคะประทีป. กามนิด. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๔.

อ.ต. (นามแฝง). ข้างโน้นก็รัก ข้างนี้ก็รัก ใน ร้อยแก้วแนวใหม่ของไทย พ.ศ.
๒๔๑๗ - ๒๔๕๓. กรุงเทพฯ : สมาคม ภาษาและหนังสือแห่ง
ประเทศไทย, ๒๕๓๐, หน้า ๒๓๖-๒๓๙.

องค์การค้ำของคุรุสภา. หนังสืออักษวาทิธานศัพท์ของหมอบรัดเลย์ พ.ศ.
๒๔๑๖. พระนคร, ๒๕๑๔.

อนุমানราชธน. พระยา. พื้นความหลัง. กรุงเทพฯ : ศึกษิตสยาม, ๒๕๑๐.
๕ เล่ม.

อิงอร สุพันธุ์วนิช. วรรณนาการอักษรและอักษรวิธีไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

อุดมสมบัติ, หลวง. จดหมายหลวงอุดมสมบัติ. พระนคร : หอพระสมุด
วชิรญาณ, ๒๔๕๘.

อุปถิตศิลปสาร. ปาฐกถาหลักภาษาไทย. กรุงเทพฯ : บรรณาการ, ๒๔๑๗.

_____. หลักภาษาไทย. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๔๑๑.

คณะผู้จัดทำ

ผู้เขียน	รองศาสตราจารย์ ดร.นววรรณ พันธุเมธา
ผู้ตรวจ	ศาสตราจารย์ ดร. กาญจนา นาคสกุล
บรรณาธิการ	สมพร จารุณัฏ
ศิลป์	ทวีพร ทองคำใบ

